

నాటకాలు

భక్తి,జ్ఞాన,పురాణ,జానపద

పాండవాశ్వమేధం

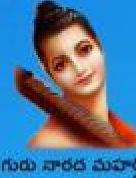

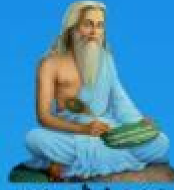
సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

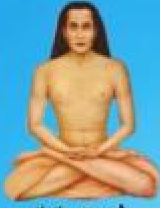

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

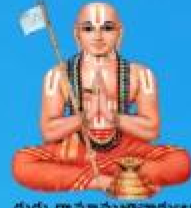
శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

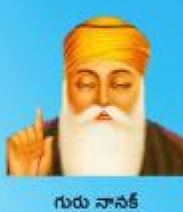

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

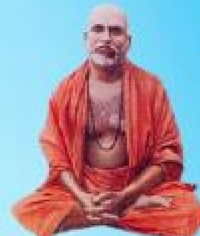

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

"నేను" గా ఉండటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంధాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంధాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంధాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంధాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకి దాదాపు **5000** పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా http://www.new.dli.ernet.in), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(https://archive.org), గూగుల్ వెబ్ సైట్(https://www.google.co.in), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(http://www.microsoft.com) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంధాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటే, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంధాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in లేక http://www.dli.ernet.in
2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: http://www.sairealattitudemanagement.org
3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంద వీడియోలు: https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంధపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010006685

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్ధం **ఉచితంగా eBook** రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంధముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Sai**R**eal**A**ttitude**M**anagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాధ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre

Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions |
Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
• Rashtrapati Bhavan • CMU-Books • Sanskrit • TTD,Tirupathi • Kerala Sahitya Akademi	• INSA	• Times of India • Indian Express • The Hindu • Deccan Herald • Eenadu • Vaartha	• Tamil Heritage Foundation • AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, ఐవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

పాండవాశ్వమేధము

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచింపఁబడినది.

—♦ ఇందువచ్చు పాత్రములు ♦—

ప్రథమాంకము :—

అశ్వత్థామ
కృపాచార్యులు
కృష్ణుఁడు
భీముఁడు
అర్జునుఁడు
వ్యాసుఁడు
నారదుఁడు
ధర్మరాజు
ద్రౌపది

ద్వితీయాంకము :—

ధృతరాష్ట్రుఁడు
గాంధారి
విదురుఁడు
వ్యాసుఁడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుఁడు

తృతీయాంకము :—

నారదుఁడు
పంచపాండవులు
ద్రౌపది
దౌవారికుఁడు
కృష్ణుఁడు
వార్తాహరుఁడు

చతుర్థాంకము :—

కవి
వర్తకుఁడు
భీష్ముఁడు
ధృతరాష్ట్రుఁడు
విదురుఁడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుఁడు
వ్యాసుఁడు
గంగ

పంచమాంకము :—

ధౌమ్యుఁడు
కాణ్వుఁడు
సూర్యవర్మ
కేతువర్మ
ధృతవర్మ
మంత్రి
వజ్రదత్తుఁడు
గంధర్వుఁడు
దుస్సల

ఓం

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము.

(ప్రథమాంకము.)

(నాంది)

ఉ. భారతసంగరాంతమునఁ బాండుతనూభవులందు దుఃఖపున్
భారము దీర్చి వారల కపారపు రాజ్యము నిచ్చి యుత్తరా
దారకు వేమ మారసి పదంపడి వారల నశ్వమేధసం
చారులఁ జేయు కృష్ణుఁడు భృశమ్ము యశమ్మనిశమ్ము శమ్మిడున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి. తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర— మారిష! ఏల యీ యాలస్యము? ఇటు రమ్ము.

మారి— (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని. ఆలస్యమున కేమున్నది?

సూత్ర— ఎవరితోడనో యెందులకో వివదించుచున్నట్లున్నావు!

మారి— (తనలో) ఇంతవఱకు వినిపించినదే! (ప్రకాశముగా) ఇఁక నెవరున్నారు? మన మైత్రేయుఁడు.

సూత్ర— పాపము శాంతించుఁగాక, గురుపుత్రుతో గ్రుద్దులాడ మొదలు పెట్టితివే! అందువను ఏ గురువు సనుగ్రహమ్మున మనమిట్టి రంగస్థలమున నిర్భయమ్ముగ నిలువఁ గలిగితిమో, అట్టి భారతగురువుతోడనేనా కలహించుట!

మారి— (తనలో) భారతగురు వెవరు? ద్రోణాచార్యులాయేమి? (యోజించి) కాదు భరతశాస్త్రగురువు గాఁబోలును (ప్రకాశము) గురుపుత్రుతోఁ గాదు, గురుపుత్రునితో.

సూత్ర— ఓహో! ఇదియా నీ తెలివి!

క. గురునకు గురుసుతునకు నం। తరముండునె పెట్టిగాని తత్తనయుని న
గ్గురునిబలె నరయ వేరని। మొఱకులు గూలుదురు నరకమున నిక్కముగన్.

మారి— (గర్వముతో) సమయమువచ్చినచో వేను గురువునే లెక్కించువాఁడను గాను. నా కితఁడు లక్ష్యమా?

సూత్ర— (నవ్వుచు) అవును "తల్లిచెవులు త్రెంచువానికిఁ పినతల్లిచెవులు పేలపువ్వులను గా"వఁట. సరే ఇంతకును గలహ మెందుకుఁ దటస్థించినది?

మారి— ఎందుకా? ఎందుకేమిటి దుర్మార్గులకు! నిన్నరాత్రి నిదురఁబోవుచున్న మా పిల్లల నితఁడు గొట్టినాఁడఁట.

ప్రథ

సూత్ర— అతఁ డేమంత యవివేకి కాఁడే! నిదురబోవువారి నెందుకుఁ గొట్టును? ఎట్టివారినేని యింతకుఁ గొట్టవలసిన యవసరమేమి? ఇది నమ్మఁదగినది కాదు. ఈలా గని నీతోఁ జెప్పినవారెవ్వరు?

మారి— మా యింటి యజమాని పుట్టింటి నవుకరు. అ పైని నా భార్యకుఁ గోపము వచ్చి యతని నెట్లైని యవమానింపక తప్పదనియు, నందులకు జరిమానాగా నాతని శిరోభూషణముఁ దెమ్మనియుఁ బట్టువట్టినది.

సూత్ర— ఆఁడువాండ్ల మాటలను బుచ్చుకొని మనము యుక్తాయుక్తములు విడిచి కలహమునకుఁ గాలుద్రవ్వవచ్చునా?

మారి— నేను గలహము గూడదనియే నేర్పుగానే యడిగించి నాఁడను.

సూత్ర — (కోపముతో) ఛీ! ఛీ! ఇంకను సిగ్గులేక యేమో చెప్పఁబోవుచున్నావు. గురుద్రవ్యాపహారముగూడ నీ కుచితమని తోఁచినదా? (తనలో) ఓహో! ఈ ప్రశంసలోఁ బ్రకృతము మఱచితినే! (ప్రకాశము) సరే దానింగుఱించి పిదప మాటలాడికొందముగాని, యీనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁదగిన నాటక మెయ్యది?

ద్వితీ

మారి— పాండవాశ్వమేధమని యూహించితిని.

సూత్ర— ఎట్లు?

మారి— మీ రొనరించిన నాందినిబట్టి.

సూత్ర— చక్కఁగాఁ బోల్చితివి. ఈ గ్రహింపువలననే కాఁబోలును, మీరు తెరలో మొదటి యంకము నప్పుడే కొంత ప్రదర్శించినారు.

తృతీ

మారి— (తనలో) ఓహో! ఈతఁడింకను ఆ విషయమై నన్నెత్తిపొడుచుచునే యున్నాఁడే! (యోజించి) అయినను ఇప్పట్లు నాకిది యనుగ్రహమే. (ప్రకాశము) అవును పాండవులకన్న మన మెక్కువవారమా యేమి? వారు తప్పొనరించిన గురుపుత్రునిఁ బరాభవింపఁ బ్రయత్నింపలేదా?

(తెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

సూత్ర— (అనాకర్ణితముగా) సరే, యీ పోలికలకేమిగాని మనము కవుల ప్రశంస బొత్తిగా సభాస్తారులకు శ్రుతపఱపమైతిమే.

మారి— ఈ కవులంగుఱించి వేఱే మనము చెప్పనక్కఱలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శతావధానులు చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులవారి శిష్యులు ననిన నెల్ల

రను నెఱిఁగియే యుందురు.

సూత్ర— అవును. ఆ మాటనిజమే. వీరు సుప్రసిద్ధులే; వీర లిదివఱ కనేక గ్రంథము లొనర్చి యున్నవారలు.

(మరలఁ దెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

మారి— (ఆకర్ణించి) అదిగోఁ జూచితివా? ఇప్పటికిని విరమింపక మైత్రేయుఁడు నాపైఁ గయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచునే యున్నాడు.

సూత్ర— (నవ్వి) నీ గొడవనీది. అతఁడు మైత్రేయుఁడు గాఁడు, అశ్వత్థామ. మన మీపాటికిఁ బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

(అంతఁ గత్తి చేతఁబట్టుకొని రక్తసిక్తాంగుఁడై యశ్వత్థామ కృప కృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ— (క్రోధావేశ సంతోషములతో)

ఉ. శత్రుల నెల్లఁ జక్కడఁచి స్వామిఋణమ్మును దీర్పఁగంటి; న
త్పుత్రుఁడనైతిఁ దండ్రితలఁ ద్రుంచిన ఘస్మరు నుగ్గణంచి; లో
కత్రయ రాజ్య మబ్బినను గా దిఁక నింతటికన్న మోద; మీ
గాత్రముతోడఁ జేయఁదగు కార్యము లే దిఁక నాకు నెయ్యెడన్.

(కొంచెమాలోచించి) లేకేమి? పాండవహతకులును ధృష్టసాత్యకులును గూడ నీవేషముతోడనే వధింపఁదగినవారు. (తూర్పుదిక్కుచూచి) ఇంకను గొంత రాత్రి మిగిలియే యున్నది. ప్రభాత మగునంతవఱకును మహేశ్వరుని వర మనుస రింపఁదగినదే. (వెనుకకు మఱలి) సఖా! దుర్యోధన! ఇదిగో నీ మనమ్మున నున్న కొఱఁతఁ దీర్ప గురుపుత్రుం డేగుచున్నవాఁడు. సజీవుఁడవై యున్న నీకీ వార్త వినిపింపని నన్ను మన్నింపుము. భీమగదాఘాతంబుల నలిగియున్న నీ వీ మాత్రము వార్తకేని నోఁచవేమో యని వారల వెదకక త్వరగా జరిగినపట్టు విని పింప వచ్చితిని. కానిమ్ము.

క. పాండవుల మరణ మదియొ। క్కండున్ దక్కంగ వింటికాదె। కడమ నీ
పిండంబులపై దారకు। నుండుట దప్పేమి? యిదియు నొక సంతసమే.

ఓరీ ధర్మజ భీమార్జున నకుల సహదేవులార!

ఉ. మాయలమారి కృష్ణుఁడు ప్రమాదము దప్పఁగఁ జేయఁ బోలు; నీ
రేయి యపాండవంబు నొనరించినవాఁడనె లేక యున్న; మీ

రేయెడనేని యున్న నెదురేగుఁడు ; నేనిదె నన్వసింపఁగా
నాయిత మైతి ; నీ కొదవ యన్నది నాకిఁక నుండకుండుతన్.

(చెవియొగ్గి) ఎక్కడను ప్రతిశబ్దము వినరాదు. పాఱిపోతులు ప్రత్యుత్తర మెందు కొసంగుదురు !

చ. హ్రదమున డాఁగెనంచు నృపు నాఱడికూఁతలు కూసినట్టి మీ
రెదురిపుడేల రారుర యిహీ ! యిది పౌరుషహానురోరి ? పు
ర్మద మది యేడఁ బోయెనుర ? మాటున భీతిలి డాఁగుకన్నఁ జ
చ్చి దివికిఁ జేరుటొప్పదె యిసీ ! యభిమానములేదె, పందలే ?

ఎక్కడ డాఁగుదురో చూచెదంగాక, మిమ్మితఁడు శేషము మిగుల్చు వాఁడను కొంటిరే. (పోఁబోవును.)

కృపా— (నడుము గట్టిగా వెనుకనుండి పట్టుకొని) గురునందనా ! శాంతింపుము శాంతింపుము. పాఱిపోయినను జచ్చినను నొకటియేకదా ! ఎందు కీ యకాండ తాండవము.

అశ్వ— మామా! నీకు నమస్కారము, నన్నీపట్టున నడ్డగింపకుము.

కృపా— ఇంతకన్నను విజయి వగుదువు గాక, ప్రభాతము కావచ్చినది. ఇప్పుడిఁక వారల వెదుకుటకు వ్యవధిలేదు. శాంతింపుము.

అశ్వ— ఏమి! యింతకన్నను విజయమూ ?

శా. చంపీచంపవి రీతిఁ జంపితివి ధృష్టద్యుమ్ను సైన్యమ్ములన్
గుంపుల్ గుంపులుగాఁగఁ గూల్చితిని నేగుర్పాండవుల్ దక్క మా
యింపన్ జేసితిఁ బోటుమావిసుల నా కీనాఁటి కయ్యమ్మునం
దింపే వుట్ట దెదుర్కొనన్ గడఁగు వా రెందున్ గనన్ రామిచే.

కృప— గురునందనా ! అప్పటి మాటట్టులుంచుము. ఇప్పుడుమాత్రము నిన్నెవ రేవిఁ దేఱిపాఱఁజూడఁగలరా ?

తే. గీ. కట్టుపుట్టములెల్ల రక్తమున నిండి । నిదురలేమిని గన్నుల నెత్తురులఁ
బూల నిండు నశోకపు భూరుహమ్ము । ననుకరించునినున్ గన నడలుపుట్టు.

కృపా— కుమారా ! నీ వింతకుమున్ను చెప్పినదే యైనను విస్పష్టముగాఁ దెలియమివి మరల నడుగుచున్నాఁడను. ఉపపాండవు లేమైరి ?

అశ్వ— ఏమైరా ? మేనమామలకుఁ దోడైరి.

కృపా— శివశివా ! ఎంతపాతకము నొనరించితివి !

అశ్వ— (వెడనవ్వుతో) పాతకము గాక యిందొకటి పుణ్యమున్నదా !

ఉ. పాపమొ పుణ్యమో వినుమ పాండవముఖ్య బొనరించువాండ నే
నీపనిఁ బూనితిన్ మిగిలి రేవురు వారలు వారిఁ జంపుచే
యీపనిబాలురన్ గెడపు టీపయి వారలు రాజ్యమేలఁగా
నోపరు ; దీనిచే మన సుయోధనుచిత్తము సంతసిల్లెడున్.

ఇఁక నేనీ పాపోపశాంతికై తపంబు చేసికొన నేగెదంగాని మీరీ శుభవార్త పుత్రశోకాతురుండగు నాంబికేయున కెఱింగించి యూఱడింపుదురుగాక :

ఉభయులు— మంచిది (వెళ్ళఁబోవుదురు.)

అశ్వ—మామా ! మాట, రారాజుతో నిందాఁక నీమాట చెప్పితినా ?

కృపా— ఏమాట ?

క. "ధృష్టద్యుమ్నుని నీకు న । నిష్టుని నిద్రించియున్నయెడ నెన్నెన్నో
కష్టములు వెట్టి తుదకు ని । కృష్టంపుం జంపుఁ జంపి కెడపితి ననుమీ."

ఇట్లు పుణ్యలోకగతుఁడగు మీతండ్రితోఁ జెప్పు మనియేనా ?

అశ్వ— అవును.

కృపా— చెప్పితివి, మాకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.

కృత— ఇదియే కాదు. "తక్కిన మనరాజుల నందఱిని గూడ నడిగితి" నని సయితము చెప్పుమంటివి నీవీ క్రోధావేశముచే నిప్పుడు మఱచితివి.

అశ్వ— అట్లయినఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని. మీరు చనుఁడు. నేనునుం బోవు చున్నాను. (కృపకృతవర్మలు నిష్క్రమింతురు.)

(అశ్వత్థామ కొంతవఱకు నడచి తనలో)

అప్పుడే భగవంతుండగు సూర్యుఁ డుదయించినాఁడే ?

క. మందేహు లనెడి రక్కసు । లందఱినిం దునిమి రక్తమది తన దేహం
బం దెల్ల నిండ రవి నా । చందమునన్ సత్వరవికిఁ జనియెడి నడుగో.

అవును. ఇంతకన్న సన్మార్గమేముండును ? సన్న్యస్తశస్త్రుండనై తపంబున కేగుచుంటిఁగదా ? (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. ఇఁక ఖడ్గ మెందుకు ? (ఖడ్గము నుద్దేశించి)

ఉ. భాగములన్ వధించెడి పసాయి విధమ్మునఁ గుత్తుకల్ దెగం
గాఁ గెరలించి రక్తమును గంతము నిండఁగ సారెసారెకున్
ద్రాగితి తృప్తినొందితి పినాకిపదమ్ముల ప్రాలి మ్రొక్కి నా
యీగతి నెల్ల దెల్పఁ జనుమీ యిఁక నిన్నుఁ బరిత్యజించితిన్.

(ఖడ్గమును బాఱవైచి పరిక్రమించి) ఇదిగో ద్వైపాయనాశ్రమమ్మునకే వచ్చితి

వీఁక నిమ్మునులతోఁగూడి వారు చెప్పినచొప్పున నిప్పాతకమ్మునకుఁ బ్రతీకార మ్మొనర్చికొనియెద. (వైమనస్యముతో జందెము చేతఁబట్టుకొని)

క. పుట్టినది బ్రహ్మకుల మెటు ౹ పట్టించితి వాయుధమ్ముఁ బట్టించితి వో
యిట్టిపనులు నేయింతురె ౹ కట్టా ! యజ్ఞోపవీతకమ ! దయవలదే.

(తెరలో)

మ. గురుపుత్రుండని మీకు సందియము గల్గం గాక భీష్ముండు ము
ష్కరులన్ వైఁచెడివాఁడు గాఁడు గురు వౌఁ గా కన్యుఁడౌఁ గాక దు
శ్చరితుణ్ జంపక యున్నరాజు చెడు వాత్సల్యమ్ము లేనట్టి యి
ద్దురితాత్మున్ వధియించి ద్రోవదికి సంతోషమ్ము గావించెదన్.

(కృష్ణార్జునులతో భీముఁడు ప్రవేశించును.)

అశ్వ— కానిమ్ము దీని కేమి, మంచిపనియే చేయించితివిలే.

తే. గీ. పరశురాముండు మును రాజవరులనెల్లఁదునిమెనని చెప్పుటదికొంత త్రుప్పుపట్టె
మరలఁ బొగరెక్కె నీ రాచమండలంబు౹తిరిగియును బ్రహ్మతేజమ్ము దెలిపితీవు.

అమ్మహాత్ముఁడు వోవుగతికే యేనును బోవుదుఁగాక. (సంశయముతో) అమంగళము శాంతించుఁ గాక. అతఁడు పుట్టుతుదకుఁ గురువంశజుఁ డగు భీష్ము నిచే నవమానింపఁ బడియె; నట్టు నాకును గలిగెడినని స్ఫురించుచున్నదే! (ధైర్యముతో) కానిమ్ము బ్రహ్మశిరోస్త్రంబు నాయొద్ద నున్నంతవఱకు నీ కుట వంశజులగు నర్జునుండును గిర్జునుండును, భీముండును గీముండును న న్నేమి సేయఁగలరు. (నిష్క్రమించును.)

భీము— బావా! యదునందన! నీవింత మెల్లగా రథము నడిపినం గాదు. త్వరగాఁ బోవనిమ్ము. లేదా నేను ముం దేగెదను. మీరు వెనుక రండు. ("గురు పుత్రుండు" అనునది మరలఁ జదివి పోఁబోవును)

కృష్ణ— (చేయి పట్టుకొని) బావా!

ఉ. గురుసుతుఁ డన్న నేమియనుకొంటివో! ద్రోణునికన్న నెక్కు డె
వ్వరికి నవధ్యుఁ; డీవు బలవంతుఁడవే యనుకొ; మ్మతైనమున్
ద్వరపడు టొప్పునే! యతని దర్ప మెఱుంగనిదే! యుపాయమున్
బఱపినఁ గాక మత్తకరిఁ బట్టుకొనన్ వశ మౌనె యేరికిన్?

భీము— (కోపముతో) ఏమంటివి?

క. ఏమంటివి గురుసుతుఁడా! నాముందఱ నిల్చువాఁడు! నా గద యశ్వ
త్థామను గిశ్వత్థామను౹భూమికి బలియీడె, దీని పొగ రెఱుఁగనిదే?

అర్జు— అన్నయ్యా! శాంతింపుము.

తే. గీ. అతఁడు చిరజీవి వివిధశస్త్రాస్త్రవేది। యతనిఁ జంపఁగ మనకెట్లు లలవియగును?
పరిభవ మొనర్చి ద్రుపదాత్మభవకు దుఃఖ। భరము దీర్చుటయే పెద్దభరము తుదకు.

క. ఇరువురము సమానమ్ముగ । గురునొద్దన్ జదివితిమి; యగుం బుత్రుం డా
గురున కితం డే శిష్యుఁడ । నిరువురకున్ భేద మింత యిట నుండుఁ జామీ.

ఉ. అతఁ డిటువంటి పూన్కి మెయి నాహవభూమికి బుద్ధిపూర్వక
స్థితి నరుదేఁడు; వచ్చినను జేసెడి చేఁతయె లేదు; నేఁడు దు
ర్మతి యగు నా సుయోధను పరాభవమున్ విని స్వామియప్పు దీ
ర్చు తలఁపు పుట్టి యిప్పటికిఁ జొచ్చె నతం డతి రౌద్రమూర్తియై.

కృష్ణ— సంశయ మేమి? వెనుక నారాయణాస్త్రమ్ము ప్రయోగించినప్పు డేమైనది?
అది యాతఁడుమాత్ర మెఱుఁగనిదా? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నల్వు
రము మన కజేయులే. అయినను, అందు రెండు సముద్రమ్ముల నాయా
యుపాయమ్ములం జేసి దాఁటితిమి. తక్కు రెంటితో మన కప్పు డంత
యవసరమే లేకపోయినది. ఇప్పు డిప్పనియైనను,

క. అనయమతి యైన దుర్యో । ధనుపంపునఁ జేసెఁ గాని తనయంతన తా
నొనరించునె గురుసుతుఁ డెం । దును ధర్మాధర్మపద్ధతులు నేరఁడాకో.

అర్జు— సంశయమేమి? ఎంత యోగ్యుల కైనను రాజనిరోధమ్మునఁ గొన్ని
యకృత్యమ్ములు పొసఁగుచుండును.

ఉ. గురుఁడును భీష్ముఁడున్ మనకుఁ గూర్చెదివారలు కారె, వార లి
ర్వురుఁ జనుదేరె యుద్ధమునఁ బోరఁగఁ, జంపరె పెక్కుమంది, నె
వ్వరుఁ దమ పూను వేషమును బట్టి చరించుట యొప్పదే! మతుల్
దిరుగవె తన్మయం బగుగతిన్ బవరంబు లొనర్చుపట్టునన్.

కృష్ణ— నీవు చెప్పినదియే యిక్కడఁ దగియున్నది. నాటకములోని వేషధారులే
యొకప్పుడు తన్మయు లగుచుఁ దత్తత్కృతులకు సిద్ధ మగుదురు. అట్టిచో
నిజముగా యుద్ధసన్నద్ధు లగువారి కాయా సమయమ్ముల బంధుత్వాదికంబు
పొడకట్టునే?

భీము— యుద్ధసన్నద్ధు లగువారిం జంపిన నీతఁ డపరాధియే కాఁడు.

క. ఎదఁ జేయి వెట్టికొని పొరి । నిదురించెడి వారిఁ బట్టి నింద్య మనక చం
పెదరటె శూరులు! లోకం। బిది మెచ్చునె? పరము గలదె! యిహముండెడినే?

కృష్ణ—ఆతప్పునకే కదా, యితఁడు గురుపుత్త్రుండై నను బరాభవింపవలసి వచ్చినది.

(పరిక్రమింతురు)

అర్జు—అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. అటఁ బారాశర్యమునీంద్రులు శిష్యసహితముగాఁ బుణ్యగోష్ఠిచేఁ గాలం బపనయించుచున్నారు. వారి దర్శింపవలసినదే కాని వా రిప్పుటి మన యుద్యమమ్మున కంతరాయ మ్మొనరింతురు. కాన నిటనుండియే నమస్కరింపుదము. (రథమును దిగుదురు, నమస్కరింతురు)

భీము—(కొంత ముందు నడచి దృష్టి నిగుడ్చి) ఇదియే భాగీరథీతీరము. మన మాతని నీయెడలనే వెదక వలయును.

కృష్ణ—అదుగో! ఒక చిన్నసన్యాసి, కాఁడు కాఁడు అశ్వత్థామ.

తే. గీ. కేలజపమాల మెయినిండ రాలు బూది
దండము గమండలువు మ్రోలదర్భలొప్ప
నయనములు మోడ్చి కృష్ణాజినంబుమీఁదఁ
గూరుచున్నాఁడు తపసియై గురుని కొడుకు.

బావా! పవననందన!

చ. తనపొనరించు దుష్కృతికిఁ దద్దయుఁ బాండవు లల్గి వత్తురో
యనుభయమో, యిసీ! ద్విజుఁడనై పొనరింపఁగ రాని కృత్యముల్
బొనరిచినాఁడ నటం హృదయమో ద్వయమో గురునందనుఁ డిర
క్తివిఁ గనఁజేయఁ బోలుఁ బరికింపుము యీతనిదైన వేసమున్.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును.)

భీము—(పండ్లు పటపట గొఱుకుచు) నీవు మొదల నుడివిన హేతువే సరిగా నున్నది. (ముందుకునడచుచు) ఓరీ! విప్రకులాధమ! భ్రూణహత్యాపరాయణ!

ఉ. బాణకలాభిమాన మది భగ్నముగా నిసిపేళఁ బోయి ని
ద్రాణులఁ జంపి దొంగవలెఁ దాపసివై యిట కేగుదెంచితే!
ద్రోణప్రతిష్ఠ గంగఁ బడఁ ద్రోచితె! యింతన చావు దప్పెనే!
ప్రాణము లింత తీపె? పసిబాలురఁ జంపితి వేమి? దుర్మతీ!

అశ్వ—(చూచి తనలో) ఓహో భీముఁడా! వెనుకఁ గృష్ణార్జునులుగూడ నున్నట్లున్నారే! అగుం గాక, వీరిలక్ష్యమేమి. (ఊరకొనును)

భీము—తే. గీ. లేచిరావేమి రోరి? నీ పీఁచ మడఁతు
పీచవుం బనిఁ జేసియు నేమమేల?

గుపసుపుండ వటం చూరకొందు మనుచుఁ
దలఁపఁబోకుమ! యా దారి తప్పెనేఁచు.

చ. చదివితి వేమి సార్ధకము శాస్త్రము వేదము నెల్ల విద్దెలన్?
మది నొకయింతయుఁ దయయు మానము లేని వివేకహీనపుం
బ్రదుకును గణ్యమే? యెటకుఁ బాటిన నెయ్యెడ సొచ్చినన్ క్షమిం
పదు గద! నే క్షమించినను మద్గద యోరి దయావిహీనుఁడా!

(కృష్ణార్జునులు సమీపించుచున్నారు.)

అశ్వ—(తనలో) మనమూరకున్నను ఈతఁడూరకొనునట్లులేదు. ఈ ప్రేలరి కిదియే యుత్తరం బగుఁగాక (తృణమునభిమంత్రించి) తల్లీ! బ్రహ్మశిరంబ!

చ. ధర కలిగెం గదా! యనెడి దర్పమునన్ బొగరెక్కి "దేవునై గురువునునై" యనుంగతిని గ్రొవ్వి చరించెడి యిద్దురాత్మలన్ బొరిగొని నాదుపూన్కి మెయి భూమి నపాండవమున్ బొనర్చి య క్కురుకులనాధు చిత్తమునకున్ ముదముఁ దనుకంగఁ జేయుమా.

Gr 1/33 (విడుచును.)

కృష్ణ—(తత్తఱముతో) అర్జునా! అర్జున!

ఉ. పావనివల్కులఁ గనలి బ్రహ్మశిరంబు సరంహఁడై మహీ
దేవసుతుండు వించె నిది ద్రిప్పఁగ నాకును, నీకునున్ మహా
దేవునకున్ గఠింది వెస దీనికి దీనినె పంపుమయ్య యా
పైవిధిఁ జూచుకొంద మదె పావని చచ్చెడిఁ జచ్చెడిఁ సఖా!

అర్జు—(శరమభిమంత్రించి విడిచి)

శా. అమ్మా! బ్రహ్మశిరంబ! నాగురుఁడు ద్రోణాచార్యపుత్రుండు జీ
వమ్మం బాయక యుండఁగా వలయు; మావంశమ్మునఁ మేము సౌ
ఖ్యమ్మున్ గాంచవలెన్; బ్రపంచమునకున్ గష్టమ్ము రా రాదు; నీ
విమ్మైనన్ను ననుగ్రహించి చనుమీ! యీయస్త్రమున్ ద్రిప్పుమీ!

(తెరలో) ఓహో సాత్యవతేయ! దగ్గఱ నుండియు నిట్టిపని చూచుచు నూర కుంటివేమి? వారింపుము వారింపుము.

(వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యా—(ఆకాశమువంకఁ జూచి తనలో) ఓహో! నారదులవారి వాక్యములా యివి!

(నారదుఁడు ప్రవేశించును.)

నార— ఓ అశ్వత్థామార్జునులార!

క. ఇప్పటికి నెన్నియుద్ధము । లిప్పడమిం జరిగె। నెవ్వరేనియు దీవిం
గుప్పిరె? యిది జగ మడఁపదె? । యిప్పావపుఁబనికి మీర లొట్లొప్పితిరో?
వ్యా— అర్జునా!
క. గురువన గురుసుతుఁ డన నొ । క్కరూపు గా కున్నె? యతఁడు కనలిన మనకుం
ద్వరపడు టుచితమె? శరమున్ । మరలింతువు గాక జగము మాయించెదవే?
అర్జు— (వినయముగా) మహాత్ములారా! క్షమించి నామనవి చిత్తగింపవలయు.
క. మీయానఁ గట్టువడి నే । నా యస్త్రము గ్రమ్మఱింతు నతఁ డారీతిన్
జేయునొ చేయఁడొ యది మీ । రే యూహింపంగవలెఁ జూఁడీ దయకలిమిన్.
(అస్త్రమువంకఁ జూచి) అస్త్రరాజమా!
తే. గీ. గురువునెడ భక్తిఁగలనేని గూళతనపుఁ । బనికిఁ జొరనేని బీతులఁ జెనకనేని
నిన్ను నమ్మి పూజించితినేని శాంతిఁ । జెంది లోకహితంబు నేసెదవుగాక.
నార— కుమారా! నీయస్త్రముం గూడ నుపసంహరింపుము.
అశ్వ—ఇదిగో నుపసంహరింపుచున్నాఁడను. (తనలో)
సీ. అతఁడు దేవాంశసంభవుఁ డగుటఁజేసి । యధిక గురుపాదనిరతాత్ముఁ డగుటఁజేసి
యుపశమింపఁగ నేర్చె నా కుపశమింప । రాదు, చేసెడిదేమి? యీమీఁద నేను.
ఇట్లగుంగాక (ప్రకాశముగా) మహాత్ములారా! వినుండు.
చ. ఎఱుఁగుదు నిట్టి యస్త్రమును నేయుట తప్పని; రాజరాజు నాఁ
బరఁగు సుయోధనున్ శిరము వ్రయ్యఁగఁ దన్నిన దానిచేఁ గృథా
భరము వహింపలేక యిది పాండవులన్ గడతేర్చుబొంటె నేఁ
బఱపితి లోక మీ శరముబారికిఁ దా గుఱి గాక యుండుతన్.
వ్యా—ధర్మాత్ములగు పాండవుల వధించుట నీ తరముగాదు. మామాట విని మఱ
లింపుము. మఱియు నింకొకటి వినుము.
తే. గీ. పోటు దుర్యోధనునితోడఁ దీఱె మీకు
నిరువురకు నాల మియ్యది యెందుకొఱకు?
నార— ఎందుకొఱ కననేల? ఇతఁ డొనర్చిన యకార్యముంబట్టి సహేతుకమే
యయినను యేదో యొకవిధమున సంధి యగుట శ్రేయము.
వ్యా—(ఆలోచించి) గుఘనందనా! యెవరేని నీది తప్పనక తీరదు. సత్యప్రతిజ్ఞు
లగు పార్థులు మిన్నక పోవువారు గారు. కావున,
తే. గీ. నీ శిరోమణి వారి కీ నేర్చెదేని
సంధి యగు నింత కొండు పొసంగ దిందు.

అశ్వ— (తనలో) ఓహో! మును లెంత పక్షపాతముగాఁ దగవు దిద్దుచున్నారు. అగుఁగాక. ముని నైతిఁగదా! ఇఁక వైరము తగదు. ఈ మణితో నా కేమి యవసరము? (ప్రకాశముగా)

చ. కురుపతిఁ గెల్చి రత్నములు కొల్లలుగాఁ గొనినట్టి ధర్మభూ
వరునకు నిట్టి రత్న మొక బ్రాఁతియె? విపుల ద్రవ్యమున్ గ్రహిం
చిరె నెగడఁగ దలంచు నృపశేఖరు? లిచ్చితి దీని నో మునీ
శ్వర భవదర్పితమ్ముగ, భవద్వచనం బవిలంఘ్య మౌటచే.

ఇద్దాని ధరించువారలకు నాఁకలియు దప్పియు గ్రాంతియు నెప్పుడును జనింపవు. ఇట్టి నాప్రాణమ్ము నిచ్చియు నిఁక శాంతి యెట్లుపొందనేర్తును? (కోపముతో)

తే. గీ. బ్రాహ్మణస్వాపహారమ్ము పాండవులకు। వేడ్కగావున నిది పాండవేయ దార
గర్భములనెల్ల హరియించుఁగాక పిదప। శాంతి గనుఁగాక కనుఁగాక సంతసంబు

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! యీ దురాత్ముఁడు మరల నస్త్రమును బ్రజ్వలింపఁ జేయుచున్నాఁడే!

మునులు— అందొక్కటి మా వచనంబున నిలుచుఁగాక.

కృష్ణ— విధిగా నట్లగుంగాక.

అశ్వ— (తనలో) ఉత్తరాగర్భము గాఁబోలును. (ప్రకాశముగా) మీ పక్షపాత వచనమ్ము లిప్పట్లు సాఁగవు.

ఉ. మీరును మీరునుం గలసి మెల్లఁగఁ జల్లని మాట లాడినం
దీఱెడిపాటి గాదిది సుతీక్ష్ణము బ్రహ్మశిరోస్త్ర, ముత్తరా
దారకు గర్భమంద భసితం బొనరించెడిఁగాక దానిచేఁ
బోరిది యేల వచ్చెనని పొక్కుచు నుందురుగాక పాండవుల్.

కృష్ణ— గురునందనా! యిటు చూడుము.

ఉ. నీదగు నస్త్ర మిట్టిదని నేను నెఱుంగుదు; నందుకే కదా!
నీదెస నింత చెప్పితిమి నీ వటు చంపెదవేని వానికే
నే దయఁ బ్రాణ మిచ్చితిని నీవిఁక జేసెడి దేమి? పొమ్ము నిన్
గాదన నేల! నీకుఁ దగుఁ గా కిది యొద్దకు నెందుఁ జెల్లునే.

అక్కుమరుండు నీ మేనమామయొద్దనే యస్త్రవిద్య నేర్చికొని భూమిం బరిపాలించుఁ గాక. నీ వి ప్పాపమ్మునం జేసి మూడువేలేండ్లన్నవస్త్రమ్ములు దొరకక దుర్గంధదూషితశరీరుండవై తిరుగుదువుగాక.

వ్యా— అది తప్పక యమోఘమ్మగుఁ గాక.

అశ్వ— ఏమీ! నన్ను శపించితివిగా! నీకును నేను బ్రతిశాప మీనేర్తును గాని యయ్యది నేఁట రేపట నొక్క పతివ్రతాశిరోమణిచేఁ గానై యుంటఁజేసి యూరకుంటి.

చ. విదురుని యింట విందనుచుఁ బెట్టితి సంధి చెడంగ; వాజికిం
గుదురవి వానిఁ బార్థుఁ బురికొల్పితి గీత లటంచుఁ జెప్పి; యా
పద గలవేళఁ గర్ణుపయిఁ బంపితి పార్థశరంబు; చక్రమున్
దుద కొకసారి పట్టితివి; ద్రోహము లియ్యవి కావె? మాధవా!

ఇవి యిట్లుండుంగాక.

చ. నరుఁ డతిధర్మతత్పరుఁ డనం దగు నుత్తముఁ డయ్యు నీ వచ
స్సరణికి లోఁగి కాదె విరసమ్ములు పెక్కు లొనర్చె; నాఁటిసం
గరమున నన్ను నేయు టది కాపురుషుల్ బొనరించుకృత్యమా?
పరువు గలట్టి యుత్తముల పద్ధతియా? వివరింపు మో హరీ!

నీవు విష్ణ్వంశసంభూతుండ వగు మహానుభావుండ వగుటం జేసి నిన్నేమియు ననఁగూడదు కాని యైనను యథార్థమునకుఁ దప్పందఁగూడదు గదా!

ఉ. కర్ణుఁడు దుర్ణయుం డగుచుఁ గౌరవనాథుని బాడుచేసె; నీ
నిర్ణయ మాదరించి యవివేకులు పాండవులైరి; నీవునుం
గర్ణుఁడు లేక యున్నయెడఁ గౌరవపాండవయుద్ధ మున్నదే?
కర్ణుఁ డొకండె దుర్జనుఁడు గాఁడు సుమీ వసుదేవనందనా!

ఇఁక నొకమాట నీతోఁ జెప్పి విరమింప నెంచుకొన్నాఁడను. ఇదియుంగూడ సావధానంబుగ నాకర్ణింపుము.

ఉ. పావనుఁడైన ధర్మజునిఁ బట్టివలార్చి విరోధపెట్టి నా
చావు వచింపఁజేసి కలశప్రభవున్ గికురించి చంపి; తీ
యేవపుఁగార్యముల్ జగము నెల్లెడ నెవ్వ రెఱుంగనట్టివా?
రీవిఁకఁ గోటిజన్మముల నెత్తిన నిద్దురితమ్ము వాయునే?

ఇంకను నీ దోసమ్ము లనేకములు గలవు గాని నేఁ బోవుచుంటి క్షమించి నా యందు దయ యుంచుము. (నిష్క్రమించును)

వ్యా— (రత్నమును భీమునికిచ్చి) వాయవా! పవమాననందన!

ఉ. ఈమణి నిచ్చి ద్రౌణిశిరమే యనుకొమ్మని చెప్పి పుత్రశో
కామయమగ్నయౌ ద్రుపదునాత్మజ నూఱడిలంగఁ బల్కుఁడీ;

క్కామిని ధర్మజుం డెదురుఁ గన్నులు గా మిము వేఁచి యుండ్రు; మీ
రీమెయి నిల్వకే చనుఁడ యేమును బోయెద మిచ్చకచ్చుగన్.

(వ్యాసాదులు నిష్క్రమింతురు.)

(ధర్మరాజును ద్రౌపదియు ప్రవేశింతురు.)

ద్రౌప—అయ్యో! కుమారులారా! అభిమన్యుని మృతికే విచారించుచుండ మీరుఁ
గూడ గన్మొఱంగితిరా? అయ్యో! అన్నలారా! అయ్యో తండ్రీ!
అక్కటా! పుట్టినదిమొద లెన్నఁడును సుఖమెఱుగనైతిఁగదా! అన్నా
జూచమా! యెంతచేసితివి!

ధర్మ— దేవీ! యూఅడిల్లు మూఅడిల్లుము, క్షత్రియపుత్రుల కిట్టిమరణమే యెప్ప
టికైనఁ దటస్థించెడిది. (తనలో)

మ. గురులన్ జంపి కుమారులన్ గెడపి కోర్కుల్ మన్నగాఁ జేసి యి
క్కురువంశమ్మును బాండువంశమును బొగ్గుల్ సేసి తే మంచు నిన్
జిరకాలమ్ముననుండి రాజవరు లుచ్ఛేదింపరై రో దురో
దరమా! నీదగు పేరెటింగియును గట్టా! మోసపోతింజుమీ.

ద్రౌప— అయ్యో! యీదుష్కృత్యము వలదని కృపాచార్యులైన బోధింపక
పోయెఁ గాఁబోలును. తండ్రులారా! ఎంతదుర్మార్గురాలనైతినోయి!

(కృపాచార్యులు ప్రవేశించును)

కృపా— ద్రుపదరాజపుత్రీ! నేను బోధింపక పోయినవాఁడఁగాను. తల్లీ! యిది
యంతయు నవశ్యంభావియగు కాలపు దౌర్మార్గ్యము. అట్లుకాదేని,

ఉ. ఏగురఁ బార్థులన్ మిషమెయిన్ దొలఁగించిన యాదవోత్తముం
డీ గుఱు తించకుం తెలుఁగఁడే? యిటు లౌటకు నొప్పికాదె తా
మేగెడివేళ వీరి నిటనే డిగఁద్రావుట నాఁటఁ బాండవుల్
డాఁగిరి గాని ప్రాణములు దక్కుట దుర్లభ మేరికేనియున్.

ధర్మ— ఆచార్యా! యెప్పటికన్న నాఁటి విశేషమేమి?

కృపా— చెప్పెద నవధరింపుము.

చ. అటులు సుయోధనుం దనుప నయ్యెడ కేగెడివేళ మధ్య నొ
క్కట వికృతాకృతిన్ శివుఁడు గానఁగ నై తుదకున్ బ్రసన్నుఁడై
"యిటు విధిచోదితంబ యగు మీవు నిమిత్త" మటంచు ఖడ్గ మొ
క్కటి దయచేసి తా నతని కాయమునం దిమిడెన్ స్వయమ్ముగన్.

ధర్మ— వింటివా? పాంచాల రాజపుత్రీ! ఇది ప్రళయకాలరుద్రుం డొనర్చిన

కృత్యముగాని యశ్వత్థామది కాదుసుమీ!

ద్రౌప— మనుజులు నిమిత్తమాత్రులుగాని యన్నింటికిని భగవంతుఁడే మూలము. అయ్యో! తండ్రులారా! మఱఁదులయందు దయగల్గు శ్రీకృష్ణునకు మీ యందు దయలేక పోవుటయు నా దురదృష్టమే!

ధర్మ— పతివ్రతా శిరోమణీ! ఇది యవశ్యంభావియే కానిచో,

ఉ. వెన్నుఁ డెఱుంగనట్టి పని పీసము నుండ దెఱుంగనట్టి భం
గిన్నటియించు; భూభరము కేవలముగా హరియించుపొంతెఁ దాఁ
బన్నినటంచు వింటిఁ గురుపాండవయుద్ధ, మబద్ధమౌనె? యా
పన్నులఁ బ్రోచుశౌరి కిది భారమె! వీరల కాయు వుండినన్.

కృపా— సమస్తధర్మవేదులగు మీ కౌరులు చెప్పవలసినది లేశమునుం గాన రాదు. అమ్మా! ద్రౌపదీ!

ఉ. ఏల సమస్తమున్ దెలిసి యిట్లు వృథా విలపించెదమ్మ? గో
పాలుఁడు నిన్నుఁ జెల్లెలిని బాలన సేయక మిన్న కుండునే
యీ లోకయింతయున్న? నిది విశ్వజన ప్రళయంబు కానిచో
నాలములోన లేని గురునాత్మజుఁ దేమిటి కల్గఁగావలెన్.

ద్రౌప— ఎందు కల్గిన నేమి. నా కడుపునఁ జిచ్చు పెట్టెనుకదా. అయ్యో! బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టి యిట్టి యకృత్యమునకుఁ బాలుపడుట యెచ్చటను గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు. కొడుకులారా! అప్పాపాత్ముఁడు మిమ్మెంత కష్టపెట్టి చంపెనోకదా!

ధర్మ— (ఆలోచించి) ఆచార్యా! యిఁక నొక్క బాహ్యకారణ మియ్యెడ లేక పోలేదు సుమీ!

చ. ద్రుపదుని నాఁటనుండియును ద్రోణునికిం బగ; దక్కతమ్మునన్
ద్రుపదసుతుండు ద్రోణుతల ద్రుంచె నధర్మము గాఁగ; దానిచేఁ
గుపితమనస్కుఁడై యితడు కోలుమసంగెను సైన్యమెల్లఁ; గో
పపరివృతాత్మ లౌజనులు పాపముఁ బున్నెముఁ జూడ నేర్తురే!

కృపా— అవును. నీవనినదియు యథార్థమే (పరికించి) రాజా! భీమార్జునులెక్కడ?

ధర్మ—(సంశయముతో) పుత్రశోకాతుర యగు పాంచాలి నూరార్చ గురుపుత్రునిపై కరిగిరి.

కృపా— (కొంచెము కోపముతో)

గీ. అందఱముపల్పియుంటి మనర్హకృతులు! గణనచేసిన వింద యోగ్యతములెవరు?
నీ వెఱుంగవొ సంగతి నేనెఱుఁగనొ! భారతమె బొంకుగాదె? యో పార్థివేంద్ర!

ధర్మ— (తనలో) ద్రోణుని మృతికై నాయొనరించిన దుష్కృత్యము నుగ్గడించు చున్నాఁడే? (ప్రకాశము) అవును, సత్యమే. నాకు గురుపుత్రునిఁ బరాభ వించుట యంత యిష్టమేలేదు. మన ధర్మమున కతఁ డేమియొనర్చును. మీరు భీముని కోప మెఱుఁగని వారు కారుగదా! అతనివెంటఁ గృష్ణార్జునుల నేదో యొకవిధమున సంధి గావింపుఁడని పంచితిని.

కృపా— రాజా! మంచిపని చేసితివి. నీకు సర్వవిధముల వృద్ధియగుఁ గాక!

చ. మిగిలిన వార మేని యిది మే లది కీ డని చెప్పికొంచు దై
వగతికి నప్పజెంపడుచు వందురువారల కొంచొకళ్లు శాం
తి గలుగఁ జేసి కొంచు సుగతిన్ గనుమార్గము చూచుకోక యీ
పగ లివి యేల? మీరనఁగఁ బార్థివ మేమన నేఁటివారమే?

క. మీరని కొమరుం డనియును। నారయఁ డొక్కింత భేద మాదేశికుఁ; డా
ధీరుమొగ మైనఁ జూచి వి। చారించితి మంచిత్రోవ సారాచారా!

ద్రౌప— అయ్యో! పట్టరానిశోకమ్మున మారుతిం బ్రేరేపితి. దీన నేమి యుపద్ర వము సంఘటిల్లునో? దైవమా! ఇప్పుడిఁక నేమి చేసినను నా కొమరులు లేచిరారుకదా!

కృపా— (తనలో) ఆహా! యీమె యెంతయోగ్యురాలో కదా! ఇట్టి సమయ మ్మునఁ గూడ వంశద్రోహి పట్ల విట్లు పశ్చాత్తాప పడుచున్నది. (ప్రకాశము) అమంగళము శాంతించుఁ గాక! కృతసంధులై యరుదెంతురుగాక!

(అంతఁ గృష్ణ భీమార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

భీము— పాంచాలరాజపుత్రి! ఇదిగో నాతని శిరోరత్నము. నీ ప్రతిన నెఱవేర్చు కొనుము.

ద్రౌప— (పుచ్చుకొని) దీనికేమి! యమ్మహాత్ముఁడు నా కొమరులవలెఁ దల్లికి దుఃఖదాయి కాలేదు కదా!

కృష్ణ— వ్యాసాదుల యనుగ్రహముం బట్టియు ద్రోణుని విష్వక్షపాతముంబట్టియు నిప్పటికి మీయత్తగారును నాపెయు ధన్యురాండ్రే.

ధర్మ— (సంశయముతో) అర్జునా! బ్రహ్మశిరంబు ప్రయోగించెనా యేమి?

అర్జు— అన్నగారి పలుకులం గనలి మొట్టమొదటనే యాతఁడు దానినుపయోగించెను.

గీ. గగనమెల్లను మంటలఁ గప్పివుచ్చు। నమ్మహాస్త్రమ్మునకు నెవ రడ్డుపడుట!
యతనితండ్రియె యస్త్రమైయవతరించి।మనలఁగాపాడె; లేకున్న మనముమనము.

ధర్మ— అమ్మహాత్మునిం దలఁచుకొన్న నా కెవ్వరిచావుకన్న దుఃఖము వొడ మెడుఁజుమీ!

చ. కొమరుని కన్న నెక్కుడుగఁ గూర్చు తలంపున విద్య చెప్పె; సా
ధ్యమయిన వట్టిఁ దా మనలఁ దాఁకకయే బవరంబొనర్చె; రా
జ్యము మన కీఁదలంచి తనచావున కేనియు నొప్పె; నిట్టి యు
త్తముఁడు దటస్థమౌనె? యిఁకఁ దమ్ముఁడ! జన్మము లెన్ని యెత్తినన్.

అర్జు—— ఒక్కయాయనయే యేమి? వీరో.

చ. కృపుఁ డను నామ మీయనకె కేవలముం దగుఁగాక యాలమం
దెపు డెవరిన్ వధించు నటులే కనుపట్ట; దసాధ్యమైన బా
హుపటిమ గల్గి యీతఁ డిటు లూరక యుండుటఁ జూడ, నస్మదీ
యపరిభవాన కొప్పమియె యౌఁ జుమి కారణ మెన్నిభంగులన్.

కృపా—— నీ వనినట్లే సాధ్యమైనంతవఱకు సంచరించినను దుట్టతుద కీ ఘోర
కృత్యమునందు నేనుగూడ నుండవలసివచ్చెఁగదాయని విచారించుచున్నాఁడను.

ధర్మ—— గురువర్యా! ఇవి యేటిమాటలు?

ఉ. ఉండక తీరునే యొరులయొద్దఁ దగన్ గొలువుండి; యందులో
భండన మాచరించుపనిఁ బట్టి చరించెడునప్డు; శత్రులన్
గండడఁగించు టన్న సరిగా నగునే! యొకవేళఁ గొన్నియు
ద్దండపుఁ గార్యముల్ వలని తప్పని వయ్యెడుఁ దప్పు మార్గముల్.

ద్రౌప—— ఇంతకు నెవరి కర్మమున కెవరు కర్తలు? ఎప్పుడో యిట్టి దుఃఖము నిత
రులకుఁ గలిగించితిని. ఇప్పుడనుభవించుచున్నాను. ఒకరా! యిద్దరా!
అయిదుగురు కొమరులు వోయి రాయివలె జీవించియున్నదానను.

ధర్మ—— ఆశ్చర్యమేమి? నూఱుగురు కొమరులు వోయిన గాంధారి జీవించి
యుండలేదా!

కృష్ణ——ఇఁక విట్లున్నకొలఁదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును. లెండు
త్వరగా స్నానము లాచరింపుఁడు.

క. పరలోక గతులకౌఱ కె। వ్వరు నింటన్ దాన మాడ వలదు; తటినికై
యరిగి యటఁ గ్రుంకు లిడుటయ। మరియాద సమస్త ధర్మమార్గము లందున్

కృపా—— అది యట్లే, నీవెఱుఁగని ధర్మము లేవి గలవు?

ధర్మ—— (తనలో) అక్కటా! నాకుఁ బెద్దతండ్రిపోలికయే వచ్చినదిగదా దైవమా!

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ బ్రథమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

★———★

ద్వితీయాంకము

(అంత గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు విదురసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

ధృత— దేవీ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఉ. ఏకుటిలాత్ము లొద్ద కెపు డెగ్గు ఘటింతురొ యేరు పెద్దలన్
గైకొని యేలరో సకలకష్టములం దుది వారి కబ్బు; లో
కైకహితమ్ముగా నడచునట్టి మహాత్ములు సౌఖ్యభాక్కు; లీ
శోక మిదేల? దైవగతి చోద్యమె! శోకము కార్యకారియే?

గాంధా— (దుఃఖముతో) అయ్యో లక్ష్మణకుమారా! నీవైన బ్రతుకవైతివిగదా, నాయనా!

ధృత— తండ్రీ! యింత జరుగు నని యెఱింగితి నేని నిన్ను రణరంగమునకే పోనీయకపోదును గదరా!

విదు — దేవి నోదార్చుటకు బదులు తాముగూడ నజ్ఞానమునఁ బడెదరేమి?

ఉ. ఇయ్యెడ శోక మందు ఫల మేమి? సమస్తము మున్నె యుంగమే?
కయ్యము సౌఖ్య మిచ్చుటయుఁ గల్గునె? యా యభిమన్యుఁ డిట్లనే
యయ్యకు నమ్మకుం గడుపునం దనలం బిడఁడే? జగమ్ములో
నెయ్యెడ నిట్టి శోకముల నెవ్వరు కుందనివారు? పార్థివా!

ధృత—(కనులు దుడిచికొని) నాయనా! దుర్యోధన!

చ. కడుపు దవానలంబుగఁ బొకారెడిఁ; గన్నులు మున్నె కానరా;
వడలెడి మాకు నేమి గతి యంచుఁ దలంచితి వయ్య? నూర్వురన్
గొడుకులఁ గన్న మాకు నొక కొడుకును జేతికి నూఁత లేక పో
యెడినె? విధాత నీయెడల నింత వహించునె పక్షపాతమున్?

గాంధా— తండ్రీ! దుశ్శాసనా! నిన్ను నేనెట్లు మఱచి పోదు నోయి!

విదు—(తనలో) ఎంత కష్ట మెంత కష్టము. వీరి కేమి చెప్పి యూఱడిల్లఁజేయఁ గలను. ఇట్టి కష్టము శత్రుపులకేని లేక పోవుఁగాక (ప్రకాశము) అమ్మా! వధూనికా!

ఉ. శత్రుల నాజి నోర్చి పెలుచన్ జగ మంతయు నాక్రమించి నీ
పుత్రకు లేలి యేలి తుదిఁబోయిరి యాహవరంగమం; దిదే

క్షత్రియు లైనవారలకు సమ్మత ; మేమువ నేల ? ద్రౌపదీ
పుత్రులు వోరె ? జ్ఞాతులకుఁ బోరిత మూరక యిట్లు కల్గెనే !

ధృత— (కొంచెము సంతోషముతో) గురునందనుఁడు మాత్రము తుదకు మంచి పనిఁ జేసినాఁడు సుమీ తమ్ముఁడా ! ఇంతపని కర్ణుఁ డేనియుఁ జేయలే దనియే నా తాత్పర్యము.

విదు— (తనలో) ఇప్పటికిని నితని కీదుర్బుద్ధి వదలనే లేదు. అయినను నిప్పు డేమియు మన మనఁగూడదు. (ప్రకాశము) ఏమంత శ్లాఘ్యమైన పని చేయ లేదు. ఈ యకార్యమునకు నీవంటి జ్ఞానవంతులు సంతోషించు టుచితము గాదు. ఇంత యేందుకు ? అతనికి బాసటగానున్న కృపాచార్యులే యిందు లకు సంతోషింపలేదుగదా ! ఈసంగతి యాయన చెప్పినమాటలవలన నీకు స్పష్టపడియే యుండును. "సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు" అంచుఁను సుఖ ముగా నుండవలెనని యెవరు కోరుదురో వారికి భగవంతుఁడు శుభముల నొడఁగూర్చును.

గాంధా— అక్కా ! దుస్సలా ! మామూలమున నీకు వైధవ్యము తటస్థించినదిగదా !

ధృత— ఓహో ! పుత్రశోక మెంత తీవ్రమైనది ! తండ్రీ ! దుర్యోధన !

ఉ. అల్లఁడు వోయినప్పుడుఁ ద్వదాత్మజుఁ డీల్గిన యప్పు డెల్ల రా
ట్టల్లజు లేగినప్పుడు నెదం గుదియించితిఁ ; గర్ణువోకకున్
దల్లడ మంతగాఁ గొనని ధైర్య మదెక్కడఁ బోయె నేఁడు నీ
త్రెళ్ళినవార్త వింటిఁ గడలేటితఁ జచ్చితిఁబో శోకాలితిన్.

గాంధా— అయ్యో ! అయ్యో ! (మూర్ఛిల్లును)

విదు— (తనలో) ఆహా ! పతివ్రతాశిరోమణీ ! నీకడుపున నెంతటి దుండగులు పుట్టిరి ! (ప్రకాశము) అమ్మా ! గాంధారరాజపుత్రి !

ఉ. కన్నులు లేని భర్తదశఁ గాంచఁ గదమ్మ ! యతండు నీదు దుః
ఖోన్నతిఁజేసి ప్రాణముల నూడ్చెడి ; సౌఖ్యము మైఁచి, కష్టముల్
పన్నిన ధాతకై యదలఁ బాడి యటమ్మ ? ద్వయమ్ము తుల్యమే
యన్న బుధోక్తులం దలఁపవమ్మ ! పురాకృత మీడఁ బోవునే !

గాంధా— (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో ! భీముఁ డెంత దుష్కృత్యము చేసినాఁడు.

ధృత— దేవీ ! మన బంగారము మంచిదైనఁ గంసాలి యేమిచేయును ?

ఉ. "మాయ దురోదరం బుడుగుమా" యననో ! "ద్రుపదాత్మజాత న
న్యాయము సేయఁగాఁ దగదురా" యననో ! "వెనఁ బాలు పంచి యా

దాయలతోడఁ గూడఁ దగదా" యననో ! వినఁడాయె వింతకున్
బాయని మంచిచెడ్డ లవి పల్కులఁ దీఱునె ? యింత సేయవే !
(కొంచెము కోపముతో)

గీ. స్యాలకుండవై కొంపను గూలఁద్రోచి । తాత్మజుల మేనమామవై యడచివైచి
తీవు చేరిన ఫల మిప్పు డింత తేట । తెల్లమాయె ; వృథా మాట ధీరు లనరు.

విదు—అన్నయ్యా ! యేమి మీవెట్టి. శకుని యేమిచేయును ? దైవగతి యిట్లున్నది.

గాంధా— అయ్యో ! తమ్ముడా ! నీ వెందుంటివోయి ?

ధృత— (తనలో) ఓహో ! ఇది యీమెకు మఱింత దుఃఖహేతు వైనదే ! (ప్రకాశము) దేవీ ! శోకావేశమున నొద యెఱుగక యట్లంటివే కాని యతఁ డేమి కష్టఁ డేమి యెల్లపుడును మన బాగునకే ప్రయత్నించిరి. అయిననేమి ? మన మిరువురమును దురదృష్టవంతులము.

గీ. ఎన్నడో పెట్టిపుట్టితి మిన్ని బాము । లనుభవించుచున్నార మవియె యిపుడు
కాదు కూడదటన్నఁ బోబోదుసుమ్ము । ఎవడు చేసిన కర్మమ్ము నెవడు గుడుచు ?

విదు—(తనలో) ఇట్టిసమయమున నితని నేమియు ననరాదుగాని, ఐనను (ప్రకాశము) అన్నయ్యా ! మొదటి నుండియు మీకీ భ్రాంతియే యింత తెచ్చినది.

చ. శకునియుఁ గర్ణుడున్ సలుపు సంగతులం దొకదేని మీరు లె
క్కకుఁ గనజేయుఁడీ సుకృతకార్యము ! వీరల బొత్తుఁ జేసి కొం
పకుఁ గలిగెన్ వినాశనము పార్థివసత్తమ ! యెందు బాలనా
యకము నశింపకుండునె ! వృథాగ్రహముల్ తుది ముప్పొనర్పవే !

ధృత— అవును. తమ్ముడా ! ఇది యంతయు నా లోపమే.

చ. బోరిఁ జెవి విల్లు గట్టుకొని బోరితి ; వేనును దేవియుం దురో
దర మది యాదిగాఁ బ్రతిపదమ్మును జెప్పితి ; మింత వంత సు
స్థిర మయి యుండఁ బోలుఁ ; జెవిఁ జేర్పక పోయె నొకింత యేని య
క్కురుకులపాంసనుండు ; కడకున్ మముఁ ద్రోచె విచారనీరధిన్.
(యోజించి)

తే. గీ. అంతరించిన వంశంబు నడగ నీక । మన పితామహు కెందుకీ మమత పుట్టఁ
గావలయు ? గావలయునిన్ని కానిపనులు కావలయు దానినాగగానెదురు యెదురు ?
(అంత వ్యాసుడు ప్రవేశించును)

వ్యాసు— (తనలో) అయ్యో ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము ! కొడుకునింక నేదలి నే మొగముతోఁ జూతును ? అక్కటా ! స్వావంశక్షయము క్రింక్షణము పుట్టినది. చీ ! అజ్ఞానము నన్నుగూడ నావరించుచున్నదే.

ఉ. గీతలు సూత్రముల్ దగ లగించితి మేటి విరక్తి నంది లో
కాతిగమైన జ్ఞానమున కాస్పద మైతివి ; నన్నుఁ గూడ నీ
జ్ఞాతివధానలమ్ము పెలుచన్ గరఁగింపఁగఁ జొచ్చె నక్కటా !
రాతికినేనిఁ దప్పదు భరమ్మగు దుఃఖము చేత మున్నచో.

(విదురునితో ప్రకాశము) ఓహో యింత జరిగినదా ?

విదు— మహాత్మా ! వీరి దుఃఖమ్ము నాప నావశము గాకున్నయది. తా మివ్వారిం దేర్చి యనుగ్రహింపవలయు.

ధృత— (తనలో) ఏమీ ! నా తండ్రియగు సాత్యవతేయుఁడా ! (ప్రకాశము) దేవీ ! యూఅడిల్లుము.

వ్యాసు— అంబికేయా ! ఏమి నీ యజ్ఞానము !

తే. గీ. ఎవ్వరేనియుఁ జేసెడి దేమి గలదు? ! పాండుమరణంబువిని నేను బ్రతుకలేదె?
దానినటులుంచు భీష్మనంతటి సహోదరుండుపోయియు నిటులొంటి నుండవలసె

గాంధా— అయ్యో ! అయ్యో ! యెంత పాపాత్మురాల నైతివి. ఒక కొడుకునేనియు మిగుల్ప వైతివిరా నాయనా భీమన్నా !

విదు— అమ్మా ! గాంధారరాజపుత్రీ ! వ్యాసభగవానులు వచ్చినారు. ఇఁక మనకు దుఃఖోపశాంతి కలుగును. శోకముమాని వారి దివ్యోపదేశములను విందము.

ధృత— తండ్రీ ! సాత్యవతేయ !

చ. జగ మఖిలమ్ము నోర్చె జయశాలి భృగూద్వహు నాగెఁ దండ్రిచేఁ
దెగనివరమ్ముఁ గై కొనియె దీరుఁడు భీష్ముఁడు ద్రెళ్ళనేల ? యే
వగ నతఁ డంపశయ్యపయి వందురుచుండెనొ ! వంశవృద్ధు వి
ట్టి గతికిఁ దెచ్చు కూళలకు దెప్పరమే యిఁక నేను నానుతుల్ ?

వ్యాసు— తనయా ! అటు లనవలదు.

చ. తన కులమెల్లఁ బోవునని తా మునుమున్న యెఱుంగుఁ గాన నా
యనుజుఁడు స్వేచ్ఛజీవి యగు నైనను జూడఁగలేక యాదినే
పని నెఱవేర్చి కొండొక నెపమ్మున విల్లొనరించెఁ గానిచో
మన మెటు లొప్పఁ జెప్పుదు ? కుమార ! కుమారుల చావు చూడఁగజా.

అదియునుంగాక.

చ. అతని యనుజ్ఞఁ గై కొనియె యల్లొనరించిరి వారు ; కానిచో
బ్రతుకఁ దరంబె ? కృష్ణు నొక బ్రాఁతిగ జూడని భీష్ముముందు దే
వతలకునేని ; వీ కొమరువై ఖరు లింతకు నింతఁ దెచ్చె ; దు
ర్మతు లుదయించు వంశములు మాయవె ? పెద్దలు బుద్ధిహీనులే !

విదు— "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" ఇంతకు నిది యిట్లు కాక తప్పదు.

చ. ఇరువుర మేలు గోరు జగదీడ్యుఁడు భీష్మునికన్న, వంశవుం
గురువగు ద్రోణుకన్న, ననఁగూడదు గాని, యొరుల్ వలంతులే?
యెఱిఁగియు నాపయిం దురము నేమని తా సరిపెట్టఁడయ్యె న
క్కురుపతి? సర్వనాశనము గోరకయుండిన వింతసేయునే!

వ్యాసు— మన మిప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము?

చ. జరుగవె పెక్కు యుద్ధములు, చావరె పల్వురు, పూర్వకాల మె
వ్వరికిని నిట్టి సంగరము వచ్చినయట్లును నిట్టి దుర్మృతుల్
దొరఁగినయట్లునున్ వినము; దోర్బల ముండిన నుండుఁగాక, యొం
డొరులు నశింతురే? కడుపు లొక్కటఁ గాలిన యన్నదమ్ములై.

ధృత— అయ్యో! దైవమా! సర్వసముఁడ వగు నీకీ పక్షపాత మెందుకు?

ఉ. ఐదుకు రైదుగు ర్గలిగి యట్లన యుండిరి సోదరాత్మజుల్;
నాదు సుతుల్ శతంబును వినాశము నందిరి; యందు నొక్కఁడు
న్నీదయకున్ దగండె? యవినీతి యొకింతయు లేదె వారియం?
దేఁ దగువాఁడనే దినము నీపయి వారిడు పొట్టకూటికిన్?

గాంధా— అందుకును భీముఁ డొప్పికొనఁడు. ఇంత వెట్టి యెందుకు? కొడుకుల
కన్నను మనుమలకన్నను మనకీ మేనులు త్యజింపరానివా?

ధృత— చక్కగా నుడివితివి.

ఉ. ఇంతకుఁ బూర్తిగాఁ జనర, యేగుదునందురు; వారి నాకవుం
బ్రాంతమునందుఁ గూర్చెడి యుపాయము మేను పరిత్యజించుటే;
యంతము లేని దుఃఖముల నార్తి వహించుట కన్నఁ జచ్చుటే
శాంతి; మఱెందు వింత కుపశాంతులు గల్గవు గల్గ వెమ్మెయిన్.
ఎవరురా యక్కడ! మాకుఁ జితిఁ బేర్పింపుము.

వ్యాసు— కుమారా! యేమి వీ యవివేకము!

ఉ. చచ్చినవారితోడఁ బడి చత్తుమె? యాత్మవిఘాతుకత్వముల్
దెచ్చునె సద్గతిన్? వలదె తేఁకువ? యార్యుల సేవ లేదె? యు
ద్యచ్చరితుండు ధర్మజుఁడు తండ్రికి నెక్కుడు నిన్నుఁ జూడదే?
నొచ్చుకొనండె నీగతి గనుంగొని? వేఱొక చూపు చూచునే?

క. మీయన్న కుకుడు విద్యల। నాయాసముగాఁ బఠించినట్టిడు బాల
ప్రాయమున మృతిం గన నే। నాయుర్దాయమున నుండనా? గనుగొనుమా.

ధృత— తండ్రీ! నే నెవ్వరిం జూచికొని బ్రతుకుదు?

చ. ఒక కొడుకేని యుండెనని యుందునొ? మన్మలకోస ముందునో?
యకట! యమంగళాస్పదములైన మొగంబులతోడ నేడ్చు కొం
దికతనపుఁ వధూమణులు నిండిన సంసృతిఁ జూడనేర్పుచే
సుకరమొ? చావు మేలొ? తగజూచి వచింపుము నాకు నిమ్మెయిన్.

వ్యాసు— నాయనా! విదురునివల్ల సమస్త ధర్మములు వినియున్న నీకు నే నిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన దేముండును?

చ. ఎవరినిఁ జూడ నేమిటికి? నెవ్వరి కెవ్వరు? మాలసంత! కా
లవశమునన్ జనుర్మరణలక్షణముల్ జను లొందుచుందు రి
య్యవి గనకే నిరంతరము నాత్మ తిరుండయి యుందు జ్ఞానసుం
దవులని వార లియ్యెడ వృథా విలపించెద రింతయేటికిన్.

విదు— సంశయ మేమి? జననమరణప్రవాహభూయిష్ఠ మగు నీ సంసారమునఁ బ్రాజ్ఞు లంతగా మమత గూర్పంజనదు. అన్నయ్యా!

ఉ. ఎందఱి కీవు తండ్రివొ మఱెందఱికిం దనయుండవో మదిం
గొందల మందనేల? కనుగొమ్ము విచారణసేయు మయ్యయో!
తుందుడుకింత చెల్లునె బుధుండవు గావె యెఱుంగవే? ధృతిన్
జెందుము చిత్తవృత్తినిటు చిందఱవందఱఁ జేయ నాయమే?

ధృత— తమ్ముడా! యిది యంతయు నిట్టిదే.

ఉ. ఇప్పటి కెన్నిజన్మముల నెత్తితిమో యిక నెన్ని యున్నవో
యెప్పటి కప్పుడే మఱచి యీగతి వందురుచుందు; మేరికిన్
దప్పదు కష్టమున్ సుఖము ద్రాసునఁ దూగుచునుండు; నైననున్
ముప్పున నిట్టి బాధ నను బోటికి ధాత విధించి యుంచునే.

వ్యాసు— అదియే యజ్ఞానము.

ఉ. ధాత యొవండు చేయుటకుఁ? దక్కొరు లెవ్వరు? ప్రాక్కృతంపుఁ గ
ర్మాతిశయమ్ము వచ్చి గలుగు నన్నియుఁ; దానిని దాటఁ జాలఁ డా
ధాతయు వానితాతయును; దప్పక తప్పల మంది తీరుచే
చూతుము కాని వేఱొకటి చూడము చూడగనేర రన్యులున్.

గాంధా— అయ్యో! నా దుర్దశవంటి దుర్దశ వినినదియు వినఁబోవునదియుఁ గూడఁ గాదు. దైవమా, దైవమా! యెంత దుర్గతిఁ దెచ్చితివి!

వ్యాసు— గాంధారరాజపుత్రీ! విచారింపకుము.

చ. కొడుకులు పుట్టలేద యనుకొన్ముః కులానఁ గళంకునించు న
కొ్కాడుకులు కొడ్కులే ? నయము కొంకక చెప్పితి చెప్పజేసి తె
క్కుడుగ ; వినంద నీకొడుకు కూళతనంబున నింతకున్ జగం
బదచు తలంపుతో నుదయమందె నితండు పతివ్రతామణీ !

ధృత—అయ్యో, దైవమా !

చ. మనమునఁ దాపమాఱఁ గడమా ఔౌకమూఱు తనూజులకా గనుం
గొనుటకుఁ గన్నులేవిఁ దనకుం దయపేయవుగా ! మతెంత యాఁ
పిన నడియేమొ దుఃఖమది పెచ్చగుచున్నది ; యూపె శోకమున్
గనుఁ గొనఁ జాల ; నిందుఁ బ్రతికారము గన్పద దేమిసేయుదున్ ?

వ్యాసు— దంపతులారా ! మీకట్టి యభిప్రాయమున్నచోఁ జూడుడు. శ్రీకృష్ణుం తయ్యెతల దృష్టిని మీకుఁ బ్రసాదింపఁగలఁడు.

విదు—ఇఁక నాలస్య మెందులకు ? ఇమ్మహాత్ముని వచనం బమోఘము. ధర్మ జాదులతోఁ గృష్ణుం డీపాటికి నయ్యెడకుఁ వచ్చుచుండ వచ్చును. మనము గూడ నయ్యెడకు దక్కుంగల జనులతో సరిగి యొకపారి చూచి యుచిత క్రియలు నిర్వర్తించుటయే కర్తవ్యము. (నిష్క్రమింతురు)

(అంతఁ బాండవులు కృష్ణసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ధర్మ— కృష్ణా ! వాసుదేవ !

క. ఏ మొగమునఁ గనుగొందును । మోమోట మొకింత దక్క ముది తొక్షుల దుః
ఖామయమగ్నుల ? నకటా ! । యేమాడ్కిన్ వీరిదుఃఖమిది చల్లాఱున్ ?

కృష్ణ—బావా ! మీ శాంతమునకుఁ దగిన ఫలము గలుగనప్పుడు మీరేమిచేసెదరు?

భీము— (కోపముతో) ఓహో ! యేమి యీవిరుద్ధము ?

ఉ. చచ్చినవాఁడు చావక పెసన్ గురుపుత్రునిఁ బిల్చి యాతనిన్
మచ్చికఁజేసి ద్రోవదికుమారులఁ దక్కిన రాజసైన్యమున్
బొచ్చెముమై వధింపుటకుఁ బుచ్చిన దుర్మదువింక నొక్కమా
తెచ్చటనైనఁ జంపవలదే ? యటుగామిని గోప మాఱునే ?

ధర్మ— భీమన్నా ! "మరణాంతాని వైరాణి" యనుట యెఱిఁగియు నీక నెందు కోయీ కోపము ?

భీము— అన్నయ్యా ! ఈ శాస్త్రములు లోకమునకేగాని యీ దురాత్మున కుపచ రింపవు. ఏమంటిరా ?

చ. మరణముతోడఁ దీఱుదురు మంచిప్రవర్తన గల్గువారు ; దు
శ్చరితులు చచ్చియున్ జగఁ బిశాచములై కనజేతు ; రిట్టి యు

ద్దురచరితమ్ము గల్గుటనె దుష్టచతుష్టయ మన్నయట్టి యీ
బిరుదు సుయోధనాదులకె పేర్కొనగాఁబడెడిన్ జగమ్మునన్.

ధర్మ— తమ్ముడా! ఇది సమయముగాదు. శాంతింపుము. (కృష్ణునివంక దిరిగి)
వాసుదేవా!

తే. తగుదునని యే మొగమ్ముతో దెగనివగల । బొగులు తలిదండ్రులను గనబోదునయ్య
ఇంత కష్టము దోపలే దెపుడు నాకు । నేఁడు వనవాస ముప్పునై నను మహాత్మ!

భీము— (కోపముతో) అన్నయ్యా! మీరు మొదటనుండియు (అనునర్ధోక్తిలో)

అర్జు— (వారించి)

చ. ఒకరి నొకళ్లు చూచుటది యొక్కటి తప్పని కార్య మాటచే
నకట! యిటుల్ చనఁగా వలసె; నంతియెకాని ఘటోత్కచుండు నా
దు కొడుకు ద్రౌపదేయులును దోపగఁ జేసెదివంతకన్న దు
ష్టకుటిలబుద్ధు లాత్మజు లెడందఁ బగుల్తురె తండ్రినారికిన్?

కృష్ణ—అజాతశత్రూ! మహారాజ!

ఉ. సామము చెప్పి చూచితిమి సంధికిఁ జొన్పితి; మెందు కేని యా
సోమరి యొక్కటన్ హితవు చూపడ; కార్యము లేక యంత సం
గ్రామము చేయఁబూనితిమి; కాలము చెల్లినవారు పోయి రి
చ్చోమనదోషమేమి? యనసూయులకున్ సకలంబు దెల్లమే.

నకు— దేవా! జగన్నాథ!

క. మనమొగము చూచు టెటులని । జనకుడు శంకింపవలయు సంధికిఁదాఁ బూ
వినఁ గాకపోవునే? యా । యనదోషముకాదె? కులము నడుగంటించెన్.

సహ— బావా! దేవకీపుత్ర!

క. తల నెరసినంతనె పె । ద్దలె! తానొక్కింతఁ బూని తన తమ్ముని పు
త్రులమైన మాకుఁ జాలి । దలచినఁ బోకున్నె యిదియుఁ దగదే తనకున్!

ధర్మ— అన్నలార! యెందుకీ గతజలసేతుబంధనము? ఎటువంటి యార్యుల
కును నొక్కొక సమయంబుల బుద్ధులు తప్పుత్రోవలం బడియెడి.

చ. వనమున ద్వాదశాబ్దములు వాసము సల్పితి మొగదా సుఖం
బును గనకుంటిమే యపుడు? పోరొనరించి జయించి రాజ్యమున్
గొనుటయకాని లేరు కొడుకుల్, మఱియెవ్వరికోస? మిప్పుడే
మనకొన నేమిలాభమగు? నన్నియు వింతకుఁ దీఱెఁ బార్థిగన్.

భీము— అన్నయ్యా! అట్లనెదరేమి? కొడుకులే కావలయునా? మనుమలు
దినఁగూడదా?

ధర్మ— అక్కటా, యెంత వెఱ్ఱివాడవోయి!

ఉ. దుర్భగుడైన ద్రౌణిశరదుస్సహతాపముచేతఁ గ్రాగుటన్
గర్భమునందె చచ్చియును గంజదళాక్షు ననుగ్రహమ్ముపై
నర్భకుఁ డెట్లులో యుదయ మందెడి నుత్తర కాతఁ డిమ్మహీ
ధూర్భృతి నల్పువాడనుచుఁ దోషము వొందుదమయ్య! తమ్ముడా!

ఉ. పేరును బెంపునున్ వెలయు బెట్టినుడౌ నభిమన్యుఁడుగా మహా
శూరుల ద్రౌపదేయులును సోమునివంశము వృద్ధి సేయఁగా
నేరనియప్పు డీనినువు నేర్చునటంచుఁ దలంచు టెట్లు? సం
సారమునందుఁ గోర్కె కొనసాగిన వారలు లేరు తమ్ముడా!

పరిశీలించి చూచినచో నిప్పటి మన సంసారమునకన్న నేది యేనియు సుఖకరమే.

ఉ. పిల్లనిమోముఁ జూచి బోరి బెగ్గిలి యుత్తర యేడ్చు; నావె సొం
పెల్ల నశించెగా యనుచు నేడ్చు సుభద్ర; గృహంబికెట్లు శో
భిల్లెడి? గేస్తులిట్ల నుభవింపగలారె సుఖమ్ము? లంతయున్
జెల్లినమీద రాజ్యమును జేయుటకన్నను దోసముండునే?

కృష్ణ— (దృష్టినిగుడ్చి) ధర్మనందనా! అదుగో, విదుర ధృతరాష్ట్రులిటు వచ్చుచున్నారు. మనము వారి నెదుర్కొనవలయును. (పరిక్రమింతురు)

(విదుర ధృతరాష్ట్రులు ప్రవేశింతురు)

విదు— అన్నయ్యా! అదేపాలికలను, దగ్గఱకు వచ్చినారము. ధైర్యమవలంబించి బందుగులం గనుగొందువుగాక.

ధృత— తమ్ముడా! యింతకన్న ధైర్య మేముండును?

తే. అందఱఁ గుమారులను బోయినట్టి వార్త, వినియు నీగతి నుండె జీవనముతోడ
వృక్షమో! లేక రాయియో! పీడుమనుజ! జన్మమేమైన నిదియెట్లు సంభవించు?

ధర్మ— (దగ్గఱకరిగి) తండ్రీ!

ఉ. జూదరి జ్ఞాతిఘాతుకుడు క్షుద్రుడు శీతకరాన్వవాయవి
చ్ఛేది యజాతశత్రుఁ డను చెల్లనిపేరు వహించువాడు నీ
మోదము నెల్ల నాఱిపిన మూర్ఖుడు కష్టుడు వీడె నేడు నీ
పాదయుగమ్ము మ్రొక్కెడిఁ గృపన్‌గని తప్పులనెల్ల సైపవే.

ధృత— (కౌగిలించుకొని) నాయనా! ఇందు నీతప్పే మున్నది?

శా. ఐదూళ్ళైనియుఁ జాల వంచు హరి నీ వంపింపగాలేదె? నీ
దేదీనేరము? దానిపై సుతులచే నిప్పింపగా లేని వా

వే దౌర్మార్గ్యముగాక ; నిన్ను సుఖిగా దీవించితిన్ దండ్రి ! నీ
వేది క్కేమని నిన్నుఁ గూడఁ జెఱుప న్నే నెంతు నో పుత్రకా !

భీము— (నమస్కరింపబోగాఁ గృష్ణుడు వారించును.)

ధృత— (ప్రేమతో) నాయనా ! ధర్మనందన ! భీమన్న యే డోయి ?

కృష్ణ— (తనలో) అబ్బో ! యెంత ప్రీతియో, పాపము ! (ప్రకాశము) ఇడుగో
(ఇనుప భీముని ముందటికిఁ ద్రోయును.)

ధృత— (తనలో)

చ. కొడుకుల నెల్లఁ బొట్ట నిడుకొన్న దురాత్ముడు వీనిఁ జంపి నా
యుడు కొకకొంతఁ దీర్చుకొను టొప్పదె ; యింతకు వీడు పాపి , పెం
పొడ గద నుగ్గుజేసి తలఁ ద్రొక్కెనె ? తత్ఫలమెల్ల వీని ని
ప్పుడ గుడిపించెదఁ జా ముదము నొంది మదాత్మజుఁ డుబ్బునట్లుగన్.

(ప్రకాశము)

ఉ. ఏల కుమార ! కొంకు గొననేటికిఁ దప్పొనరించి నాసుతుల్
కాలముచేసి ; రెవ్వరికిఁ గానివి కష్టసుఖమ్ము ; లందులోఁ
గాలము చేరు వైనపుడు కల్మషపున్ మతు లావహిల్లు ; నా
పాలిటి కిపె పుత్రుడవు ; పల్వురు గల్గిన నేమి లాభమో ?

(కౌగిలించుకొని నలిపివేయును. అందఱును నాశ్చర్యము సూచింతురు.)

కృష్ణ— (ఏకసక్కెముగా) మామా ! కురుకులగరిష్ఠ !

చ. నిజమగు భీముడే యనుచు నీమదిఁ గల్గిన కోపమెల్ల న
క్కజముగఁ జూపి యిన్మ బొడిగా నొనరించితి ; నీమనంబు ధ
ర్మజునికిఁ బోలె నా కెఱుగ రానిది గాదనుమా ! యెఱింగి నీ
గజిబిజి మాన్పగా నిటులు కల్పన సేసితి నిన్నభీమునిన్.

ధృత— (వెలవెలబోవుచుఁ దనలో) అయ్యో ! దుఃఖములో నవమానముగూడఁ
దటస్థించెఁ గదా ! ఇఁక నేమి చేయుదును ? ఇందుపాయమేమి ?

అర్జు— (తనలో)

క. పదివేలేన్గుల బలము ! న్నది యీతని కంచు నంద ఱాడుట విని యి,
య్యది యతిశయో క్తి యని నా ! మది నెంతు నికింతవాడు మహిలోఁ గలడే.

నకు— (తనలో)

క. ఇతడే నిజముగ సంగ్రా ! మ తలమునకు వచ్చెనేని మన మొక లెక్కా !
చతురుదధిపరీతంబగు ! క్షితియెల్లను నొక్కఁడైనఁ జేసెడి దున్నే ?

సహ— (తనలో)

గీ. అన్నకన్నను బలవఖ లవని లేర। యనుచు ననుకొంటి నితనిముం దాతఁడెంత
పూర్వకాలపు వారికీ పురుషులకును। నింతభేదము గల్గుట యిపుడు తెలిసె.

భీము— (సంరంభముతో)

ఉ. భీముఁడ నీ కుమారకులఁ బెక్కురఁ జంపినవాఁడ ఘోరసం
గ్రామములోన నీకొడుకు రక్తము గ్రోలినవాఁడ విన్ను దు
ర్ధీమహితుణా మదగ్రజుని ప్రేరణఁ జేసి పరామృశింపఁగా
నీమెయి వచ్చినాఁడ నిపు డింతయుఁ జూచినవాఁడ నీకృతిన్.

ధర్మ— (నిర్వేదముతో) తమ్ముఁడా! కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొన్న కులవృద్ధులతో
మన కీ యధికప్రసంగ మెందుకోయి?

భీము— ఇప్పుడును నన్నే మందలింప వలయునా?

తే. గీ. వృద్ధుఁ డంటివి సత్యమే యెందుకీ దు। రాగ్రహము వృద్ధలక్షణ మందువేమొ
పరమచండాలుఁ డితఁ డెట్టివాఁడయేని। నిజము వధ్యుండు వధ్యుండు నీవెఱుఁగవు.

ధర్మ— తమ్ముఁడా! నామాట విని యంతతోఁ జాలింపుము.

క. సుతశోకజ్వరమున సం। ప్రతిపన్నం బయ్యె సన్నిపాత మితని కి
ట్టి తఱిఁజా బొనట్చుపని దు। ష్కృతమో సుకృతమ్మొ తెలియునే రోగులకున్.

కృష్ణ— మామా! అంబికేయ!

గీ. కొడుకులా లేరు! వారల కొడుకులేని। లేరు! వీరల నెల్ల బల్మిని వధించి,
యపయశమునొందుటయెతక్కనక్కటకట। యెవరికిచ్చెదురాజ్యమ్మునెఱుగజెపుమ

భీము— ఎవరి కెందు కీవలెను? తానే పరిపాలింపఁ గలఁడు. చేతకాదా యేమి?
భగవంతుఁ డెఱిగి గ్రుడ్డివానిగాఁ జేయబట్టి గాని లేనిచోఁ బ్రపంచమంతయు
మ్రింగక పోవునా?

ధర్మ— భీమన్నా! యిక నీ వితనిం గుఱించి మాటాడితివేని పాండునృపాలుని
యడుగులకుఁ దప్పినవాఁడవు. ఏదో చెప్పదగిన సంగతి బావ చెప్పుచున్నాఁడు
చాలదా?

కృష్ణ— మామా! సత్యవతీపౌత్ర!

క. తనకడు పొక్కటియును ద। మ్మునికడు పొక్కటియునే సమున్నతమగు వ
ర్తన గల్గు నుత్తములకు? కే। మన నేరుకు మింతకన్న నధికముగ నిమన్.

విదు— వాసుదేవా! మహానుభావ!

చ. ఎఱుఁగనివాఁడు గాఁడు "పరమేశ్వరు నంశమ వీ" వటంచు; నీ
యరయుట వీరికిం గల దటంచు నెఱుంగనివాఁడు గాఁడు; స

త్వరమున భీముఁ బంపుటకుఁ బాల్పడి మేటియపజ్ఞ సేసె ; సా
దరమతిఁ జూచి యెట్లయినఁ దప్పు క్షమింపగదయ్య మాధవా !

ధృత— దేవా ! వసుదేవనందన !

చ. సుతులను బంపె వీఁ డనెడి శోకభరం బది దేహమెల్ల వ్యా
ప్రృతమయి రాజి రాజి యొక పెట్టన బగ్గున మండి యిట్టి దు
ష్కృతిని వివేకమున్ విడిచి చేయగఁబూనితి. సత్యమే; కృపా
రతి నను బ్రోవగావలె శరణ్యుని నిన్ శరణంటి మాధవా !

ఉ. మామను ! పెద్దవాఁడను నమస్కృతి చేసెదనన్న దాన నీ
నేమము వోవు నంచు మది చెల్లదు; దేవుఁడ వయ్య నీవు మా
భూమిని బుట్టి చుట్టరికమున్ మముబోటులతోడఁ గల్పి చే
సూ ! మది నిట్టి సంశయముఁ జొప్పడఁ జేసెడు హేతు వల్లదా !

కృష్ణు— మామా ! నీవు నిజముగా నపరాధివయ్యును పశ్చాత్తప్తుండవై నిర్దోషి వైతివి. (చేత ధర్మజు నిర్దేశించి)

మ. ఎదుటంజెప్పగరాదు గాని యితఁడీ పృథ్వీభరం బొక్కటా !
త్రిదివం బేలియు నేలగాఁ దగిన వర్తిష్ణుండు; కృష్ణుండు ప్రౌ
క్కఁదగున్ వాఁ డనుకోకు; మీతఁడు జగత్కళ్యాణశీలుండు ప్రౌ
క్కఁదగుఁ వాఁడును మాకు నెల్లరకు; నిక్క బిట్టిఁ డొం డుండునే !

విదు— కృష్ణా ! మహానుభావ !

ఉ. నీచరితం బ దిట్టి దని నిర్ణయ మెవ్వఁడు సేయనేర్చుఁ గా
నీ చతురబ్ధివేష్టిత మహీవలయమ్మున ధర్మసూతి కే
రాజకొమారులుం నవకు రారను మాటది నిక్కవంబు సం
కోచము లేదు లోకమునకుం గురు వీతడె శీలసంపదన్.

కృష్ణు— సంశయ మేమి ? ఒక శీలముననే కాదు. సర్వవిధములచేతను నితని కౌరులు సాటిగారు. మామా ! కురుకులజ్యేష్ఠ !

ఉ. అట్టి యితండు నీయెడ మహాదరముం గడుభక్తియుం గలం
డెట్టియెడన్ సహోదరులు నీతవి యాజ్ఞకుఁ గట్టు దప్ప రీ
విట్టికుమారు లుండియును నెందుకు దుఃఖము నొందె ? దయ్యయో !
చెట్టలునూర్వు రుండిన విశేషమె ? యిట్టిఁ డొకండు చాలదే !

ధృత— కృష్ణా ! దేవకీనందన !

ఉ. ఈ వనినట్లు ధర్మసుతుఁ డిట్టిడ, బుద్ధి జనించె నాకు నీ
సేవ శతమ్మునన్ మునుపు చేసిన పాపము లెల్లఁ బోయెఁ గా

నీ వగ పింకనున్ మనము నీఱుగఁ జేయుచు నున్న దయ్య! యో
దేవ! మహానుభావ! యిది తీర్పగ వేడితి నిన్ను మాటికిన్.

నిన్నొక్కసారి కన్నులారఁ జూచినం గాని నాకీ దుఃఖ ముపశమింపదు.

ఉ. మున్నొకసారి జూచితిని; ముద్దులు మూటలు గట్టఁ జాలు నీ
యన్నువ రూపు; దాని నిపు డారయఁ జేయు మిఁకొక్కసారి; యే
జన్మములన్ దపమ్ములను సాగనిసౌఖ్యము దానఁ గల్గ నం
చున్నది లోనఁ గోర్కి; దయ యుంచుము భక్తవరా! పరాత్పరా!

కృష్ణ— (తనలో) పాపము కొడుకుల నందఱిం గడసారి జూచుటకై కాఁబోలు నిట్లు కోరుచున్నాడు. (ప్రకాశము)

తే. గీ. కనుగొనుము నేడు నీపుత్రగణమునెల్ల | రాజబంధులతోఁగూడ, రమచేతోఁ
నిచ్చితిని దృష్టి, పాలికలనిదుగో చూడు | మా! యొకించుక దూరాన మానవేంద్ర.

ధృత— (కలయంజూచి) నాయనా! యొక్కసారి దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోయి చూపింపుము.

కృష్ణ— ఇదిగో, నిటురమ్ము. (అందఱును బరిక్రమింతురు)

ధృత— (చూచి)

చ. విఱిగినతేరులా యివి! భువిన్ బడిపోయిన గొరుబారులా!
సురిగిన సూరులా! యకట! చూడగఁ జాల జనార్దనా! మహా
భగ మనిపించుచున్నది; కృపన్ మరలింపఁ గదన్న దృష్టి; యే
వరమును మందభాగ్యుఁ డగువానికి మోదము గూర్పజాలునే!

(తెరలో)

శా. కోదండైకగురుండు తండ్రి; యసదృశుల్ పెద్దతండ్రుల్ పితృ
వ్యాదుల్; పీర లటుండఁ గేవలము లోకాఢ్యుండు జీవం బిడం
గా దక్షుం డగు మేనమామ; రిపుచక్రం బెట్లు నిన్ జంపె నా
దౌ ర్భాగ్యమ కాక నీకు రిపు లన్నా! గడ్డిపోచల్ గదా!

కృష్ణ— (విని) బావా! సుభద్ర కాబోలును దుఃఖించుచు నిటు వచ్చుచున్నది.
నీవు పోయి యోదార్చి వెనుకకుఁ బంపుము.

నకు— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

చ. అన్న ప్రతిజ్ఞ త్రిప్పుటకునై చని యే బ్రతిమాలుకొందు నా
పన్న శరణ్యుఁ డాతడు కృపన్ "బతిభిక్ష" మటన్న "లేదు పో"

మ్మనను "గాదు కూడ" దని యప్పటి కెట్టులొ "యొప్పఁ జెప్పదా
నన్నరు" నంటి నావలుకు నాటకపోయె నికేమి సేయుదున్.

ధర్మ— (విని) అర్జునా ! దుష్పల కాబోలును. నీవే పోయి యామె నోదార్పుము.

అర్జు— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. పేరును పెంపునున్ వెలయు పెద్దలు ద్రోణుఁడు మున్నుగాగ న
వ్వీరులు కౌరవేశ్వరుని ప్రేరణ కారణమై యహో ! దురా
చార మటం చెఱింగియు నసాధ్యు నినున్ బొరిఁ జుట్టుముట్టిరే !
వేరము దీర్చి యే మనుభవించిరి వా రపకీర్తి దక్కినన్ ?

ధృత— పాపము. ఉత్తర కాబోలును. అయ్యో ! దైవమా ! యెక్కడఁ జూచి
నను రోదనధ్వని తప్ప రెండవ ధ్వని వినబడదుకదా !

ధర్మ— తమ్ముడా ! నీ వరిగి యామె నోదార్పుము.

సహ— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. ఒక్కరొ యిద్దరో శతము నొక్క మొగిన్ బలియిచ్చి భీముఁడన్
వెక్కలిశక్తి. కెక్కరణిఁ దీపపుశోకముఁ బట్టనేర్తు ; న
మ్మక్కకు ! యిదేమి దారుణమొ ప్రాణము పోవదు పొమ్మటన్న ; నే
నక్కలు రావు నాదరికి నందను మెక్కుచు నున్న వక్కటా !

క. కొడుకా ! యంతటి రాజ్యము | విడిచి జనకు విడిచి నన్ను విడిచి యనుజులన్
గొడుకులను దోడ రా న | ట్టడవిని నిలు గట్టికొంటివటరా ! తండ్రీ !

ధర్మ—(విని) తమ్ముడా ! ఆమె పరమపూజ్యురాలగు గాంధారరాజపుత్రి- మనకుఁ
బెద్దతల్లి ; ఆమెకుఁ గోపోపశాంతిగా వేడికొని యామె యనుగ్రహమ్మం
బడయుట కిట్లు ప్రార్థింపుము.

ఉ. అమ్మరొ ! నీదుపుత్రకుల నందఱఁ జంపితి ధర్మమో యధ
ర్మమ్మొ రణమ్మునం, దనపరాధిగఁ జూచి కృపారసాభిషే
కమ్మొనరించు చూడ్కులను గాంచగదమ్మ ! భవత్పదాంబుజా
తమ్ములు దక్క నిష్కృతిపథ మ్మిఁక లేదు గదమ్మ ! యె మ్మెయిన్.

భీము— (వెళ్ళఁబోవును)

కృష్ణ— బావా ! మాట. (రహస్యముగా) ఆమె ని న్నిట్లనంగలదు.

గీ. "పోరుదురుగాక రిపులజంపుదురుగాక | రాజ్యమును గొందురుగా కెందు రాజవరులు
రక్తము మ గ్రోలినట్టు లే రాజ్యమందు | మున్నువింటిమె ? యోరోరిమూర్ఖతముడ"

ఇందుకు నీవి ట్లుత్తరమిమ్ము.

చ. "పరమపతివ్రతన్ ద్రుపదుపట్టినిఁ బట్టి భవత్సుతుండు ము
ష్కరమున వల్వ లొల్చుతఱిఁ గట్టినయట్టి ప్రతిజ్ఞకై నిజా
ధర మొకయింత రక్తమునఁ దడ్పితి నంతియకాని యంత త
ప్పెఱుఁగనివాడనమ్మ! మది యేవము సైచునటమ్మ! నమ్ముమా."

భీము— (నిష్క్రమించును)

(తెరలో)

ఉ. రారాజపై యశేషధ। రారమణులు గొల్చు నిన్ను గ్రద్దలు చుట్టుం
జేరెనె? ధర్మజునకుముదమూఱెనె నీదగు నవస్థ మాఱెనె? తనయా!

ధృత— కృష్ణా! నీవొసంగిన దృష్టి మా దంపతుల కెంత యపకార మగుచున్న
దోయీ తండ్రీ!

ధర్మ— (తెరవంకఁ జూచి) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రీ!

క. నీకొడుకులఁ జంపించితి। నాకొడుకులఁ జంపుకొంటి నయహీనుడ దు
ర్దీకుడఁ బాపాత్ముడ నో। ప్యాకారుడ నాకు శాప మర్పింపఁ దగున్.

ధృత — తండ్రీ! నిష్కలుషుండ వగు నీకు శాప మెందు కీవలయు?

విదు— గీ. ధర్మమకదాయనుచుఁ గేల ధర్మమూని
గుణమకద యంచు నద్దాన గుణముఁ గూర్చి
తంతియే కాని నీవేరి కాహవమున
నపకృతి యొనర్చి యెఱుగ వయ్యయ్యొ రాజ!

(తెరలో) కృష్ణా! కురువంశ కృష్ణవర్త్మ!

ఉ. కూకటివ్రేళ్ళతోడఁ గురుకోటికురుట్పటలిన్ వెలార్చి తీ
వే కుటిలాత్మ! జ్ఞాతులకు వింతలు పుట్టునె లేకయున్న, లే
వే కలహమ్ము లెయ్యేడను? నీయసురంతయు నిన్ను సట్లనే
తాఁకి నశింపజేయు నిది తప్పదు నేనొక సాధ్వి నైనచోన్.

కృష్ణ— (లేసి సంతోషముతో) అత్తా! నీవు నాకు శాపమిచ్చినను నది యనుగ్ర
హముగానే పరిణమించినది సుమీ!

ఉ. యాదవు లేరికిన్ సమరమం దవిజేయులు చచ్చు టెట్లొకో
యీ దురహంకృతుల్ భువికి నేగతిఁ దీఱునొకో భరం బటం
చేఁ దలపోతు; నీకొడుకులే యనుకొంటిని నీవుఁ గూడ నా
పై దయఁ జూపి భూభరము బాపితి వంతియ చాలు నెమ్మెయిన్.

ధర్మ— బావా! పాండవులవలనఁ గదా మీవంశమునకుఁ గూడ నిట్టి యాపత్తు ఘటించుచున్నది. అయ్యో! పుణ్యమునకుఁ బోయినఁ బాప మెదురగుట యిదియే కాబోలును!

సీ. ఎన్నివిధముల సంధికి నియ్యకొల్పి! తెంత కష్టించితివి పోయె నిదియునెల్ల
నక్కటా! యాపెయొక్కింతయరయదయ్యె! సైపగవవయ్యమాతల్లిసాహసంబు

కృష్ణ— ధర్మనందనా! నీకింత నిర్వేద మెందుకు? ఇది యీమె శాపంబువలననే కాదగినది కాదు. మున్నిట్లు యాదవులకు బ్రాహ్మణ శాపంబున్నది. అది యట్లుండ.

క. ఎందులకు నేనియును జం! కందగుఁ జావునకు జంకగా రా దది తా
నందుట యొక్కపరియె యగుఁ! గుందగ నేమిటికి దీనికోస మ్మనఘా.

విదు— దేవా! మహానుభావ! అజ్ఞులకుఁ గాని యప్పట్ల భవావృతులకు దుఃఖ మెక్కడిది? ఆపె యేనియు సమస్తధర్మము లెఱిగినదే యైనను నెందు లకో యిప్పట్ల తొందరపడినది. ఇంతకును నీ వనినట్లు.

తే. గీ. ఇతరమగు శాపమిచ్చిన నించుకంత! జంకగావలెఁ గాని యీ శాపమునకు
జంకఁ బనిలేదు; చావక శాశ్వతమ్ము! గా నిలుచువార లందు బగానఁ గలరె!

ధృత— దేవా! జగన్నాథ! మాతప్పు లన్నియు క్షమించి మమ్ము మన్నింపుము.

కృష్ణ— ఇం దెవరి తప్పును లేదు. ఏది యెట్లు జరుగునో అట్లు కాక మానదు. మనము నిమిత్తమాత్రముగా నుండక తీరదు.

(తెరలోఁ బెద్ద రోదనధ్వనులు)

విదు— (విని) అరుగో! అంతఃపుర జను లందఱును నొక్కపెట్టఁ దమతమ బంధుజనంబులకు విలపించుచు నిటు వచ్చుచున్నారు. మన మీపాటికి వీరల నందఱిని నోదార్చి యుచితక్రియలు నెరవేర్పఁ బోవుదము.

కృష్ణ— ఇక సిట్లున్నకొలదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును గావున నట్లొనరించుటయే మంచిది. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాండవాశ్వమేధమ్మున ద్వితీయాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

తృతీయాంకము.

(నారదుఁడు ప్రవేశించును)

నార— ఓహో! నేటి దినమున ధర్మజుని పట్టాభిషేకమహోత్సవమట. అటు కరిగెదను. అయ్యెడ శ్రీకృష్ణదర్శనము సైతముఁ గలుగును. కానఁ బేర్థమును స్వార్థమును గూడ గలసివచ్చును. (పరిక్రమించి) ఏమీ! యీ బ్రాహ్మణు లందఱును గుంపులు గుంపులుగా నేమేమో చెప్పుకొనుచుఁ బోవుచున్నారు. "విఘ్నేశ్వరునిపెండ్లికి వేయి విఘ్నము" లన్నట్లు లేదేని యంతరాయము రాలేదుకదా! (దివ్యదృష్టిం జూచి) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినదే! పాపము!

క. ఇంత దనుక దాచిన యా। కుంతికి నే మంతవచ్చెఁ గొడు కని కర్ణుజా
మంతనము విడిచి చెప్ప ర। వంతేనియు సిగ్గువలదె! యాడుదిగాదే!

ఇంతకు నామె యేమిచేయును! కర్మలోపమునకు శంకించి నోటివి యుండును. (కోపముతో)

గీ. ఎదుటనన్నను గోపించి యెగిరి మీదఁ। బడి శపించునుగాని దుర్వాసు లకట
కొంపతీతకుగాక తాఁ గుంతి కేల। యీయగావలెఁ గన్నియ కిట్టి వరము?

సరే, ఆపె చేసిన శుశ్రూషకుఁ బ్రతిఫలముగా నిచ్చియుండును దానికేమి,

తే. గీ. సూర్యుఁడేమంత యోగ్యుడు! సుదతిదన్నుఁ। బిలుచుగాకవరమ్మదితెలిసికొనఁగ
వచ్చెపో! మునియాజ్ఞయవార్యమౌటఁదప్పుక్షమియింపు మన్నప్పు డొప్పవలదె.

దీనికేమి గాని కర్ణుని మనోనిశ్చయము మాత్రము కొనియాడదగినది.

క. ఎఱుగును బాండుసుతులు సో। దరులని;యట్లెఱిగి మనమునం దించుకయున్
గరుణ జనియింపకుండ బ। వరమున నరికట్టుటన్నఁ బైపైఁ గలదే!

ఇతడిట్టివాడు గనుకనే యనేకులు యోధవరులుండ "గర్ణునితల భారత" మను పేరితనికి వచ్చినది. సరే ఇంతకు మనము వచ్చినపని వాకిటనే నెఱవేఱినది. ఇఁక మరలిపోకెందుకు? (మరలి) పోనీ వచ్చినవాడను రానే వచ్చినాను. ఒకసారి చూచిపోవుట మంచిది గదా (కొంచెక పరిక్రమించి) అదిగో ధర్మజుం డచటనే విచారముగాఁ బాంచాలీసహితముగ సోదరులతోఁ గూర్చున్నాడు. పోయి పాప మాతని నోదార్చెద.

(అంతఁ బాండవులు ద్రౌపదితోఁ బ్రవేశింతురు.)

ధర్మ— (అర్జునుంజూచి కోపముతో) అక్కటా! తల్లి యెంతపనిచేసినది! ఇఁక స్త్రీల కీరహస్యగోపనశక్తి లేకపోవుగాక (శాంతముతో) తమ్ముడా! ఆమె లోపముకన్నను నా తెలివితక్కువ యిక్కడ నెక్కుడనకతప్పదు.

ఉ. కుంతిమొగమ్ము తీరచటఁ గొండొక గన్పడ సంశయించి "యీ
వింత యిదేమి" యంచడుగ వేమఱు నాలుక జాఱిపోవ న
ల్లంతనె "ధావ్యమౌనె యిది" యంచు మరల్చితిఁ గాని యాపెతో
మంతనమందుఁ బల్కిన సమస్తము నా కెఱిగింపకుండునే.

నార— దౌవారికా! మేము వచ్చితిమని చెప్పుము.

దౌవా— (ప్రవేశించి) జయము జయము నారదులవారు విచ్చేసిరి.

ధర్మ— ప్రవేశపెట్టుము.

దౌవా— స్వామీ! ఇటు దయచేయుడు. (అందఱును లేతురు)

ధర్మ— బ్రహ్మపుత్రా! నమస్కారము. ఆ యాసనము నధిష్ఠింపుడు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నార— అభీష్టావాప్తి ర్భూయాత్.

చ. హరి కరుణావిశేషమున నర్జును గాండివపాటవమ్మునన్
గరువలిపట్టి బాహుబలగర్వమునన్ రిపులన్ జయించి భూ
భర మడగించి రాజ్యమును బాలన సేయుచు నుంటివే! వసుం
ధరసుకృతమ్ము లిప్పటికిఁ దద్దయుఁ బండెనె? గోర్కి నిండెనే?

ధర్మ— (విచారముతో) దేవా! మహానుభావ!

ఉ. జ్ఞాతుల నెల్లఁ జంపి సిరిఁ గైకొనినట్టి యపాత్రు ధర్మసం
జాతుని మిమ్ము బోటి మునిసత్తము లింత ప్రశంస చేయగాఁ
జూతురె! యెల్లవారలును సూతతనూజుని గాగఁ జూచు స
ర్వాతిశయుండు సోదరుడె యౌనట! మాకిక నేమి సేయుదున్.

ఉ. తల్లి వచించె నాడు పితృతర్పణముల్ పచరించునప్పు "డా
సల్లలితుండు సూర్యువి ప్రసాద" మటంచు చతఁ దేము నైనచో
నెల్లజగమ్ము లొక్కటయి యెత్తి పయిన్ బడెనేని లక్ష్యమా?
చెల్లె సమస్త మిప్పటికి; జేసెడిదేమి? మునీంద్రచంద్రమా!

భీష్ము— (విషాదముతో)

ఉ. "నన్నుఁ బరాభవింపఁ దగునాయకుఁ డెవ్వఁడు రా!" యటంచునే
మున్ననుకొందు నేటికి సమూల మెఱింగితి నక్కటక్కటా!
మున్నరికంపు మాటల సముద్ధతిఁ జూపితిఁ బాపి నైతి నా
యన్న యటం చెఱుంగక మహాత్మ! కడుం జెడిపోతి నింతకున్.

అర్జు— (విచారముతో)

చ. అతఁ డెదురైన యప్పు డవి నర్కులు వేవురు దోచినట్లు నా
మతిఁ గనుపట్టి "శూద్రుడను మాటిది నిక్కప మౌనొకో! యదే
ఋత మగునేని యిట్టిదృతి యింతటి చే విటువంటిపౌరుషో
న్నతియు ఘటించునే?" యనుచు నామది నెంతు ననేకభంగులన్.

నకు— ఉ. ఎన్నడు నేరిఁ జూచి భయ మించుకయుం గని యే నెఱుంగ; నా
కన్నరనాథుఁ జూచినపు డాత్మనదేమొ, భయోదయంబు మా
యన్న యజాతశత్రుఁ గనినప్పటికన్నను గొంత హెచ్చెడున్;
మన్ననఁ జేసి తత్పదనమస్కృతి సేయగ బుద్ధి పుట్టెడున్.

సహ—క. అని నతని నప్పుడప్పుడు। గని "యింతటి మేటి గొల్వ గావించునె? యొ
క్కనిచెంత" ననుచు నామది। ననుకొంటినిగాని, యిట్టు లనుకొననైతిన్.

ద్రౌప—అక్కటా! నాడు సభామధ్యమున నన్ను నెకసక్కెపుమాటల గేలిసేయు, నదియేమో! సుయోధనునియెడఁ గనలిన మన మిమ్మహాత్మునియెడ నంతగాఁ గనలక సమ్మతిం గనఁజేసెను. అయ్యో! అత్తగారు మీతోఁ జెప్పక పోయిన నాతోడనైన నించుక చెప్పక పోయిరిగదా!

నార— అమ్మా! ద్రుపదరాజనందని!

ఉ. ఇంత యమాయికత్వ మది యెచ్చటఁ జూచి యెఱుంగ; గారణం
బింతకు నిట్టు లుండ మఱి యెవ్వరు నేటికిఁ జెప్పగావలెన్?
వంత ధ్రువమ్ముగా మిము నవశ్యము చెంద విధించె ధాత యే
మంతన మిట్లు దాగెనను మాటలు మున్నెపుడేని వింటిమే?

క. తనకుఁ దనతండ్రి చెప్పడొ!। జనని వచింపదొ యి దిట్టిసంగతి యని! మం
తనమునఁ గృష్ణుడు చెప్పడొ!। వినజాలెనె యతడు? మీకు వెట్టి యి దేలా.

ధర్మ— మునీంద్రా! యెవరు చెప్పినను మాయన్నగారితోడనే చెప్పిరి గాని మాకు నొక్కింత చెప్పక పోయిరి కదా! పోనిండు.

ఉ. ఎట్టి రహస్యమైన మది నించుకనేపు వహింపలేని మీ
యట్టి మహానుభావులను నస్మ దదృష్ట మదేమొ? నాలుకన్

గట్టిగ బిగ్గఁ బట్టి మముఁ గాపురుషాగ్రణులం బొనర్చి య
ట్టి ట్టనరావి దుఃఖమున కిక్కలఁ జేసితి రేమి పాపమో!

నార— (సంశయముతో) రాజా! యిప్పట్టున నేను గూడ వ్రతభంగం బొనర్చు కొన్నమాట సత్యమే. ఏమంటివా! దానికిఁ గారణము లేకపోలేదు.

క. కారణ మెటులైనను భూ। భారహరణమునకె మున్ను బ్రహ్మాదులు దా
మేరుపఱచి; రిట విఘ్నము। నారదుఁ డొనరించె ననుచు నాపైఁ బడరే?

అప్పటికేనియు నేను దాచెడివాడను గాను గాని.

క. సనకాదులతో సరిగ। ద్దెను గూర్చుండఁ దగువాడ దీనిని నే నే
మని నీతోఁ దగుదు నటం। చును జెప్పుదు ననుచు లజ్జ చొప్పడె ననఘా!

ధర్మ— మునివర్యా! తమ రిప్పు డిట్లు తప్పుకొనుచున్నారు గాని నిజముగా మా యందుఁ దమ కనుగ్రహ మున్నయెడల,

తే. అనయమును మాకు శాత్రవుఁడైనయట్టి।యల సుయోధనుతోనైన గలతెఱంగు
లాషు గరుణించి చెప్పిన దానిమీద। నతడు ఖండనమునకేల యనుమతించు?

(కర్ణు నుద్దేశించి)

శా. అన్నా! నీవు గతించుమీద భవదీయం బైన రాజ్యంబు గై
కొన్నన్ గొందును గాక న్యాయ్యమగుటన్, గుంతీమహాదేవి యా
జ్ఞ న్నీకే మునుమున్న భార్య యగు పాంచాలిన్ గురుద్రోహియై
యి న్నీచుండు పరిగ్రహించె నకటా యీదోషముం బోవునే!

భీము— అన్నా! హరిదశ్వనందన!

చ. "కురుపతి యంగరాజ్యమునకు న్ననుఁ బట్టముగట్టె" నంచు సం
బరపడి; తెవ్వఁ డాతఁడు? భవత్పరిపాల్యమకాదె యర్ధరా
జ్యరమయు దీనిలోన లవమైనను నుండునె యంగభూమి, బం
గరు మసిపాఁత గట్టఁ బడెఁ; గార్యము లేదిఁక నేమి సేయుదు?

అర్జు—అన్నా! లోకైకవీర!

క. "ఎన యొకరి కొకరు కర్ణా। ర్జును" లని జనులాడుకొన నసూయవడుదు "నా
కెనయౌనె? సూతసుతుఁ" డని। మనుపుమ యీ తప్పొకండు మన్నించినను.

సీ. పాంచాలికాసతీ పరిణయమ్మునను పి। తోఁ బోరి నిజా బాటఁ దోలితి" వని
"ఉత్తరగోగ్రహణోత్సవమ్మున నిను। మించి వెన్నంటి భంజించితి" వని
"సర్పముఖాస్త్రప్రసారంబు కృష్ణుని। దయఁ దప్పె లేకున్నఁ దప్పని" దని
"అసమయమ్మునఁ బాడియగుఁగా దవక।బాణమేయకుండిన దెగఁ దీతఁ"దనియు

తే. గీ. నొక్కొకప్పుడు మనమున నూహసేతు | నంతియేకాని నాజయ మభిలషించి
"యావుపేక్షించితి"వటంచు నెఱుగనైతి|క్రూరమతినైతి గృష్ణుంపు గొంపకీపె.

(కృష్ణుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణు— అవును. పాపము నేనే కాదు కొంపతీసినది! మీయన్న తీయలేదు కాఁబోలును. ఆవేళ నతనిచే నవమానింపబడి విన్నును నన్నును నేమనిపెనో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుము? ఇంతకును జీతమును బత్తెమును లేని మీకొలువు గొలిచినందులకు నన్నిటు లనవలసినదే.

ధర్మ— ఇంతకు మాకర్మ మిట్లున్నప్పుడు నీవేమి చేసెదవు?

ఉ. "సూతజుఁ జంపలే వయితి శూరుఁడ నంచుఁ బ్రగల్భవృత్తి వచ
శ్చాతురి జూపఁగాఁ గలవె, చాలును గాండివ మింకనేల నీ
చేత ధరించెదో?" యనుచుఁ జిన్నెలు వన్నెలు పెట్టి తిట్టితిన్
ఘాతకినైతి ముక్కు తెగబారెఁడు చేసితి నిక్క మచ్యుతా!

భీము— సరే, అందులకు మాత్రమితఁడే కాఁడా నిమిత్తము?

ధర్మ—తమ్ముఁడా! అతఁ డేమి చేయును? సంధి కరిగినప్పుడు మంతనమ్మున నమ్మహా మహునితోఁ గలతెఱంగు వచియించెనుగదా! అతఁ డొప్పని యప్పు డితని తప్పేమున్నది?

భీము— అంతతో నేమిలాభము?

ఉ. చెప్పెనె యమ్మ "తమ్ములను జేరుము నీ" వని యంత మాత్రఁ దా
నొప్పెడివాఁడె కర్ణుఁడు మఱొక్కరి యట్టిఁడె! యన్నమాటకున్
దప్పునె? యా సుయోధనునిఁ దన్నెద నమ్మినవాని నూరకే
యొప్పరికించునంతటి యయోగ్యుఁడె? నీ కెనఁగాడె యన్నిటన్!

నకు—బావా! నీకుఁ గోపము లేనిచో నేనొకటి మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

చ. ఎఱుఁగవియప్డు "సూతజుఁడనే" యను బుద్ధి సుయోధనున్ నిరం
తరము భజించి తత్కృపను దా నొకరాజయి "పార్థునోర్తు సం
గరమున" నంచుఁ బల్కు, తటి గల్గినయప్పు డెఱింగి తానయై
మరలి మమున్ గనుంగొనెడి మాత్రమె? యాతని శౌర్య మల్పమే?

సహ— బావా! నీమనమున నిజముగాఁ గపటమే లేనియెడల మాతో నింపుత చెప్పవలసినది.

గీ. అట్లు చెప్పితివేని మాయన్నగారు | కోరి బ్రతిమాలి రాధతోఁగొంత చెప్పి
యొప్పఁగాఁ జేసి యాపక్షముందునటుల | సలిపి యాతని రాజుఁగా నిలుపకున్నె!

ధర్మ— తమ్ముఁడా! అంతవఱ కెందుకోయి?

ఉ. అన్నగదా! మనందఱికి నాతనిమాటకు నడ్డువారమే?
యిన్నదుఁ దేనుఁ బావనియు వీరలుఁ; గృష్ణుఁ డొకింత చెప్పకే
కన్నులు మూసెఁగాని "యలకౌరవనాథుఁడె నాకు సమ్మతుం"
డన్నను "మంచిదే" యనమె? యాతనిఁ గొల్చుట కొప్ప కుందుమే?

ద్రౌప— అవును. మీరు "రాజ్యము వదలి యరణ్యమునకుఁ బదం"డనిన నెదురు చెప్పనివా రమ్మహామహుఁడు "దుర్యోధనునకే రాజ్య మి"మ్మన్న నట్లొనరించుటకు సందియమేమి?

నార—(తనలో) వీరల కించుక కలహమును బెంచెదఁగాక. (ప్రకాశము) అవును. తక్కినవారి మాటకేమిగాని శ్రీకృష్ణులవారు మాత్రము కొంచెము సూచనయైనఁ జేయవలసినది.

కృష్ణ— (క్రోధహాసములతో) మహానుభావా! కలహభోజన! యేమి యిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు!

ఉ. ఏనటు చెప్పుచే నిజమ యేనియు వీరలు సేసినట్టి య
న్న్యూనములౌ ప్రతిజ్ఞలవి యొప్పునె? వీరలు సమతించు టె
ట్లైనను నూరువుల్ విఱుచుటా! రుధిరమ్మును గ్రోలుటా! మృతుం
గా నొనరించుటా! యొకటి కాదు గదా! మఱి యేరి కిన్నియున్!

అర్జు— బావా! బలభద్రసోదర!

చ. ప్రతిన యనంగ శత్రువులపైఁ బ్రసరించునె కాని యెయ్యెడన్
హితులకు నన్నదమ్ములకు నిట్లగునయ్య? స్మరింపు మమ్మహో
ద్ధతు వధియింపలేవి నను ధర్మజుఁ డించుక దూఱ నేనుఁ జి
న్నతనము చూప నే మనుచు నాఁడు వచించితి వీవు? మాధవా!

ద్రౌప— (కొంచెము నవ్వుతో) అన్నా! విన్న వారు వృథాగా నాడిననాడుదురు గాక. నే నట్లనుదానను గాను గదా. ఇయ్యెడల నెఱిఁగియో యెఱుఁగకో నీయందు లోపముమాత్రము లేకపోలేదు. నీశక్తి యెవ్వరెఱుఁగనిది?

నార— (తనలో) అయిన నేమిగాని చక్కఁగా నడిగినది. దీనికేమి యుత్తర మిచ్చునో?

కృష్ణ— (భారముగా) ఇంతకు "నేను గపటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించి నా" ననికదా! మీరందఱును నిందించుచున్నారు. సరే మంచియో చెడ్డయో యిందులకు నేనొప్పుకొన్నాఁడను గాని,

చ. అలయభిమన్యునిన్ ద్రుపదునాత్మజులన్ మఱి నీకుమారులన్
గలన వధించువాఁ డితఁడు గాదు గదా ! కపటమ్ము పన్ని, వా
రల బ్రతికించుకొం దవల రాధసుతున్ బ్రతికించి యేను నా
తల విడినట్టి తప్పిదము తప్పగఁ ద్రోసెద నింత యేటికిన్ ?

నార— ఎందులకేని నీవే సమర్థుండవు గాని వీరలవలన నేమగును ?

ద్రౌప— మహాత్మా ! చక్కఁగా సెలవిచ్చితిరి.

భీము— బావా ! అభిమన్యునిమాటకు నేను జెప్పఁజాలను గాని తక్కినవారి మరణమునకు నీవు గాక మఱియెవ్వరు నిమిత్తము ?

తే. గీ. మమ్ము నెద్దియొ యొకనిమిత్తమ్ము సెప్పి | శిబిరమును బాపినట్టి విశిష్టదృష్టి
యూరకే కల్గెనే నీకు ? గారణమ్ము | నెఱిగియును జెప్పకుంటచే నింతపుట్టె.

అర్జు— బావా ! క్షమింపుము.

శా. నీతోఁబుట్టువు పూర్ణగర్భవతికి న్నేఁ గాలమున్ బుచ్చఁ గం
జాతవ్యూహవిధమ్ము సెప్పునెడ నాసాధ్వీవతంసమ్ము వి
ద్రాతైక్ష్ణ్యమ్మునఁ గన్మొగుడ్ప శిశు వంతస్థాయి యూకొట్టుచోఁ
గాతర్యమ్మున మధ్య వచ్చి యది విఘ్నమ్మందగాఁ జేయవే ?

నార— అవును. ఈసంగతి నేను స్వర్గమున నప్పుడప్పుడు విన్నదే. అతనికిఁ బద్మవ్యూహము చొచ్చుటయే కాని మరల వచ్చుటఁ దెలియమి కిదే హేతువని మాత్రము ప్రవాద మొకటి లేకపోలేదు.

కృష్ణ— మహానుభావా ! మీరుఁ గూడ నాయెడల నింత యనుగ్రహించుచున్నారేమి ! కొంచెము సందర్భాసందర్భములు విచారించ నక్కఱలేదా ! ఊరకే యనినంతలో నేమగును ? గర్భములోని శిశు వెక్కడనేని యూఁకొట్టునా ? యూఁకొట్టునే యనుడు. దానిచే నాకుఁ గాతర్యమెందుకు ! పరే, అప్పుడు నేను విఘ్నముచేసినచో మఱియొకప్పు డితడు తనకొమరున కా శేషమును బోధించగూడదా ?

నార— చిగురు సంగతికి నే నుత్తరము చెప్పఁజాలను గాని దాని వెనుక సంగతికిఁ జెప్పఁ గలను.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో ! ఈయన నిష్కారణముగా నాపై లేనిపోని తుట్టవేయుచున్నాడే ! (ప్రకాశము) పోనీ దానికేని తగిన యుత్తరము సెలవిండు.

నార— ఎందుకా కాతర్యము, సంపూర్ణముగా విన్నచో నభిమన్యుని జయించువా రెవరును నుండరుగదా ! అప్పుడతనికై మరల నీవే యవతరింప వలసి

వచ్చును. "గోళ్ళం చీరెడిపనికి గొడ్డళ్ళెందుల" కని యట్లొనరించి యుండ వచ్చును.

కృష్ణ— (నవ్వుచుఁ గొంచెము కోపముతో) మునీంద్రా! మీరు మతియుఁ జక్కఁగా సమర్థించుచున్నారే!

తే. గీ. లేకలేకొక్కఁ జెలియ లాలేమకొక్కఁ | డే సుతుండట! యవ్వానికితఁడు మేన మామయట! వానివృద్ధికై మానసమున | గనలునట! ఎంటిమే యిట్టికట్టుకథలు

నకు— బావా! క్షమింపుము.

క. నరకాసురుండు నీకుఁ గొ! మరుఁడేకద! యతని నీవు మడియింపవె? ఘో రభరము నివారించెడి నీ! కరయఁగఁ బుత్రుఁడనిఁ శత్రువనియుం గలదే.

కృష్ణ—దుర్మార్గుడైనచో భూమికి భరముగలిగించుగావి సన్మార్గుఁ డట్లు చేయఁడు కదా! అభిమన్యునకును నరకునకును నెక్కడిసాటి!

తే. వరగుణుండైన పార్థుని పట్టి నాకు | మేనయల్లుండు సుగుణనిధాన మరియు! యతని కతమునఁ బుడమి కే యడరుగల్గు? | నెవ్వరును సమ్మరీగాధలింతవిజము.

నార— భవిష్యత్సందర్భము లెఱింగిన నీతో మాటలాడఁ గల మట కాని.

తే. ఒక్కడెవ్వండొదక్క నీయుద్ధమందు | మఱియు రాజులు లోకసమ్మతులుగారె! వీరు భూభారకారులు గార యేని! యెందులకుఁ దెచ్చిపెట్టితి విట్టి రణము?

ధర్మ— (తనలో) ఓహో! యితరుల కలహమునుజూచి సంతసిల్లెడు నారదుఁడు స్వయముగనే కలహమునకు డిగుచున్నాడే! (ప్రకాశము కృష్ణునివంకఁ జూచి) కృష్ణా! వాసుదేవా!

ఉ. ఏవిషయమ్ముఁగూడ "విద మిత్థ" మటంచు వచింప లేము గా నీ విను మొక్కమాట, యిది యేనియు గోచర మౌను నీకు; నే కోవిదు లేవి యిప్పటికుగూడ దనం గలవారు కారు. నీ సేవకులైన పాండవులసేగికి నెప్పుడు నొప్ప వచ్చునా!

నార— రాజా! నీవు చిగురునఁ జెప్పినమాట సత్యమే. ఈతఁడు పాండవుల సేగి కెప్పుడును నొప్పలేదు.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! వీరు విరమించినను నిమ్మని విరమింపక మరల నేదో రెట్టించుచున్నాడే! (ప్రకాశము) మునీంద్రా! బ్రహ్మమానసపుత్ర!

ఉ. ఏ నొక మర్త్యుఁడఁ సకల మెట్టు లెఱింగెద మిమ్మువంటి ప్ర జ్ఞానిధులైన సన్మునుల సంగతి నించు కెఱింగి యున్న మా టే నిజ. మైన నయ్యది విహీం బడవైచుట తప్పుకాదె? క ర్మము గతుల్ మరల్పఁ దరమా పరమాత్మకునేని? నారదా!

ధర్మ— ఇంతకును నతడు చెప్పినట్లు కర్మ మనివార్యము.

ఉ. కడచిన దానికిన్ వగచి కార్యము లే దికమీద నైన నీ
గొడవలు మాని పాపమునకున్ దగు నిష్కృతి చేసి కొంచు న
ట్టడవిని మిమ్ముఁ బోలెడు మహాత్ములఁ గొల్చుచుఁ గాలశేష మి
ట్లుడుపఁ దలంచి రాజ్యమిది యొప్పగఁ జెప్పితి వాయు సూతికిన్.

అర్జు— (తనలో) ఓహో! తిరిగియు నన్నగారు పూర్వపు వైరాగ్యములోనికి దిగుచున్నారే! ఇందు కేమి యుపాయము?

ద్రౌప— అయన మీ తమ్ములు గారా? మీ కున్న యడవు లాయనకు లేవా? తీర దగు ముచ్చట లన్నియు నిప్పటికే తీరినవి. ఇక నిప్పు డరణ్యవాస మెందుకు? పోనింపు. ఆట్లొనర్చిన మీయన్నగారు గాని తక్కినవారు గాని లేచి వచ్చెదరా?

నార— రాజా! ఆమెయుఁ బుత్రైడుదుఃఖములో నున్నది. నీకై ధైర్య మవలం బించి యాడుది యైనను నిట్లు పలుకుచున్నది. ఆ పలుకు విశ్వసించి.

తే. శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణంబు। నల్పుచును లోకులెల్లరు జయ మనంగ
ధర్మరాజను పేరు సార్థకము గాక। నేలుకొనుమయ్య ధరణికి మేలుగాగ.

భీమ— అన్నయ్యా! ఇందులకుఁ దా మొప్పితిరా సరే. అట్లుకాదేని.

చ. కొడుకులొ కొమ్మలో యెవరికోనము రాజ్యము నాకుమాత్ర; మే
జడమతి నయ్యు మీకతన జ్ఞానము కొంచెము నేర్తు; మీర లె
య్యెడ వసియింతురో యచట నేనును మీపదసేవ సేయుచున్
గడపెదఁ గాల; మాజ్ఞ యిడగాఁ దగు నాకు ననుగ్రహమ్మనన్.

ధర్మ— (విసువుతో) తమ్ముడా! నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపుము.

గీ. ఆదినుండియు నాకు రాజ్యమున గాంక్ష। యంతగా లేదు నిజమిదియనియెఱుంగు
దానిపై విన్నికష్టముల్ దావరించి। 'ఛీ' యని విరక్తి వొడమె నాచేతమునకు.

అర్జు— (తనలో) ఈయన కెవరు బోధింపఁగలరు? మొదల నుండియు నీయన యభిప్రాయ మిట్టిదియే (ప్రకాశము) అన్నా! ధర్మనందన!

క. ఇపు డీ వొనర్చు యత్నం। బిపుడే యొనరింప రాదె? యాత్మజులును భూ
మిపతులు జ్ఞాతులు నీదగు। కృపను బ్రతికిపోదు; రెసగు గీర్తియుమనకున్.

ద్రౌప— సంశయ మేమి? అప్పుడే గట్టిగా నామనోనిశ్చయ మిట్టిదనిన నిం దొప్పనివా రెవరు? ఇప్పు డిట్లనిన నేమి లాభము? వారికివి లేదాయె. మన కంతకన్న లేదాయె. ఇట్టి వృథాప్రయాస మెందుకుఁ బడవలెను?

ధర్మ— ఎందుకా ? ఇందుకు.

క. "అరులకు భయపడి యాతం। దరణ్యములు దిరుగు" ననెడి యపయశమది నా
కు రుచించెనేనియును మీ। కు రుచింపమి నిందు దిగితిఁ గ్రూరుడనై తిశా.

కృష్ణు— సరే, అట్లయినచో,

క. "ఇల నేలలేక కానన। ములకేగెన్ ధర్మజుందు మొగి" ననియెడి ప
లు్కలు నైపలేర పీ త। మ్ములు వీరి నమ్రగహింపు మనుపటివలెనే.

ద్రౌప— (తనలో) ఇప్పట్ల నన్న మంచి సమాధానము చెప్పినాడు.

భీము— అన్నయ్యా!

తే. "కడు విరక్తిని నన్న కాఅడవి కేగ। దగిన తమ్ములుగల్గియుఁ దగవు చెప్పి
మాన్పలేరై" రటంచు ధీమంతు లనెడి | పల్కు లేగతి సహియించు వారమయ్య?

నార— (తనలో) కొంచెము త్రోవఁజూపినచో ధర్మరాజునకుఁ దగినయుత్తరము
చెప్పదగినవాడు భీముడే; ఈ యంకుశము లేనిచో నా మత్తగజ మిదివఱకే
యడవులం బడి పోవును.

నకు— అన్నా! కౌంతేయాగ్రజ!

క. రణ మన్న యప్పుడే మా। రణ కర్మముగాదె? యది హరణమునకే కా
రణ మగునుగాని సుఖకా। రణ మగునే? దీనిచే విరాగము తగునే?

సహ— అన్నా: సకలధర్మవేదివగు నీకొరులు సెప్పవలయునా?

తే. నృపున కన్నయుఁ దమ్ముడు నితరులును | నధర్మవర్తనులగునెడ దండ్యులెకద?
కృష్ణుడు నధర్మవర్తియౌ కతన దండ్య। డయ్యె నియ్యెడ సందియమందనేల?

నార— (తనలో) చిన్నవాడైనను మంచి ఖండితోత్తరముగాఁ జెప్పినాడు. భీమార్జు
నులు చెప్పినను సింత నిరాఘాటముగాఁ గనుపట్టదు. ఇంతకు నితడు చెప్పి
నట్లు వారెట్లు చెప్పగలరు. ఏకగర్భజనితులుగదా. వీరి కైదుగురకును నట్టి
భేదములేదు గాని, ఐనను అవ్రేలి కావ్రే లెక్లైనియుఁ గొంచెము దూరము
కాకపోవునా?

కృష్ణు— ఇప్పట్ల నితడు చెప్పినమాట కడుశ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. రాజులకు
శత్రు మిత్రాది భేదము లెట్లు కుదురును. శాస్త్రమునుబట్టి పోవలయును.
లేదా నరకము సిద్ధము.

ధర్మ— (నిర్వేదముతో) ఏమీ! నేనా అమ్మహాత్ముని శిక్షించువాడను!

ఉ. అక్కట! యిట్టులాడఁ దగునయ్య? పరాక్రమశాలి దాతృతా
దిక్కృతకల్పపాదపుడు దీనజనావనపక్షపాతి పే

రెక్కనవాడు "స్వామికృతి కింతటిసాహసి లే" డటంచు నే
నెక్కడ, యాతడెక్కడ ! యిసీ ? జగ మిప్పని కుత్సహించునే.

అతడు విధేయులమగు మాయెడల నెట్లు నటించినను నది తప్పు కానేరదు. మాకుఁ దక్క నతఁ డెవ్వరి కేమి యపకృతి చేసెను ?

చ. ఎవని భుజాబలమ్మునను యింద్రతనూజుని వాయుపుత్రునిన్
గవలను విన్ను నన్నెదురగా గమకించె సుయోధనుండు, దా
నెవనికి దాసుడై మెలగె నీజగతీతల మెల్ల నేలియున్,
శివశివ ! యమ్మహామహుని జెప్పి మఱొక్కనిఁ జెప్పనున్నదే !

బావా ! ఇంత యెందుకు ! సంగరమున నొక్క యర్జునుం దక్క మమ్ము నలువురను నతఁ డవమానించుట నీ వెఱుంగనిది కాదు గదా ! చేఁజిక్కినప్పుడు వదలిపెట్టుట కాతని నీతిధురంధరత్వము తప్ప వేఱొండు కారణము చూపుము ! నాకన్ననే కాదు, ఎవరికన్నను నతడు లోకోత్తరుడు. చక్కని బుద్ధితోఁ బరికించిన నతనియెడ దోసము వీసమేనియు నుండదు. (నిర్వేదముతో) అయ్యో ! దాతృత్వమా ! నీవు దిక్కులేని దానవైతివి సుమీ !

నార — నిజమున కతఁ డట్టివాడే కాని దుర్యోధనునియొద్ద నుంటచే నతనియోగ్యత కనుపట్టినది గాదు. ఆశ్రయ విశేషమునం గదా గుణములు శోభించ వలయును ! అందులో "దాతృత్వ మతనితోఁ బోయిన" దన్న నది యతిశయోక్తి గాదు.

ఉ. అతని దాతృతామహిమ మయ్యమరేంద్రుఁ డెఱుంగు "నిచ్చుచోఁ
జేతికి నెమ్మి లే" దను ప్రసిద్ధికి నీతడె తగ్గవాడు ; ప్ర
ఖ్యాతశరీరి కర్ణుఁ డిపు డైనను జావగ లేదు నిక్కమే
దాతృత దిక్కు లేని దయి తా నశియించెఁ జుమీ యమాత్మజా !

క. బలిశిబిదధీచు లిల మును ! గల రెక్కుడు దాత లందుఁ గర్ణునితోడన్
దులదూగువార లిరువురె ! బలి కీతని దొరయుపాటి బలముం గలదే ?

కృష్ణు — సంశయమేమి ? తమరు సెలవిచ్చినట్లే.

గీ. అర్థిమీవచ్చుగాక సమస్తరాజ్య | మీయగావచ్చుగాక వెన్నెమ్ము మాంస
మీయగా శక్యమే చర్మమేరికేని | నితనికే వారికే తగె నింతవట్టు.

ధర్మ — (కన్నీటితో)

ఉ. అట్టి మహానుభావుఁ డిల యంతయు నేలిన నేలఁ గాక నా
యట్టిపు తాపృథుండగు నుదారుని రాజ్యముఁ బూని యేలినన్

దిట్టరె పండితుల్ ? కవులు దిట్టరె ? పేదలు దిట్టిపోయరే ?
"వట్టి పినాసి వీఁ" డనెను వా దెటు నే మెడఁ గట్టి కొందునో ?

కృష్ణ— బావా ! నీ వా దాతృతయందును నాతనికిఁ దమ్ముఁడవే సంశయమేమి ?

చ. వెనుకటి రాజసూయమున విప్రుల నెందఱి నెన్ని భంగులన్
దనిపితి ! చక్రవర్తివిగదా యిపు డంతకు నెక్కుడైన చ
క్కని సుకృతమ్ములన్ విరివిగా నొనరింపుము; జ్ఞాతివర్గభం
జనజనితాఘసంహతు లణంపుము చింతిలనేల దీనికిన్ ?

భీము— అన్నా ! దండధరనందనా !

చ. అమలమనీష నీవు ముద మారఁగఁ జేయఁ గదయ్య యశ్వమే
ధము దురితమ్ము లెల్లను యథా యథలై నశియించు దాన; "ద్ర
వ్య మిపుడు లేదుగా" యని లవమ్మను సందియ మందఁ బోకు, వి
క్రమధనులైన సోదరులకన్నను ద్రవ్య మొకండు గల్గునే !

నార— రాజా ! మేము విధింపదగిన యంశమ్మను ధర్మజ్ఞుఁ డగు నీ తమ్ముఁడే
బోధించుచున్నాడు. కావున నవశ్య మట్లొనరింతువు గాక.

అర్జు—

తే. ద్రవ్యమున కేమి సంపత్ప్రదాత్రియైన | యంబుజాక్షివి దయ మనయందుగలదు;
కామధేనువు నట్టింటఁ గట్టిపెట్టి "కోర్కె | లొనగూర్చు"మని యొరుఁగోరనేల ?

నకు— (పౌరుషముతో) అన్నా ! ధర్మవిదగ్రగణ్యా ! అట్లేదో నిష్కృతి యొన
రించుకొను టుచితము. అంతియెకాని,

తే. రాచపుట్టువుఁబుట్టి యరణ్యసీమ ! దిరుగుదురె ? బ్రాహ్మణులమె ? విధించె ధాత
మనకు భూభారభరణ, మస్మహితు నాజ్ఞ ! వమ్ముసేయుట మీవంటివారి కగునె ?

సహ— అన్నా ! కౌంతేయాగ్రజ ! ఇదియేనియుఁ బ్రాయశ్చిత్తార్థము చేయనక్కఱ
లేదు. రాజులకు నవశ్యాచరణీయ మగుట నొనర్పదగినది.

తే. జ్ఞాతులను మన మేటికిఁ జంపినారు | మంతరించిరి వా రెల్ల నాత్మదోష
ముల కతమ్మున; నీవంటి పుడమి ఱేడు | జాతిధర్మమ్ము విడిచిన జగము నెడదె ?

ధర్మ—అన్నలార ! యెఱిగీయెఱుగని మాటలు చెప్పకుడు. కులవృద్ధగు భీష్ముఁ
దేమంత దోషియై యంతరించెను !

(అంత నొక పురుషుడు ప్రవేశించును, "ఇదిగో" యని ఉత్తరమిచ్చును.
పోవును.)

ధర్మ— (విప్పిచూచి తనలో)

క. తమ్ముంగుఱ్ఱలఁ గృష్ణుని । విమ్మునివరు నెట్టులేని యే నొప్పింపం
గ మ్మది నెంచితి; గులగురు । విమ్మాడ్కి విధించెఁదాత; యిక నేమందుర్?
కృష్ణ— ఏమిది రహస్యమా. మీలో మీరే యోజించుచున్నారు?
ధర్మ— (చేతికిచ్చును)
కృష్ణ— (చదువును)
క. "శ్రీరస్తు చిరంజీవికి | సారాచారున కజాతశత్రునకు ముదం
బారగ శంతనసుతుఁ డా | శీరాద్యంతమున వ్రాయు సేమపువార్తల్"
ద్రౌప— (తనలో) ఏమని వ్రాయునో?
భీము— (తనలో) ప్రకృతానుగుణముగా నున్నచోఁ జక్కగా నుండును.
అర్జు— (తనలో)
గీ. అకట! నాదు శరమ్ముల నంపసెజ్జ | గూలియుండి రవంతేనిఁ గోపమొంద
కిపుడు దీవించియే వ్రాయు నిద్ధచరితు | శాంతి నా కెంతయేని లజ్జాకరంబు.
నార— తరువాత?
కృష్ణ—
క. "అరుల జయించితి రాజ్యము | కరగతముగఁ జేసికొంటి కావున ధర్మ
స్ఫురణమ్ము వలయు నీకది | యరసి వచింపగఁ దలంతు నరుదెమ్మిటకున్"
ద్రౌప— (తనలో) పాపము! ఆయన యిప్పటి యీయుద్యమం బెఱుగడు.
నార— అవును. ధర్మరాజునకుఁగూడ ధర్మములు చెప్పుట కా యనఘుడే తగిన
వాడు. తరువాత?
కృష్ణ—
క. "ఏ నిపుడు చెప్పనెంచిన | యానీతులు రాజ్య మూనియే వినవలె వే
వే నీవు పట్టభద్రుడ | వై నాకడ కరుగుదేగదయ్య కుమారా"
ద్రౌప— (తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి బ్రతికితిమి. ఎవరిమాట తీసివేసినను
ఆయనమాట తీసివేయగూడదు.
భీము— (తనలో సంతోషముతో) ఇయ్యనఘుని వైరాగ్యగజమునకు మంచి
యంకుశము తటస్థించినది.
నార— (ఏకసక్కెముగా)
గీ. నారదుడు గాడు దేవకీనందనుండు | గాడు భీముడునుం గాడు కవలు గాడు
క్రీడి గాడు ద్రోవది గాదు 'కూడ'దనిన | దీర దిక భీష్మ దీతం డుదీర్ణగుణుడు.
ధర్మ— (వినయముగా) మీరందఱును నాకుఁ దెలుపదగినవారు కారా? అందులో
దమ రేమి? హరి యేమి. ఆయనకన్నను మాన్యులు.

క. నా మనము కేవలము చిం | తా మగ్నంబైన కతనఁ దమయాజ్ఞకు నే
నై మొగియ నైతి దయతో | నీ మూర్ఖ క్షమింపవలయు నియ్యెడ ననఘా!

నార— (నవ్వుచు) రాజా! నే నూరక యిట్లంటినే కాని దేవవ్రతుడు మా యిరు
వురకన్న వేయి రెట్లధికుడు.

కృష్ణ— సంశయ మేమి?

సీ. జననంబు నెంతుమా! సకలాఘసంహృతి | క్షమమగు గంగ గర్భమునఁబుట్టె;
పౌరుషం బెంతుమా! పార్థివాంతకుఁడైన | పరశురాముని నాజి భంగపఱచె;
సత్యమ్ము నెంతుమా! జనకుని పెండ్లికై | తా నన్నమాట నిం దనుక నిల్పె;
వ్రతనిష్ఠ నెంతుమా! పార్థుచేఁ గూలి పు | ణ్య దినమ్ముపఱకుఁ దా నట్టె నిలిచె;

గీ. నిందు నొక్కొక్కటియె కడు నెన్నదగిన | విన్నియునుగల్గు భీష్మున కెవరుసాటి?
మ మ్మటుంచుము భువనైక మాన్యులైన | మూడుమూర్తు లియ్యనఘుతో
మొనయఁ గలరె!

ధర్మ— (విచారముతో) ఇట్టి మా తాతగారును, నట్టి ద్రోణాచార్యులవారును వీరల
తోడనే పోల్పఁ దగు మా యన్నగారును నేలొకో యీ రణమున విహతు
లైరి. అక్కటా! కాల మెంత యనివార్య మైనది!

నార— రాజా! ఇం దాశ్చర్య మేమున్నది? భీష్మ ద్రోణు లిరువురును న్యాయైక
పక్షపాతమున మీ కుపకార మాచరింప నెంచి యస్థిరమ్మగు కాయమ్ము విడిచి
సుస్థిరమ్మగు యశమ్ము సంపాదించుకొనిరి. "నిష్పక్షపాతముగఁ బోరాడిన
వాడు మీ యన్నగా రొక్కఁడే" యని నిష్కర్షగాఁ జెప్పవచ్చును.

సీ. గోవధమ్మునకు సంకోచించి వేడిన | తలిని విప్రుడు దయ దాపఁ దేని
బ్రహ్మాస్త్రమును గొను పట్టున భార్గవుఁ | డెఱిగి చెచ్చెర శపియింపఁదేని
పార్థునందలి పక్షపాతబుద్ధిని నింద్రుఁ | డరిగి తన్నును బిచ్చ మడుగఁ దేని
యర్ధరథునిఁ జేసి యవమానపఱచి భీ | ష్మం డసూయ నొకింతఁ జూపఁ దేని

గీ. కుంతి "వర" మని పలుమాఱుఁ గోరదేని | శల్య సారథ్యమను ముప్పెసంగదేని
కృష్ణు డన్యాయపథము సాగింపఁదేని | గర్ణు నోడించువారు జగాన గలరె!

ధర్మ—మహాత్మా! యయ్యనఘుని గుణము లెన్ని విన్నను దఱుగవు. దుర్యోధను
డొనర్చిన యకృత్యములకుఁ గోపము గల్గియును నీతని ముఖము చూచు
నంతనే యయ్యది పటాపంచలై పోయెడిది. కారణాన్వేషణమునకు మనము
ప్రయత్నించియు నిట్లు జరుగుట యవశ్యంభావి యగుటచేఁ గాబోలు నంత
దీక్ష మాత్రము వహించినది కాదు.

క. జనకుండు చిన్నతనమునఁ | జనె; నగ్రజుఁ డిట్టులాయె; సంసారము నె
త్తినిబడియె ; "విడిచిపెట్టెద" | ననుకొన్నను వీలు చిక్క దార్యుల కతనన్.

నార — రాజా ! యీ యాశ్రమమున కే యాశ్రమమును సరిగాదు సుమా
ఏమందువేని,

సీ. వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు | బ్రహ్మచారులకెల్లఁ బట్టుగొమ్మ
అతిథులై చరియించునట్టి గృహస్థుల | నాదరింపంగఁ గల్పాగమంబు
భార్యైకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగు వా | నప్రస్థులకు రక్షణప్రసక్తి
సంసార హింసా కిరంసా విరక్తులౌ | సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి

గీ. యైన గార్హస్థ్యమున నుండి యఖిల కర్మ | ములనొనర్చి తుదకుముక్తిబొందవచ్చు
నట్లుకాదేన్ని యవ్వసిష్ఠాదిమునుల | కేల గార్హస్థ్యముననుండు టెఱుగఁ జెపుమ !

ధర్మ — మహాత్మా ! మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాడను.

భీము — (సంతోషముతో) నకుల సహదేవులారా !

ఉ. ఇంతకు మున్న వచ్చిన నృపేంద్రకుమారుల కెల్ల నేటి యీ
వింత నెఱుంగఁ జేయుఁడయు, వీ డఖిలంబు నలంకృతమ్ముగా
నెంతయు వేడ్కఁ జల్పుఁడయు, నిప్పటికిం దగు కార్యముల్; బొసం
గింతురు గాక యిప్పను లొగిం దగువారల నేర్పరించుచున్.

(నకుల సహదేవులు నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ — అర్జునా !

గీ. ఇప్పటి విశేషములనెల్ల నెఱుగజెప్పి ! "వలయు సాధనసామగ్రి గలయగూర్పు"
డనుచు ధౌమ్యులతో వినయమున నేను ! మనవి చేసితినని చెప్పుమా కుమార.

(అర్జునుఁడు నిష్క్రమించును)

నార — రాజా ! మేము తిరిగియుఁ బట్టాభిషేక కాలమున కరుగుదెంతుము.

కృష్ణ — బావా ! నే నిప్పటికిఁ జని యుత్సవసమయమునకు సకుటుంబముగా
నరుదెంచెదను.

ధర్మ — అట్లనే యొనరింపుము.

చ. శషభిష లంతగా సలుపఁజాలవు, నీవు, హలాయుధుం డక
ల్మషహృదయుండెయైన మనమాటఁ దలంచినమాత్ర మండు, నా
ఋషితులితప్రభావునకు నేగతినేనియు నొప్పఁజెప్పి బల్
కృషి నొనరించి యియ్యెడకు నెట్లయినం గొనితేవలెం జుమీ.

నీవెంబడి భీమునిం గూడఁ దీసికొనిపోయి యతనిచేఁ దగు మాటలు చెప్పించి

యతనికిఁ గోపోపశాంతి కావించి యిందులకు సమ్మతింపఁజేసి తోడ్కొని వత్తువుగాక !

కృష్ణు— మంచిది. (భీమునితో నిష్క్రమించును)

ధర్మ— దేవీ ! ద్రుపదరాజనందని !

ఉ. పట్టపుదేవి నైతి నను భావమునన్ గరువంబు దాల్చ కె
ట్టెట్టుల నేరి నేరిఁ దనియింపుట యొప్పగు నట్టు లట్టు లి
ప్పట్టున వారి వారికి సపర్యల సర్పణ సేసి కీర్తికిన్
బట్టగునట్టు లుండఁ దగు ధారుణి నీతలఁ బెట్టితిం జుమీ !
గీ. ధనములా శాశ్వతముగావు ; తనువు లంత
కన్న శాశ్వతములుగావు ; కలిమిలేము
లబ్బుతలి నుబ్బుటయును దబ్బిబ్బుపడుట
పారవిదులైనవారి లక్షణము గాదు.

ద్రౌప— నాథా ! తమ యానతి చొప్పుననే సకలము నిర్వర్తించుదానను. మన మిరువురమును దుఃఖాంబుధిమగ్నులగు మీ తల్లిదండ్రులకడ కరిగి యోదార్చి యెట్టులేని యిందులకు వచ్చునట్లు ప్రార్థింపవలయును.

ధర్మ— దేవీ ! చక్కగా బోధించితివి. ఇప్పుడే పోయి యట్లొనరింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాండవాశ్వమేధమ్మున తృతీయాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

చతుర్థాంకము.

(అంతట నొక కవి ప్రవేశించును)

కవి— (విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడి కేగినన్ శిశువులే నృపతుల్ కవితారసాయనం

బెక్కడ? కుట్టు లెక్కడ? యినీ? యిటు లందటి రాజులన్ యశో

ధాక్కుల దాతృతాఖనులఁ బాండవు లేమని చంపిరో కదా?

యక్కట! సత్కవీశ్వరుల కన్న మిఁ కేగతిఁ గల్గగా వలెన్.

(పరిక్రమించి చెవియొగ్గి) ఇమ్యెడ రాజు నెట్లు పొగడుచున్నారో?

(తెరలో)

గీ. ఇంత శాంతుండులేడు లే డింత దాంతుఁ। డింత సదయుండులేడు లే డింత దాత

ఇంతటి నిగర్వి లేడు లేఁ డింత యోగ్యు। డింతటి యశస్వి లేడు లే డింత రాజు.

కవి—ఇట్లెల్లమెడలం గొనియాడఁ బడుచున్న యీ రాజు నిజముగా "పంటవలంతి నోచుకొన్న నోములవంట" యనినం దప్పేమి? ఇట్టి మహానుభావుని దర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని గదా! ఒక పద్యమేనియు రచించుకొనవలదా? (రచించుట నభినయించి)

చ. కృతయుగ మాది నిప్పటికి నెందఱు రాజులుగారు? రామభూ

పతి యొకరుండు దక్క నినువంటి నృపాలకు లేరి? యాతఁడుం

"బ్రతి" యని చెప్పఁజాల మొకపట్టున; నింతటి భాగ్యశాలివై

క్షితి నలరించు నీకు దయసేయు రమాపతి సర్వసౌఖ్యముల్.

పద్య మనుకూలముగాఁ గుదిరి యుండునా? కుదుర కేమి? కాని కొంచె మతిశయోక్తి పడినట్లు మాత్రము తోచుచున్నది. లేదు! రాముడు తప్ప నింతటి రాజు లేనేలేడు. ఉన్నచో నాదికావ్యమున రచించిన వాల్మీకి యాతని చరిత్రమునే యేల కైకొనవలెను? తరువాతఁ దిరిగియు నట్టి కవి యున్నచో నీతని చరిత్రము వ్రాయఁ దగినది. ఇందులకు నిప్పటి వారిలో వ్యాసులవారే తగినవారు. ఒక్కొక పట్టున ని య్యనఘునికి శ్రీరాముడుం దుల్యుడుగాడు. సత్యమే! ద్రౌపదిం జెఱగొన్న సైంధవు నీతండు ప్రాణావశేషముగా విడిచి నాఁడు. రాముఁడో! సీతం జెఱగొన్న రావణునిఁ బుత్రమిత్రసమేతముగ

నశింపఁజేసెను. సరే, ఇక్కడికిఁ బద్యము కుదిరినది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁ గూడదు. (దృష్టి నిగుడించి) అడుగో, బండ్లమ్మకొనువాఁ డొకఁ డటు పోవుచున్నాఁడు. వాని నిటు పిల్చెదఁగాక. ఓయీ! పండ్ల వర్తకుఁడా! ఇటు రమ్మ.

(అంత వర్తకుఁడు ప్రవేశించును)

వర్త— ఏమయ్యా పిల్చినావు?
కవి— పండ్లు కావలెను.
వర్త— ఇదిగోఁ గొనుండు.
కవి— వెల యెట్లు?
వర్త— జో డద్దపావలా.
కవి— ఇఁక నొక మాట చెప్పు.
వర్త— ఎన్నిసారులు చెప్పినను అంతే.
కవి — సరేగాని మీ రాజుగారు మంచివారు కదా?
వర్త— ఇంత మంచివా రెక్కడను లేనే లేరు.
కవి— తఱచుగాఁ గవీశ్వరులు వచ్చుచుందురా?
వర్త— రాకేమి, తఱచు పండితులతోడనే కాలక్షేపము. తమరుఁ గూడఁ గవీశ్వరులవలెనే యున్నారే! రాజుగారు గ్రామములో లేరు.
కవి— (విషాదముతో) ఏమీ. యెక్కడికివెళ్ళినారు? ఎప్పుడు వత్తురు?
వర్త— భీష్ములవారియొద్దకు వెళ్ళినారు. వా రీదినమున స్వర్గమునకు వెళ్లెదరఁట.
కవి— (తనలో) ఇక్కడికి వచ్చినను మన దరిద్రదేవత వెంటనే వచ్చినదే! (ప్రకాశము) అయినచో నాకీఫలము లక్కఱలేదు.
వర్త — పోనిండు (నిష్క్రమించును)
కవి— ఈగొడవ యడగినమీదఁ దిరిగియు వచ్చెదగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత శరతల్పగతుఁడగు భీష్ముడును బాండవులును విదుర ధృతరాష్ట్రులును గృష్ణుడును ప్రవేశింతురు)

భీష్మ— (దీనస్వరముగా) నాయనా! ధర్మనందన!

ఉ. నీ పరిపాలనమ్ము వివి నిత్యము సంతస మందు చుంటి నే
యాపద లేక భూమిప్రజ లందఱునుగా సుఖ మందు చుండి రో
హో! పరమాత్ముఁ డిప్పటికి యోగ్యతమ న్నిను రాజుఁ జేసి సం
తాపము నందు భూసతికిఁ దానొనరించె ముదం బతంద్రుడై.

ధర్మ— (విచారముతో) పితామహా! గాంగేయ! సర్వబంధుసంహారం బొనరించి నే నిప్పుడెట్లు పాలించిన నేమి లాభము? అయినను

ఉ. భవదుపదేశవాక్యములపై మది నిల్పి త్రికాలవేది మా
ధవు ననుశాసనమ్ము గొని తమ్ముల సమ్మతి యూఁత గాఁగఁ బె
ద్దవిభుని యాజ్ఞ చొప్పున సదా విదురానుమతిన్ గృపార్య శా
స్త్రవిధికి లోఁగి నేమను యథామతిఁ జూతు సమస్త సంగతుల్.

కృష్ణ— తాతా! లోకైకపూత!

ఉ. ఎవరు సహాయు లెందులకు నీయనఘాత్మున కెన్ని యెన్ని ధ
ర్మవిధులు గల్గ నన్నియును మాన్యచరిత్రుడ పైనయట్టి నీ
సవిధమునంద శిష్యుడయి సంగ్రహణం బొనరించెఁ; దాము పాం
డవులకుఁ గాదె దేహము కడంగి వహించితి రింతకాలమున్!

భీష్మ— కృష్ణా! వాసుదేవ!

గీ. ఎవనిలో నుండు లోకమ్ము లెవఁడు లోక। మెల్లెడ వసించు నట్టి యోగీశ్వరేశ్వ
రుండ వీవుండ వేకొక్కరుండవలెనొ? । పాండవుల పాలి పరమబంధుండ వీవు.

విదు— సంశయ మేమి?

గీ. ఎన్నియో కారణమ్ముల నిమ్మహాత్ము। నవతరించుటకై పెద్ద లంద్రు గాని
పాండుసుతరక్షణైకతత్పరతకుఁ బని। గట్టికొని పుట్టె నని నమ్మకమ్ము నాకు.

భీష్మ— విదురా! జ్ఞానవిదుర! నీయూహ చక్కగనే యున్నది. ఐనను,

గీ. ఇమ్మహాత్ముని యవతార మెన్నియేని। గారణమ్ములు గలయది గాని యందు
దిక్కుమాలిన నావంటి దీనులకు వి। ముక్తి నొసగుటయేనుమ్ము ముఖ్యఫలము.

ధృత— (కన్నీటితో) తండ్రీ! నీవు నిజముగా దిక్కుమాలినవాడవే యైతివి.

గీ. వీర వీరార్చిత! విచిత్రవీరునకు వి। వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి;
అతడు నేటికి బ్రత్యుపకృతిని నిట్టు। లాచరించెను నావంటి యధము కతన.

అర్జు— (విచారముతో) తండ్రీ! ఇప్పట్ల నీవుగాని నీ కొమరులు గాని లేశమును నిందార్హులు గారు.

ఉ. అని నొనరింప లేక చని యాచనఁ జేసె నజాతశత్రుఁ; డీ
మనుమవియం దనుగ్రహముమైఁ దన చచ్చు నుపాయమున్ గృపా
ఘని వచియించెఁదాత; "యగుఁ గా" దన కేనటు లాచరించి యి
య్యనఘుని నిట్లొనర్చితి నహా! మము నిర్భర దూఱుటొప్పగున్.

ధర్మ— తాతా! శంతనుపుత్ర!

ఉ. "ఏమనికోరె వీఁడు గుణహీనుఁడు ద్రోహి దురూహుఁ డక్కటా!
పామరుఁ" డంచు నెంచక కృపామతి గుట్టెటిగించి తీవు మా
నేమముఁ గోరి; "యిట్టిపని సేయుట త"ప్పని యే నెఱింగియున్
భూమికి నాసఁ జేసితిఁ; దపోమహితున్ గులవృద్ధుఁ జంపితిన్.

భీమ— (విచారముతో) తాతా! శాంతిగుణోపేత!

క. కులవృద్ధు ని ట్లొనర్చిన | ఖలులకుఁ గులవృద్ధి గలదె? కాబట్టియె ని
ష్కలుషులు సుతులు నశించిరి | తలనెల్లను దీరుపై నకారణ మనఘా.

అర్జు—అందునను, నేను బరమ దుర్మార్గుఁడను.

గీ. పరశురాము జయించిన బల్లిదుండు | తాత; యాతనిమెప్పుఁ దద్దయుపహించి
నట్టి చెట్టంత కొడుకు దానాహవమున | గూలునే! దోసములుఁట్టి కుడుపకున్నె?

ధృత— తండ్రీ! అర్జున!

గీ. కొడుక! మీరేల నిందించుకొనెదరోయి? | దోషమిది యెల్లనాదు పుత్రులది నావి
దాయభాగమ్ము హాయిరింప దలపకున్న | నింత పుట్టునె? యిట్లొనె శాంతనవుడు!

ధర్మ— తండ్రీ! ఆంబికేయ!

ఉ. నీకొడు కేమిసేయు? నవనీతుడనై చని యేను "తాత! నీ
పోక కుపాయమును దెలిపి భూమికి నన్ బతిఁజేయు" మంటి "నీ
దౌ కడిమిన్ సహింపఁ గలమా? దయ యుంచు" మటంటి; దానఁ గా
దే! కులవృద్ధు నిట్లు బలి యిచ్చితి రాజ్యరమన్ గ్రహించితిన్.

(భీష్ము నుద్దేశించి) తాతా! ధార్మికాగ్రేసర!

గీ. తొడల నిడికొని కడుముద్దు దొడర నెత్తి | పెంచితివి పెద్దజేసితి వంచితముగ;
పాపజాతికిఁ బాల్పోయుపగిది యయ్యె; | నెన్ని జన్మములకును నాకిదియ చాలు.

భీష్మ— తండ్రీ! ధర్మనందన!

ఉ. ఏల విచార మందెద? వహీనులు మీ రొక రుండఁ బట్టియే
యాలములోన నాకు మృతి యబ్బె; నిదే కద క్షత్రజాతికిన్
బోలెడిదావు! యుద్ధమున ముద్దిడుకొందురె యెవ్వరేని? దు
శ్శీలురకున్ సహాయములు చేసెడివార లదండ్యు లౌదురే?

క. నాకేమి పెద్దవాఁడను | జీఁకు కుమారుండు వీని చేతులలో నా
పోక యుచితంబు కాదొకొ? | శోకించుట తగునె జ్ఞానశూరుఁడ వయ్యుఁ?

కృష్ణ— (కన్నీటితో) తాతా! స్వాయత్తజీవన!

ఉ. చక్రము కేలఁ గైకొని విశాంపతు లంద "టిపీ! యిసీ! యిసీ
యక్రమ" మంచు దూఱ, రయ మారగ బాహులు వట్టి వెన్క కీ
శక్రసుతుండు లాగ, నినుఁ జంపు తలంపున వచ్చునట్టి యీ
వక్రచరిత్రు తప్పిదము వాపి క్షమించి యనుగ్రహింపవే.

భీష్మ— (చిఱునవ్వుతోఁగూడిన భక్తితో) కృష్ణా! లీలామానుష విగ్రహా!

క. ఎందుకుఁ గనుగప్పెదు? గో | విందుడ వని మొదలనుండి విని యుంటి స్వ
చ్ఛందం బెఱుగుదు స్వామీ! | వందనములు నీ కొనర్తు వందలు వేలున్.

కృష్ణ— పితామహా! కురుకులాలంకార! నేను గోవిందుడనైన నగుదుం గాక
దానికేమి!

మ. అవనీచక్రము నెల్ల గెల్చితివి లోకారాధ్యుఁడై నట్టి వి
ష్ణ్వవతారున్ భృగుపుత్రు మించితివి నీ వాజన్మముల్ బ్రహ్మచా
రివి స్వాయత్తుఁడ వాత్మశుద్ధుఁడవు వారింప న్నినుల్ శక్యమే?
యవివేకమ్మున న ట్లొనర్చితిని తాతా! తప్పు సైరింపవే.

భీష్మ— కృష్ణా! పాపారణ్యకృష్ణవర్త్మ! నాజన్మమునకెల్ల నేనొనర్చినవే యీ
రెండు తప్పులు. ఒకటి గురునితో నెదుర్కొనుటయు, రెండు నీ కెదురుగా
నుండి యనిసల్పుటయు; భార్గవు నోర్చుట కేవలము నా శక్తిచేతనే యన
వలను పడదు.

క. గురు వగుట వృద్ధుఁ డగుటన్ | గరుణాంతఃకరణుఁ డగుటఁ గలనన్ నే న
ప్పరమాత్ము నోర్వఁగల్గితిఁ | దురిత మ్మొడిగట్టి కొంటి దుర్మతి నైతిన్.

ఇంతకు నప్పటి కయ్యనఘునియందు విష్ణ్వంశము లేకపోవుట ముఖ్యకారణము.

అర్జు— తాతా! ధానుష్కైకశరణ్య! ఇయ్యెడ నీ తప్పేమున్నది?

ఉ. ఆయన కాయనై రణమునందలి కోర్కె నినున్ వరించె; లే
దే యిట దోష మించుకయు; నే నొనరించితి మెట్టికూళలున్
జేయగ రానికృత్యము! లజేయు నినున్, గురువిన్ భవత్ప్రమున్
మాయమెయిన్ వధించితి మమాయికులౌ గరుణాంతరంగులన్.

భీష్మ— నాయనా! ఇంద్రనందన!

ఆ.వె. నరుడ వీవితండు నారాయణుండు మీ | చరిత మెఱుగనట్టి జడుడఁ గాను
మీర లుండి రనెడి కారణమ్మునసె యు | ద్ధమున నేను సమ్మతమ్ము గంటి.
(సంతోషముతో)

గీ. మరణకాలమ్మునం దొక్కపరి నొడివిన | నెవని నామంబు మోక్షమ్ము నిచ్చుతీరు
నట్టి విష్ణుండు నాదు ప్రయాణసమయ | మునకు దయచేసె నాపుణ్యమునన కాదె.

భీష్ము— (కన్నీటితో) తాతా ! త్రిలోకవంద్య !

శా. ఆయాసమ్ముగ నుండఁ బోలు నిఁక మాటాడంగ లే వేమొ నీ
దాయాదాపకృతుల్ క్షమించి కరుణన్ దైవార వీక్షించి యి
మ్మా యాశీర్వచనంబు ! పాదములు తెమ్మా యొత్తెదన్ మ్రొక్కెదన్
గాయంబుల్ నిలువెల్లఁ గల్గియును శక్యంబే యిటుల్ నిల్వఁగన్ ?

భీష్మ— తండ్రీ ! వాయునందన !

చ. జనక వరప్రసాదమున సాయకబాధ యొకింత లేదు ; నీ
మన మతి నిర్మలం బెపుడు మాయ నెఱుంగవు వెఱ్ఱి కోపమున్
గనుటయ కాని, యంతటనె కారుణికత్వముఁ దాల్తు; సేవ చే
సిన సుకృతమ్ము గైకొనుము చెందె మనమ్ము ఘనప్రమోదమున్.

(కృష్ణునుద్దేశించి) కృష్ణా ! పరలోకబాంధవ !

చ. మృదు వగు వెన్నవంటిది శరీరము నీయది, యెప్డు కష్ట మ
న్నది సయిపంగ నేరదు పదాఱుసహస్రము లిందుకై సదా
మది జపియింత్రు గోపికలు, మాధవ ! నిష్కరుణుండనైన నా
ప్రదరము లిందు నాటి యపరాధ మొనర్చె ననుగ్రహింపవే.

ధృత— (కన్నీటితో) తండ్రీ ! నాగతి యేమి చెప్పితివి ?

గీ. కన్నులా లేవు, మదికి సౌఖ్యమ్ము లేదు | కొడుకులా? మన్మలా? యెందుకోస మేను?
నన్ను నీవెంట గొనిపొ మ్మనాథమైన | ప్రేత మిందున్న నందున్న నేమిఫలము?

భీష్మ— నాయనా ! అంబికేయ !

ఉ. ఏల యధైర్యముం గనెద వేగురు పుత్రులు గల్గి యుండియున్
బేలవె ? కూళలౌ సుతులు పెక్కురు గల్గిన నేమి, యొక్కఁడే
చాలుగదా సుశీలుడు ! విశాలనయుల్ మఱి వీర లందఱున్
జాలిఁ బడంగ నిత్తురె ! విచారము నొందకుమయ్య పుత్రకా !

విదు— (కన్నీటితో)

క. ఏ సందియమ్ము గల్గిన | నా సందియ మంతలోన నడగించు నుప
న్యాసకు నిన్నుం దండ్రిని | బాసి యెటుల్ ప్రాణములను బాయక నిలుతున్.

భీష్మ— విదురా ! జ్ఞానవిదుర !

తే. కృష్ణునికి నీవనిన దయ కేవలముగ | స్వయముగాఁ బండితుడవీవు చతురమతివి
నేను జెప్పనక్కఱలేదుగాని యిమ్మ | హామహుఁ భజింపు మిహమును నబ్బుఁబరము

కృష్ణు— తాతా ! దేవవ్రత !

క. ధన్యుండ వీవు మను రా | జన్యులు పెక్కండ్రు గలరు జ్ఞానమున ధృతిన్
జన్యమ్మున నన్యమ్మున | మాన్యత నీవంటి మేటి మానిసు లేరీ!
భీష్మ— కృష్ణా! వసుదేవనందన!
గీ. ఆలుబిడ్డలు లేకున్న యట్టి నాకు | సమయమున కబ్బె నీదుదర్శన సుకృతము
నెలవుదయసేయుమయ్యః నీచే ననుజ్ఞ | గొంటినా పరమున నెందు గొదువలేదు.
అర్జు— (కన్నీటితో) తాతా! సద్గుణవ్రాత!
క. గీతలలో హరి చెప్పిన | యాతీరెల్ల భవదీయమగు మరణమునన్
జూతు నిటువంటి విజ్ఞా | నాతీతులు కోటి కొక్కరైనను గలరే!
భీష్మ— నాయనా! హరినందన!
క. హరి యనగ నీవనగ నొం | డొరుపులె? యవతారపురుషు లొక్కొక కార్యాం
తరముల నిటు జన్మింతురు | నరనారాయణులు; వింటి నారదు కతనన్.
కృష్ణ—తాతా! భువనైకపవిత్రచరిత్రుండవగు నీ కెవరియాజ్ఞతో నేమియవసరము.
ఆ.వె. ఈవు ధర్మపరుడ వెఱుగతి దొక్కటి | లేదు నాయెడల మహాదరమ్ము
గలుగు కతన నిట్లుగాఁ బల్కితివి నీయ | భీష్టసిద్ధియగుఁ బ్రకృష్టహృదయ!
భీష్మ— (సంతోషముతో)
క. నీయాజ్ఞ వడసితిని నా | కేయేలోకముల నేని నిఁక లోపము రా
దో యదునందన! కృష్ణా! | పోయెద దయయుంచు పురుషపుంగవ! నృహరీ!
(ధృతరాష్ట్రాదుల నుద్దేశించి) తండ్రీ, ధృతరాష్ట్ర! నాయనా, విదుర! కుమారా, ధర్మనందన! మీయందఱిచేత ననుజ్ఞాతుండనై పరసుఖమ్మున కేగుచుంటి. నాకై విచారింపకుడు.
కృష్ణ— తాతా! నేడు మాఘశుద్ధ ద్వాదశి. ఇట్టి పుణ్యదినమ్మున నీవు దేహత్యాగం బొనరించి పరమ్ము నలంకరించుచుంటివి. కాన నీదినము స్వతఃపవిత్రమైన దయ్యు మఱింత వన్నె కెక్కి నీపేరఁ బ్రసిద్ధి వడయుగాక. మఱియు,
గీ. విప్రులెల్లరు నీకు దృప్తిగను నేటి | దినము ప్రతివత్సరమ్ము నుదీర్ణచరితు
నిన్నుధ్యానించి మిగుల మన్నించి తర్ప | ణముల నిత్తురుగాక పుణ్యమును గోరి.
భీష్మ— దేవా! నీయనుగ్రహమ్మున నాకొక్కటియుఁ గొదవలేదు. నేను యోగ మార్గమ్మునఁ బ్రాణమ్ములు విడువం దలంతుఁ గాన నా కించుక యావరణం బేర్పఱచి మీరందఱును గొందొక దవ్వున నిలుతురు గాక.
ధర్మ— ఎవరురా, అక్కడ! (తెరవైతురు)
కృష్ణ— (తెరనందునుండిచూచి ధర్మజునితో)

క. చూచితివె? ధర్మజా! స । త్యాచారుండైన యిమ్మహామహు యోగ
ప్రాచుర్య మ్మిట్టులవలె నే । యాచార్యులు నేర రిది యథార్థము సుమ్మీ!
విదు—(అట్లనేచూచి) ఓహో! యిది విచారకరమయ్యును నత్యాశ్చర్యం బగుచున్నది.
గీ. ప్రాణముడిగినపట్ల శల్యములులేవు । కలవె? యిట్టివియును యోగగరిమ లెందు
(ఆకాశమువంకఁ జూచి)
అదిగో! బ్రహ్మరంధ్రమునుండి యనుపమాన । మైన తేజంబొకండేగునంబరమున
(అందఱును నాశ్చర్యపడుదురు. పుష్పవృష్టి కురియును)
కృష్ణు— (ఆశ్చర్యముతో)
ఉ. చావులులేవె? యిట్టిక్రియఁ జచ్చినవారల నెందుఁ జూడ; మీ
పావను కారణమ్మనవె భారతవంశము వన్నె కెక్కెఁ; జ
న్మావధిఁ జచ్చునంతకు రవంతయు లోటును లేనివారి నెం
దే వినియుంటిమే? కనిరె యిట్టి విచిత్రము లెందు నెవ్వరున్?
ధర్మ— (కన్నీటితో) కృష్ణా! ఆర్తత్రాణపరాయణ!
గీ. అక్కటా! యొందఱో రణ మాచరించి । రందు బెక్కండ్రుగలరు బలాతిశయులు
కొడుకవియుఁ దాతయని చెప్పికొనుటగాదు । నిక్క మీయిర్వురకు సాటి నేనుగాన
ధృత—అక్కటా! యెంత మందభాగ్యుడను? ఎన్నిదుఃఖములు భరించుచున్నాడను?
గీ. కొడుకులందఱుపోవుటకున్ సహించి । నట్టిమనమేమొ? యిదిసవ్యమనివెరిగియు
బొంగిపొరలు దుఃఖాంబుధి బ్రుంగుచుపడు । దండ్రి నేటికి నన్నుఁ బెద్దగ నొనర్చె.
విదు— సచ్చరిత్రుల మరణమునకు జగమంతయు దుఃఖించును. ఇప్పట్ల బంధు
త్వాదిక మనవసరము. (కన్నీటితో) తండ్రీ! గాంగేయ!
గీ. ఏను వృషలుండనయ్యు విజ్ఞానినైన । నీవు చేపట్టి పేర్మి మన్నించు కతనఁ
బ్రబలి రాజులచే నిమ్మపండ నైతిఁ । గలదె లేకున్న నాకిట్టి గౌరవంబు?
(వ్యాసులు ప్రవేశించును)
వ్యాసు—
గీ. బ్రతుకఁదగినంత కాలమ్ము బ్రతికి కులము । వన్నెకెక్కించి జగతికి దమ్ముదెలిపి
యరిగె నాసోదరుం డమరాలయమునఁ । ద న్నెదురుచూచువారి ముదమ్ము దీర్ప.
ధర్మ— (విచారముతో) తాతా! సాత్యవతేయ!
గీ. తండ్రిలేని పిల్లలమని దయఁదలంచి । తక్కు మనుమలకన్న నదనము గాంచి.
పెంచి విద్దెయు బుద్ధి చెప్పించినట్టి । తాత నిటు చేసినారము చేతులార.
వ్యాసు— తండ్రీ! ధర్మనందన!

గీ. ఎవ్వరో యొక్కరు నిమిత్తమింతె కాని। యితరు డితరుని జంపుటయే హుళక్కి-
అందులో నీతడనిన స్వచ్ఛందజీవి। యేల పరితాప మందె దో యీ కుమార।
చ. మరణ మలంఘ్య మేరికిఁ; గ్రమమ్మున వృద్ధుల పోక యందులోఁ
బరమశుభంబు దానికి లవమ్మును జింతిల రాదు; లిట్టి సో
దరుఁడు గతింప నేను బరితాపముఁజెందుట మానుచేని నీ
వరసి మనంబునం దుడుగుమయ్య విచార ముదారవర్తనా।
కృష్ణ— బావా। వారి యుపదేశమునందలి సారమును గ్రహించి దుఃఖ ముడు
గుము. అదే భాగీరథీతీరము. మన మందఱమును నిప్పట్ల నప్పరమపావని
యందు స్నానం బొనర్చి యిమ్మహామహుని కనంతరకృత్యములు నెఱవేర్ప
నుంకింపవలయు నటు చనుందు. (పరిక్రమింతురు)

(గంగ ప్రవేశించును.)

గంగ— అయ్యో, అయ్యో। తండ్రీ। వ్యాసాదులతోఁబాటు చిరంజీవి వగుదు
వనుకొంటిఁ గాని యింతలో నిట్లగుట యెఱుగనైతినోయి।
క. ఎనమండ్రు కొడుకులకు నొ | క్కని కేనియు నోచనైతిఁ గాలస్థితికే
మని వగతు గాంతికొడు కే | మని విన్నువధించె? నేడి యాతడు? కొడుకా।
తే. జనన మందినదాది యీపరికి లెక్క- | కొక్క తప్పేని లేని విన్నో కుమార।
వంశవృద్ధినియేనిఁ గవ్వడి యెఱుంగ | డాయెనా? నాయనా। యేమిసేయనయ్యా?
అర్జు— (తలవంచికొనును.)
కృష్ణ— (అర్జునుని కడ్డముగాఁ దాను నిలిచి) అమ్మా, త్రిలోకపావని।
చ. ఎఱుఁగనిదాననేని యెవరేని వచించుట నీకుమారునిన్
నరుఁడు వధించె నన్న నెటు నమ్మితివమ్మ? తదగ్రమందు నీ
నరు లటులుండ రక్కసులు నాకనివాసులు నొక్కలెక్కయే।
దరమునఁ గాదె భృత్యుని విధమ్మున మృత్యువు నిల్చి దవ్వగన్।
వ్యాసు— అమ్మా, త్రిలోకజనని।
క. నరుఁడీతని వధియింపగ | హరశిష్యుండైన జామదగ్న్యునికన్నన్
శరవిద్య నధికుడే? యి | ప్పరముడు తనయంతవిడిచెఁ బ్రాణముల నొగిన్.
కృష్ణ— సర్వజ్ఞవగు నీ వెఱుగని దేమున్నది?
తే. అతడు వసువులలో నొక్కడని యెఱుగవొ? | శాపవశమునబుట్టు నంశమ్మెఱుగవొ?
తండ్రియిచ్చిన వరము విధమ్మెఱుగవొ? | సకలమెఱిగి శోకించుట చనునె నీకు?
గంగ— (కోపముతో) కృష్ణా। కురుకులమారక।

తే. అంతయును నిక్కమేయగు; నైననేమి | కడుపు దరికొనిమండు నెక్కరణినైన?
నాయుసురు మిన్నకయపోదు నరునిశిరము|కొలదికాలమ్మునన త్రెళ్లగలదుధ్రువము

ధృత— (విదురునితో జనాంతికము) ఆఁడుదియైనను ఏమె మంచి శాస్తి చేసినది. నూఱుగురు కొడుకులను బంపినను నూరకొనుటకు గ్రుడ్డి ధృతరాష్ట్రుఁడు గాడు. కాని యీశిక్ష భీమునకుజరిగినచో నాకడుపుమంట గొంతచల్లారును. ఎట్లయిన నాఁడువాండ్రలో నీమెయు, మగవాండ్రలో నశ్వత్థామయు, వీర లిరువురే వీరల నధఃపాతాళ మడగఁ ద్రొక్కినవారు.

విదు— (జనాంతికము) అన్నయ్యా! యేమి నీ యవివేకము? మొదల నుండియు నీకీ యవివేకమే యింతతెచ్చినది. ఎప్పుడును ధర్మము జయించును; అధర్మ మడుగంటును. ఇంతకు గంగ శపించె నవికదా నీవు సంతసించుట! ఆపెయు నిప్పట్లు నీవలెనే యవివేకురాలు.

తే. ఎవనిపాదమ్మునను జనియించు కతన | దనకు నింతటి ఘనత పావనత గలిగె
నతడు శ్రీకృష్ణు, డీతనికి నర్జునునకు | జచ్చినను జత్తు మన్నంత సఖ్య మమరు.

ధృత— (జనాంతికముగాఁ బశ్చాత్తాపముతో) అవును, నీ వన్నమాట నిక్కమే.

క. సుతులునశించిన కతమున | మతిచెడి యిట్లంటిగాని మహనీయులు పాం
డు తనయు లందును గృష్ణుని | చతురత వారలకుఁ బెద్దసాయ మ్మనఘా.

విదు— (జనాంతికము) అదుగో! కృష్ణుఁ డేమో చెప్పుచున్నాడు. అది వినుము. మనమిప్పు డిట్లు గుసగుసలాడుకొనుచుండుట యంత భావ్యముగానుండదు.

కృష్ణ— దేవీ, విష్ణుపాదోద్భవి!

గీ. ఎన్నడును లేని కోపమ్ము నిట్టు లూన | దగునె? మనుమడు ధర్మతత్పరుడు సుగుణి
వినయవంతుండు మిగుల వివేకి నీకు | భక్తుఁ డీతని కిట్టిశాపమ్మె? యకట!

వ్యాసు— (అర్జునునిచే మ్రొక్కించి)

క. మునిమనుమనిపైఁ గించి | త్తనుగ్రహము సూపుమమ్మ! యాతనియాజ్ఞం
గొనియే యేసె నితం డో | జననీ! శాపాంతమును బ్రసాదింపఁ దగున్.

గంగ— (శాంతముగా) కృష్ణా! కృష్ణద్వైపాయన!

క. ఇతఁ డుత్తముండె యగు నే | నితని శపించుటకు హేతు వీ రెఱిగినదే
మృతి గని యొకింతలోపలి | బ్రతుకున్ దద్వివము చెప్ప వలనుపడ దిటన్.

వ్యాసు— (తనలో) ఓహో, ఇదియా హేతువు! అన్నా! వసువు లెంత పట్టు పట్టినారు!

తే. అయిన నేమాయె దానికి సహకులావ | తంసమైన యులూపి ప్రశంసనీయ
మైన పనిజేసె వసువుల నాశ్రయించి | నరకమునకన్న నిదియె యెంతయుహితంబు

కృష్ణ— (తనలో)

తే. బభ్రువాహను కతమున బవరమున శ్రీ | రంబు దెగు నీతనికి, దన రమణి నాగ
కన్య బ్రతికించు. గాంగేయు గలనఁగపట | వృత్తిఁజంపిన దోసగున కిదియెశాంతి.

ధృత— (విదురునితో జనాంతికముగా) తమ్ముడా ! భాగీరథి యేమో కొంత దాఁచి
పెట్టినది. యది నీవు గుఱుతింపగలవా ? భావికార్యవేత్తవుగదా !

విదు— (ధ్యానము నటించి) ఆ ! తెలిసినది కాని యది దేవరహస్యము. బయలు
సేయ వలనుపడదు. ఇట్లు జరుగును. (చెవిలోఁ జెప్పును)

ధృత— (తనలో)

గీ. తీర్థయాత్రను భార్యగాఁదీసికొన్న | యందులకుఁదగ్గ యుపకృతి నాచరించి
తే. యులూపి ! మ దాత్మజు డిట్టికాంత | నొక్కతెను గట్టికొన్నవాడొకడులేడు.
ఈ రహస్యము వెలిబుచ్చినచో "బభ్రువాహనునితో నర్జునునకు సంగరమే లేక
పోవు" నని కాబోలును దేవధుని గప్పిపుచ్చినది. (తల పంకించి) పోనీ దీని
నేను బయలుచేయుదునా ? (పెదవివిఱిచి) అయిన నేమగును ?

క. తాత నిటు చంపినందుల | కితని కొక కొంత నరక మేర్పడు దానన్
నాతనివి తీరునే ? యిటు | లేతన్మాత్రమ్ము నరక మేరికి లేదే.

ఇంతకు నిదియేని భీమునికైనం గదా, యేను సంతసింపవలసినది. విదురుఁడు
చెప్పిన ట్లదియును సమంజసము గాదు.

గీ. కన్నకొడుకులకన్న మిక్కిలిపుబేర్మి | నన్నుమన్నించుచున్న పాండవులయెడల
దోసగు దలచుటకన్నను దోసమున్నె ? | తిన్నయింటి వాసమ్ముల నెన్నఁగునె ?
నా కింతటినుండియేని భగవంతుడు మంచి బుద్ధినిఁ బ్రసాదించుఁ గాక.

ధర్మ— (తనలో) ఏదో యొక గొప్ప యిక్కట్టును దప్పించుటకై యీమె యిట్లు
శపించియుండును. ఇంతకన్న గొప్ప కష్ట మేముండునో ! (యోజించి)
ఉండకేమి, నరక మన్నిటికన్నను దురంత మైనది కదా ! (ప్రకాశము)
దేవీ ! శాపాంతము ననుగ్రహించి నాతమ్ముని మరల నా కిచ్చితివి.

ఉ. నీ కొమరుండు వోవుటకు నేను బ్రధాననిమిత్త మిట్టి దు
ర్ధీకుని నన్నుఁ బోవిడిచి దీనుడు తమ్ముని శిక్ష నేల ? నా
కీకతనన్ మహానరక మెట్లొదఁగూడదొ ? చెప్పు మమ్మ ; నీ
వేకద ! యెట్టి పాతకుల నేనిఁ బవిత్రులఁ జేయు వెమ్మెయిన్.

గంగ— (శాంతముగ) తండ్రీ ! నీ కన్నిటికిని గృష్ణుఁడే కలడు.

గీ. అశ్వమేధమ్ము నొనరింపు మఖిలదోష | ములు నశించు నక్కతమునఁ బుణ్యలోక
మునకుఁ బోనేర్తువీవు. తమ్ములకు నెట్టు | లేని నరకమ్ము దప్పనిదే నిజంబు.

ధర్మ— (విచారముతో) తల్లీ! నాతమ్ములు లేని స్వర్గమునకన్న నాకును నరకమే యనుగ్రహింపుము.

గంగ— కుమారా! యేది యనుగ్రహించుటకేని యొకరి వశమా? వారి వారి సుకృత దుష్కృతములంబట్టి యుండును. నీకు నరకమ్ము దర్శనమాత్రమ్మునం దీఱు. నీ తమ్ములకును ద్రోవదికిని బుత్రులకును దక్కుం గల్గు వారలకును యత్కించి దనుభవంబునం గాని తీఱదు. పదపడి యందఱికిని బుణ్యలోకమ్ము గల్గు. వత్సా! యొకపరి కౌమరునిఁ గడసారి చూచుటకునై మనము తత్తఱపడుచున్నది. నా కచటికిఁ ద్రోవఁజూపుము.

ధృత— (సమీపించి) తల్లీ! నే నెప్పటికిని నిట్టు లుండవలసిన వాఁడనే కదా! నాకు విముక్తి ననుగ్రహించి రక్షింపుము.

క. పోయినవారలు పోయిన | నీ యనఘుల యెదుట నైన నేఁ గాయంబుఁ
బాయుదునో! లే కిట్లన | రాయిక్రియన్ మోదుకరణిఁ గ్రాలుదునొక్కో!

గంగ— తండ్రీ! అది యెవరితరము. ఇది ఎవరితరము?

విదు— అమ్మా, త్రిపథగ!

గీ. ఏ నెవడనయ్యు భవదీయసూను దయను | గౌరవకుటుంబమందు నొక్కరుడనైతి
బతితపావని! నాకు సద్యస్సగు మరణ | మిచ్చి కాపాడు మమ్మరో! యిదియచాలు

గంగ—

గీ. మీరలిరువురు గుంతి గాంధారి సంజ | యుండు గొందొకవని దపఃపుండి పాండ
వులు గతింపక మున్న పోవుదురు; యాద | వులు నశించినపై బాండవులునశింత్రు.

మఱియు నొక్కవిశేషంబు, పాండవాగ్రజుండును నీవును ధర్మాంశ సంభవు లగుటంజేసి నీతేజ మ్మమ్మహాత్మునియం దైక్యమ్ము నొందగలదు.

(గంగ నిష్క్రమించును)

వ్యాస— తండ్రీ! విదుర!

క. కొండొక కతమున మాండ | వ్యుం డాగ్రహమంది ధర్ము నొగి శపియించెన్
దండధరుడు దాసీపు | త్రుండై నాకతన నిట్లు దోచెను వత్సా.

కృష్ణ — మన మిక నీ మ్మహాభాగునకు నుచితకృత్యములు నెఱవేర్చి భాగీరథికిం జని స్నానమ్ము లాచరింపవలయును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు.
పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ జతుర్థాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

పంచమాంకము

(అంత ధౌమ్యుఁడు ప్రవేశించును)

ధౌమ్యు— (సంతోషముతో) భగవదనుగ్రహమువలన నేటికి మా యజాతశత్రు నకు మంచిదినములు వచ్చినవి.

ఉ. మృతుడగు నుత్తరాసుతుఁడు కృష్ణు దయన్ బ్రతికెన్; దుషార ప
ర్వతమున కేగి యచ్చోటల వ్యాసులు చెప్పినయట్టు లద్రిజా
పతిని యజించి యందుఁ గల పాత్రలన్ వెకలించి ద్రవ్యము
న్నతముగఁ దెచ్చె; యాగము నొనర్చుటయే కొదవింక మీదటన్.

ఓహో! యిట్టి యాగ మెప్పుడును గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదుగదా!

గీ. సవనపాత్రల లెక్కేమి? శాల గూడ | బంగరువుతోడ నిర్మింపఁబడియె; నింకఁ
గొదవయేమి? మరుత్తిచ్చె గొల్లగాగ | ద్విజుల; కదియెల్ల వీరి యధీనమయ్యె.

అహహా! ఆ బ్రాహ్మణులు పట్టుకొని పోయినది పట్టుకొని పోఁగా మిగిలినదే యింత యున్నప్పు డంతయు నెంతయుండునో! ఇంతకు నిప్పటి సుకృత మా మరుద్భూపాలునిది. కాదు కాదు, ఋత్విక్కులది. సంశయ మేమి? ద్రవ్యస్వామికిఁ గదా తజ్జన్యసుకృతము చెందవలయును. (యోజించి) సుకృతము మా టట్టులుండ బ్రాహ్మణ ద్రవ్యాపహరణ దోషము తటస్థించు చున్నదే! ఐనను,

గీ. వారు పాత్రలపై చెడి పట్టునందు | సమయము నొనర్చికొనిరట "జనుఁ డెవండు
దీని గనుగొను నది వానిదే"యటంచు | గాన విప్రస్వహరణశంక యిట లేదు.

(పరికించి) అదుగో! ఆజ్యోత్పవనము చేయుటకై నాచేఁ నంపబడిన నా ప్రియశిష్యుండు కాణ్వుండు వచ్చుచున్నాడు. ఇతనివలనఁ గొన్ని విశేషములు దెలియఁగలవు.

(అంతట శిష్యుడు ప్రవేశించును)

కాణ్వు— గురువరా! నమస్కారము.

ధౌమ్యు— విద్యాభివృద్ధి ర్భూయాత్. చక్కఁగా నాయజ్యోత్పవనమును నెఱవేర్పింప గలిగితివి కదా!

కాణ్వు— దేవర యాశీర్వచనమున నెందును గొదువ రాలేదు.

ధౌమ్యు— అచ్చటి విశేషములఁ గ్రమముగాఁ జెప్పుదువుగాక.

కాణ్వు— చిత్తము. ప్రథమమున నేను ధర్మరాజుగారి యెదుటి కేగినతోడనే నమ స్కరించి మీ కుశలం బడిగిరి.

ధౌమ్యు— ఆశీర్వచనము సమయానుగుణముగాఁ జేసితివా ?

కాణ్వు— చిత్తగింపుడు.

ఉ. పోయిన వంశమూ నిలిచె; భూరి యశ మ్ముదయించె; యాగమూ
చేయగ నుంటి; సర్వమును సిద్దమ; సాధ్య మొకండు లేదు నీ
కోయవనీశ ! డీవనల నొందు టిఁకెందుకుఁ గాని, యైననున్
శ్రేయము తృప్తికిం దగదు. చేకొనుమయ్య మహోదయమ్ములన్.

ధౌమ్యు— (సంతోషముతో) ఇఁక నేమి ! నేను నీ వింతవాఁడవని యనుకోలేదు సుమీ ! తరువాత ?

కాణ్వు— దానిపై రాజుగారు "ఇపుడు కావింప నున్న యశ్వమేధము నిర్విఘ్న ముగా నెరవేఱున ట్లాశీర్వదింపవలయు" ననిరి.

ధౌమ్యు— కార్యాసక్తిచే నాతఁడటు కోరెనే కాని, అందులకు మన యాశీర్వచన మెందుకు ?

క. ధనహీనుండయ్యును నా | కృని బాధింపకయె వ్యాసు కారుణ్యమునన్
ధనకనకవస్తువాహన | ఖని యయ్యెన్ యాగ మింకఁ గా కేమగునో !

ఇది యిట్లుంచుము.

గీ. నాలుగు సముద్రమ్ములఁ బోలజాలు ననుజు | లవుల గృష్ణుండు సర్వలోకావనుండు
నిష్టసంకల్పుఁడాతండు సేయఁబూనె | నిందు విఘ్నములనుగూడ నెందు ?బ్బు.
తరువాత ?

కాణ్వు— అశ్వమును వదలుచు వెనువెంబడి పోదలచిన యర్జునుతో నారాజ శేఖ రుఁడు చెప్పిన మాటలు కడు నీతిదాయకములుగా నున్నవి.

ధౌమ్యు— అతని నోట నెప్పు డేది యుచ్చరించినను నది యట్టిదే, ఐనను విందుము చెప్పుము.

కాణ్వు— మనవి చేయుచున్నాను. అజాతశత్రుడు తమ్మునింబిలిచి,

ఉ. తురగమువెంట నేగుము; చతుర్జలరాశిపరీతభూపురం
దరు లెవరున్ నిరోధము నొనర్ప; రొనర్చినచోఁ గృపారసం
బురలఁగ నప్పటప్పటికి నొప్పెడిరీతి నొనర్చు మాగ్రహ
స్ఫురణము చూపి వేగ బోధిపుచ్చకు మింతకె చచ్చి రెల్లరున్.

ధౌమ్యు— చక్కఁగా మపదేశించినాఁడు. దానిపైఁ బార్థుఁ డేమనియెను ?

కాఞ్చ్వా— ఇట్లు పలికెను. "అన్నా! ధర్మనందన!

తే. ధర్మజునియశ్వ మన్న నేధరణిపతియు | నడ్డగింపడు సమరం బనవసరంబు.

ధౌమ్యు— సంశయ మేమి?

కాఞ్చ్వా—గీ. ఎదిరిఁ దన్ను నెఱుంగక యెవ్వఁడేని

యడ్డినను వాని యసువుల కాన గొనను"

ధౌమ్యు—ఇతడుమాత్ర మెవరు? ధర్మరాజు తమ్ముడు కాడా యేమి! తరువాత?

కాఞ్చ్వా— మరలఁ బాండవాగ్రజుండు, ఆయారాజులతోఁ దనమాటలుగా నిట్లు విన్నవింపు మనిపెను.

ధౌమ్యు— ఓహో! ఏమయా యీవినయము! ఏమని చెప్పమనియెను?

కాఞ్చ్వా- ఉ. జ్ఞాతులఁ దక్కుభూపతులఁ జంపిన పాపము విస్తరింప మే

మీ తటి నశ్వమేధమున కిచ్చ యొనర్చుట; యంతెకాని ప్ర

ఖ్యాతికిఁ గాదు; మీరు త్వరగా సవనమ్మును జూడరండు, ద

ర్పాతిశయమ్ము చూపకుఁ; డహంకృతి కాలము కాదు భూపతుల్!

ధౌమ్యు— సరే, ఆయన చెప్పవలసినసంగతి కినుకఁ జెప్పినాడు. కాని నిజముగా నొక్కొక్క రాజెవఁడేని యెదురైనచో నంతమాత్రమునకు మరలడు.

కాఞ్చ్వా— అట్లు మరలనివారిం గుఱించి యిట్లు జరుపు మనెను.

ధౌమ్యు— ఎట్లు?

కాఞ్చ్వా—ఉ. సారథిఁ గొట్టియో, రథముఁ జక్కడగించియొ వాజులన్ వెసన్

బాఱగఁ దోలియో, ధను వసాస్త్రముఁ జేసియొ నారిఁ ద్రుంచియో

వారి కొకింత నీదు బలపైఖరి సూపుదు గాని, చావరా

దేరును, నట్టివార్త విని యే సయిరింపగఁ జాలఁ దమ్ముఁడా!

ధౌమ్మ— అతని వచనము లెన్ని విన్నను దనివి తీరదు. తరువాత?

కాఞ్చ్వా—అశ్వము వెంట పార్థుఁ డరిగిన యనంతరమునఁ గౌంతేయాగ్రజుండు నన్నుం జూచి,

తే. అన్నియును జెప్పియే నరు నననిపినాడ | గాని మది సందియం బది మాన దకట

ఎక్కడేమగునో! యెవ్వరెదురుకొందు |రో యెవరిస్రుంచునో దయయుడిగియతడు

ధౌమ్యు— సర్వమును శుభమేయగుగాక. రాజా! నీ కీ సంశయ మెందుకు?

క. వడపుడి ననిపినచోఁ దుం | డుడు కేదియునేని యపటు దొడగిన దొదరున్

గడు శాంతుడు గవ్వడి యీ | తడు మఱునె నీదునాజ్ఞ? తత్తఱపడునే?

కాఞ్చ్వా— నేనును ఇట్లే పలికితిని. తరువాత నా నృపాలుడు,

తే. ధర్మసంవేది విజ్ఞాని తండ్రివెనుక | తండ్రియంతటివాఁడు పెత్తండ్రి యమ్మ
హాస్తికడ కేగి యాతని యాజ్ఞవడసి | యశ్వమేధమ్మునకుఁ గర్తనగుట మేలు.
అని నన్ను వీడ్కొని పితృదర్శనమునకుఁ జనియెను.

ధౌమ్యు— ఇది ముఖ్యముగా నిట్లు జరుగదగినదే. నాతోఁ నేమియుఁ జెప్ప మనలేదా ?

కాణ్వు— "ఋషుల నందఱిని సత్వరముగఁ బిలిచి రావలయు" నని తమతో మనవిఁ జేయు మనియెను.

ధౌమ్య— సరే. అర్జునుం డశ్వమువెంటఁ బడమి నెల్ల గ్రుమ్మరి రాజపుత్రులం బోద్రొక్కి వచ్చునంతకు మనమీపని నెఱవేర్చుకొనలేక పోదుమా యేమి ? (యోజించి) ఎందుకేనియు ముందుఁ దనకున్న పని నెఱవేర్చుకొనుట కడు మంచిది. కావున మనము ఋష్యానయనార్థ మరుగుదము రమ్ము.
(నిష్క్రమింతురు)

(అంత ధనుర్ధరులై ఇరువురు రాజపుత్రులు సూర్యవర్మకేతువర్మలు ప్రవేశింతురు)

సూర్య— ఉ. మూకలతోడఁ బోరి కడు ముష్కరకృత్యము సేయుచుంటి నా
రాక యెఱింగియుఁ గా మరలి రావదియేమి ? మఖాశ్వమేన చు
మ్మీ కదియంగఁ బట్టితిని ! మేటి మగండవ యేని నాపయిం
దాఁకి రణం బొనర్పుము పినాకి నెదుర్చుట నేఁడు చూచెదన్.

అర్జు—(తనలో) ఓహో ! యీ బాలురఁ జూచిన నామనంబు కరుణామయం బగుచున్నది. (ప్రకాశము) క్షత్రకులాంకురములారా ! నామాట విని మీరీ యశ్వము జోలికి రాకుడు.

గీ. అశ్వమేధదీక్షితుడయి యన్నమిమ్ము | బిలువ నంపింప వచ్చితిఁ బిలుపుఁగొనుడు;
బందుగులమైన మన కేల బవరమిచట ? | గదలి మీరెల్ల వత్తురుగాక యటకు.

కేతు— (గర్వముతో) మేము జన్యమునకు వచ్చువారమే కాని జన్నమునకు వచ్చువారము కాము.

ఉ. బందుగు లంచుఁ బల్కితివి, బందులు గారె సుయోధనాదు ? లే
చందమునన్ రణంబు కొనసాగెను మీ ? కవి యెల్ల నేఁడు చూ
డం దలపూని వచ్చితిమి టక్కరి మాటలఁ బోవ చింతఁ; బో
రందగు గెల్వఁగాఁదగు దురంగమమున్ మరలింపగాఁదగున్.

అర్జు— మీతో నేనొక్కమాటఁ జెప్పెదను. దానిని మీరన్యథా గ్రహింపక విశ్వసించి ప్రాణత్రాణం బొనరించి కొనుఁడు.

క. "మన రణమువనే పోయిరి | జనపాలకులెల్ల వారిసంతానములన్
మనము గరుణింపఁ గావలె" | నని ధర్మజుఁ గానతిచ్చె ననికిఁ జొరకుఁడీ.

సూర్య— (మీసము దువ్వుకొనుచు) ఏమీ! మీయన్నగారిట్లు సెలవిచ్చినారేమి? ఓహో! యేమి యాయన యోగ్యత!

గీ. ధర్మరాజను మాట మాత్రంబ కాని | యంతయు నధర్మమే యత డాచరించె;
నతని తమ్ముని నిన్నిపు డని వధింప | బుద్ధివచ్చెడుఁ బాప మాభూమిపతికి.

అర్జు— (తనలో) ఓహో! అధికప్రసంగములోనికి దిగుచున్నాడే! అయినను నింకొక సారి చెప్పి చూచెద (ప్రకాశము)

గీ. గాండివంబిది వీడల్ల పాండవుండు | అక్షయంబుఁ దూణీరము లరయుఁ డివిగొ
అడుగొ! కపిరాజు కేతనమందుగనుఁడు | వినుము నామాట యశ్వంబువిడిచి చనుము

కేతు— (గర్వముతో) అశ్వమ్ము విడిచి చనుట వీవా? మేమా?

చ. "ఇరువురు వీర లే నొకడనే" యని భీతిలఁ బోకుమయ్య! యొ
క్కరుడు నొకమాఱు గైకొనుము గైకొనుమొక్కరు నొక్కమాఱు; ముస్
విరటుని యింట బంట వయి వీఁక ననేకులతోడఁ బోరి రం
చెటిఁగినయట్టు లోకు లను టింతయు నిట్టిది యయ్య! వాసవీ!

సూర్య— (క్రోధముతో)

గీ. గాండివం బని యాపయిఁ బాండవుడని | పేరు సెప్పినయంతనే భీతి పుట్టె
నొక్కొ! యిదియేమొ చూత మీ యుక్తులేల? | దిగుము రణరంగమునకు, నే దిగితి నిదిగొ.

(నిష్క్రమించును)

అర్జు— (తనలో) ఓహో! వీనికిఁ గొంచెము చవిఁ జూపినఁ గాని బుద్ధి కలుగదు. అమ్మా! గాండివము!

చ. కలన వధించి నీకు బలిగా నొనరించితిఁ బెక్కుమంది రా
జులఁ గడుఁ దృప్తిగంటి "వరిసూదన" మన్ యశమున్ వరించి తిం
కలుగఁగఁ బోకు మమ్మ! సమయ మ్మగునప్పు డజాతశత్రు వా
క్కులు స్మృతికెక్కఁజేసి యొకకొంత ననున్ వెనుదీయఁ జేయుమా.

(నిష్క్రమించును)

కేతు— (పరికించి) ఓహో! నా యన్నయే ముందు నారాచములు విడిచినాఁడే! అరరే! అందులో నొకటి యర్జును శిరము దునుమవలసినదే కాని యొక్కింత తప్పిపోయినది. (విని) అర్జునుఁ డేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో) గీ. బాలకుఁడ వయ్య మెచ్చంగవచ్చు నిన్ను
నాల మింతటితోనైనఁ జాలు నుడుగు
మేమి ప్రాణమ్ములన్న నీకింత బరువె ?
బ్రతుకఁజాలవె ? వలవని కుతుకమేల ?

కేతు— అన్న దీని కేమి యుత్తర మిచ్చునో ?

(తెరలో)

గీ. బాలకుఁడ నంచు నన్నేల గేలిచేసె? | దాహవమునకు వృద్ధులఁ దన్న బాలు
రే తగినవారు నీవిది యెఱుఁగవొక్కొ? | బాలకుఁడుగాడె యల్ల సుభద్రకొడుకు ?

కేతు—తగిన యుత్తరమువే చెప్పినాడు కాని యుపమానము మాత్ర మంత జయ
సూచకముగా లేదు. మరల నర్జునుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

క. అల పౌభద్రేయుని నీ | తలపున నెఱిఁగియును నన్నుఁ దాఁకుట మేలే ?
కులము విలువ నంకింపుము | చల ముడుగుము యజనమునకు జనుదెమ్మనఘా.

కేతు— అక్కటా ! యింత శాంతిగల మహాత్ముఁడు మును రణ మె ట్లొనరించెనో?
(విని) అన్న మరల నేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో) గీ. యజన మటు లుంచు మిప్పు డీ యాజి చూడు
మవులఁ దక్కిన కార్యమ్ము లరయవచ్చు
ధావపుట్టువుఁ బుట్టి నారాచమునవె
కాక యుత్తర మిత్తురే వాకు నొడివి ?

కేతు— (విని) అతఁడును నారి సారించుచున్నాఁడు. బలే ! ఇప్పట్లు నన్న యెన్న
దగిన పని జేసినాడు. ఒక శరమైనను దనకుగాని సారధికిగాని రథము
నకు గాని తగులకుండఁగవే వారించినాడు. ఇఁకఁ నిప్పు డర్జునుఁ డేమి
చేయునో ? అదుగో ధనుస్సునకు గుఱిచూచుచున్నాడు. (తత్తఱపాటుతో)
అప్పుడే విఱిగినదే ధనుస్సు. బలే ! చచ్చిసం జిచ్చుగాక, యితనితో యుద్ధ
మొనర్చినదే జిన్మము. అన్న మఱియొక ధనువు గైకొని యమ్ముల
విడుచుచున్నాడు.

(అంత నితని తమ్ము డింకొకఁడు ధృతవర్మ యనువాఁడు ప్రవేశించును)

కేతు— (చూచి) తమ్ముఁడా ! నీవు గూడ నెందుకు వచ్చితివోయి ? ఇతనికి మేము
చాల మవియా ?

ధృత—

క. నరుఁడాకి సమర మొనరుప | గర మనురాగమ్ము గలదు గాన నను౯ స
త్వరమున బంపుము రాచకొ | మరులకుఁ బంధువులుగా సమరకృత్యంబుల్!

కేతు— అటు చూడుము.

గీ. అన్నపైచిన బాణమ్ము లన్ని ద్రుంచి | యున్నరుం డొక్క యమ్మున నన్న గొట్టె
అక్కటా, అయ్యో!

గీ. సొమ్మసిల్లె నతండు (ధైర్యము దెచ్చుకొని) ఏ రణ మ్మొనర్చి
బదులు తీర్చెద నిదె పోయి పార్థు నడచి.

(నిష్క్రమించును)

ధృత— ఓహో! ఏమి? యీ యుద్ధచమత్కారము!

ఉ. ఒకరు సిగిచ్చి బాణముల నొండొక రంతరమందుఁ ద్రుంచుచున్
ప్రకటనఁ జేయఁ బూనిరి స్వబాహుపరాక్రమముల్; క్రమమ్ముగా
సుకరము గాక యుద్ధ మిది సూవ భరమ్ముగఁ దోచె; నన్న యిం
తకుఁ బయిచేయి యయ్యె నికఁ దప్పదె జయ మంచు నెంచెద౯.

పార్థుఁడు శరములు విడుచుట గట్టిపెట్టి యేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో)

ఆ.వె. అన్నపాటుజూచి తాత దిప్పటికిని | మూర్ఛదెలియదయ్యె ముగ్ధమతివి
గాక, మించినైనఁ గౌంతేయుజన్నమ్మ | చూడరమ్ము బవర మేడ! పొమ్ము.

ధృత—అన్న తగిన యుత్తరమును జెప్పకపోఁడు.

(తెరలో) జన్నమా? చూచెడిది బన్నమా?

గీ. బవరము నొనర్చుపట్ల నెవ్వరికినేని | మూర్ఛవచ్చుటయంత తప్పుగ గణింప
రంతమాత్రాన బయమందినట్టు లాత్మ | సంతసించుట మాత్ర మొకింత తప్పు.

ధృత— పార్థుఁడు మరల నేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో)

తే. తాతతంత్రులు నాటి యుద్ధమునఁ జచ్చి | రనెడి పౌరుషమును మానుమయ్య! వారి
కన్న నధికుండ వెమను గావు నీవు | ఇంతకును దగ్గ కారణ మేని లేదు.

ధృత—(చూచి) అన్న యాతనిమాట వినిపించుకొనకయే శరపరంపరలు నిగుడ్చు
చున్నాడు. అదుగో! అతడును మొదలు పెట్టినాడు. (సంతోషముతో)

గీ. అన్నబాణమ్ము ఫాలమ్మునందుదాకి | పార్థు డొక్కింత కనలి విస్ఫారఘోర
శరమొకంటను సరథిమ్ముఁ జక్కడంచె | సారథిని నొంచె వేతొక్క శరము నించి.

అదిగో! అన్న యనేకబాణమ్ముల నొక్కుమ్మడిగాఁ బ్రయోగించి యతని జీకాకు పఱచుచున్నాడు. అయ్యో, పాపము! అర్జునుని ధనుస్సు చేతినుండి జాఱి క్రిందఁ బడినది. ఇతఁడు మునుపటి యర్జునుఁడు కానట్లు తోఁచుచున్నాడు. ఇదే మనకు జయము రాఁదగిన సమయము గానున్నది. పార్థుడు మరల ధనువుగొని రథముపైకి జనుచున్నాడు. (ప్రక్కగా దృష్టి నిగుడ్చి) అదిగో! సమయమునకు మన యమాత్యుఁడు గూడ వచ్చుచున్నాడు. (మంత్రి ప్రవేశించును.)

మంత్రి— కుమారా! తుదకు యుద్ధమే స్థిరమైనదేమి? సంధి కుదురలేదా! ఆయన తనంతఁ దాను సంధికి వచ్చినపుడు మనమెందుల కొప్పఁగూడదు?

ధృత—

ఆ. వె. చనునె? చంకదుస్సి శరణార్థితో సంధి | యన్న యాజ్ఞయంట! యాగమంట!
కరుణ నిట్టులంట గానియుద్ధమునకు | జంకెడంట! యెట్లు సంధిపొసగు!

మంత్రి— (చూచి) కుమారా! అటు చూడుము. నీయన్న రథముపై మూర్ఛిల్లి యొరగుచున్నాడు.

ధృత— (తత్తఱముతో) ఇదె నేను వచ్చుచున్నాను. నిలుపుము. నిలుపుము. (పోఁబోవును)

మంత్రి—(చేయిపట్టుకొని) అరుగవచ్చును గాని నామాట మాత్ర మొకటి వినుము.

ఉ. క్రీడి యనంగ లోకములు కేవల మొక్కట నెత్తివచ్చినన్
వాడి యొకింత తప్పకయ భస్మ మొనర్పఁగఁజాలువాఁడు మీ
రోడుట తప్పుగా దితని, కున్నతియే పయిపెచ్చు, విల్చి పో
రాడితి రింతవట్టు, చనదా యికనైనను సంధిసేయుటల్!

ధృత— నీ మాటలు నాకిప్పుడు చెవి కెక్కవు. (నిష్క్రమించును)

మంత్రి— (విని) పాపము! అర్జునుఁడు నావలెనే బోధించుచున్నాఁడే!

(తెరలో)

గీ. రాచపుట్టువు పుట్టిన రాణ కింత | వట్టు పోరాడితిరి మెచ్చవచ్చు మిమ్మ
నందులో నీదు సాహస మద్భుతంబు | చిన్నతనమయ్యు నెనికి వచ్చితివి కడగి.

నీవు మీ త్రిగర్తకులమునకు వన్నె దెచ్చితివి. సంతసించితిని. మీ యన్నల నేదదేర్చి యింకనైన బవరం బుడుగుము.

మంత్రి— (చూచి) ఆమాటలు వినిపించుకొనకయే ప్రావృట్జలధరమ్ము వగిది శరము లుఱుముచు నిగుడ్చుచున్నాఁడు. పాపము! అర్జునుఁ డెంత కరుణా

శాలియో గాని యాబాణములు వారించుకొనుటయే తప్ప నొకశరమునసేని యితనిం గొట్టకున్నాఁడు. కాని రథమును మాత్రము నుఱుముసేసినాఁడు. అక్కటా! ఇప్పుడైనను జాలించిన బాగుండును గదా!

క. అదిదములబలకయు గొని యిగు | వెడలక యయ్యానఘుమీద నితఁ డేఁగఁగ గ
వ్వడి చిఱునగ వడరగ జే | యొడిసి తటాలునను బట్టియును దెగడు కటా!

ఇక్కడికే తీసికొని వచ్చుచున్నాడు. (ఇరువురును ప్రవేశింతురు)

మంత్రి—(వినయముతో) ఆర్యా! నమస్కారము. ఈశిశువును మీరు రక్షించితిరి.

అర్జు—(నవ్వుచు) ఏమోయి! త్రిగర్తవంశాభరణమా! ఇంక నేని యశ్వమునువదలి తప్పక నీయన్నలతోఁగూడ మాయన్నగారి జన్నమునకు వచ్చెదవు కదా!

ధృత—(సిగ్గుతోఁ దలయూపుచున్నాడు.)

అర్జు—మీ రిరువురును బోయి మూర్ఛ మునిగియున్న రాకొమరుల నేదదీర్పుఁడు. (మంత్రియును ధృతవర్మయును నిష్క్రమింతురు)

అర్జు—(పరికించి) అదిగో! అశ్వమప్పుడే ముందువోవుచున్నది. నేనుఁ గూడఁ బోవలయును. ఇఁక ముందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషపురమ్ము సమీపించగలదు. ఆమ్యెడ భగదత్తుని పుత్రుడగు వజ్రదత్తుండు తండ్రివలని వైరమ్మున నెదిరింపరావచ్చును. (పరిక్రమించును) (వజ్రదత్తుడు ప్రవేశించును)

వజ్ర—(సంరంభముతో)

గీ. అడ్డగింపుడు గుఱ్ఱమల్లదిగో! పోవు | చున్నయది కట్టిపెట్టుడే నుక్కడంతు
వాసవుడు వచ్చెనేని, యవ్వాసవాత్మ | జుండు లెక్కయె సందియమొందు వలదు.

అర్జు—రాజపుత్రా! నీకు శౌర్య మనాదిసిద్ధమే కాని నామాట యొకటి వినుము.

క. "ఇదివఱకె రాజులెల్లరు | చదిసిరి యెవ్వారినేనిఁ జంపవలదు వి
ల్వఁ దగున్ జన్నమ్మున" కం | చు దయామతి యన్న చెప్పెజూ నా కనఘా!

వజ్ర—(గర్వముతో) మీయన్న నీకట్లానతిచ్చినది నిజమేయైయుండును. కాని,

ఉ. ఏనయి రాఁగ నుంటి మిము నెల్లర నెక్కటి పోరఁ ద్రుంప, నీ
వే ననుఁ జేర వచ్చితివి; వెట్టిని, నిన్నికఁ బోవనిత్తునే?
మానము గల్గి నిల్వు; మును మా జనకుం దతి వృద్ధుఁ బొటచేఁ
బ్రాణము గోలుపోయె; నదు లప్పటి కిప్పుడు తీర్చి పుచ్చెదన్.

అర్జు—(తనలో) కొంతవఱకు రణము నడిచినపిమ్మటఁగాని మన సామవచనము లితని కెక్కవు. అందులో నితడు సామాన్యుడా! నరకాసురుని మనుమడు. (ప్రకాశము)

తే. అనికి రమ్మంటి వచ్చెద నంతెకాని | నిన్ను జంపుట కాజ్ఞ మా యన్న యిడడు
ఎందుకిట్టివృథారణ మెవరు మెత్తు? | రశ్వమును వీడి యరుగుమా యవులకనఘ!

వజ్ర— (గర్వముతో)

తే. గీ. వట్టిమాటలఁ బోయెడివాడుగాడు | వజ్రదత్తుండు నిన్నుఁ జావగ నశంచుఁ
వోడు లేకుండ వచ్చితి తోయజాక్షు | పిలువనంపుమా యిరువురఁ బిలుకుమాల్ర.

అర్జు— (పరిహాసముగా) తోయజాక్షు నెదిర్చిన సీతాతగారి గతి నీ వెఱిగినదేకదా? వృథా గర్వాలాపము లెందుకు? నామాట వినుము.

వజ్ర— మొట్ట మొదటఁ గేవలము గర్వాలాపములుగఁదోచినను ననుభవకాలమ్మున నిక్కపు విలాపములుగాఁ గనుపట్టునులే! రణరంగమున కవతరింపుము.

అర్జు— (తనలో) ఓహో! వీనికిఁ బట్టుదల గట్టిగానున్నదే. కానిమ్ము. క్రమముగాఁ దగ్గక పోవునా? (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓ యంబరచరులార!

చ. కనుగొనుడయ్య మీ రిపుడు గాండివినేత కృపారసమ్ముమై
వినిచెడు పల్కులన్నియును వీటికిఁ బుచ్చి యితండు దానవై
చెనకుచు నున్నవాఁ డొకటఁజే యెటు జాఱునో? యేమి యౌనో? యె
వ్వనికివి హాని నాకతన వాటిలకుండెడిగాక మీకృపన్.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(గంధర్వుఁడు ప్రవేశించును)

గంధ— (తనలో) భారత యుద్ధానంతరమున నేటికి మరలఁ దగినవానితో నర్జునుని యుద్ధము జూచుట తటస్థించినది. (చూచి) అదుగో. వజ్రదత్తుఁ డైరావతము ననుకరించు నేనుఁగుపై నుండి యమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు. అర్జునుఁడు వాని నెల్ల నవలీలగాఁ ద్రుంచుచున్నాఁడు. (పెదవి విఱిచి) ఇతని సంరంభమే కాని యతని సంరంభము లేశమును గానరాదు. కాకున్నఁ బార్థునికిది యొక లక్ష్యమా? అరరే! యేనుఁగు పీనుఁగైనదే! (పరిశీలించి)

క. గద కేలఁ బూని కపు డు | ర్మదమున భగదత్త సుతుఁడు మండలగతులన్
బొదలుచు పైకమ నరుని య | రదమ్ముపయికి దుముకు నదిగో రభస మ్మడరన్.

ఓహో! గాండీవి గదగూడఁ జూర్ణము జేసినాడు. పాపము! వజ్రదత్తుఁడు విరాయుధుఁడై యటఁ దింతకు మున్ను విడిచిన యంపగముల వారించనుపాయము లేక కాబోలును, వెనుకకు జరుగుచున్నాడు. (సంతోషముతో) సెబాసురా! రాచకొడుకా!

క. వెన్నిచ్చినచోఁ దప్పిద | మన్న భయమ్మునఁ బిఱింది కటు చనుచును నీ
వన్నరు మొగంబుపై దృ | ష్టి న్నిగుడుచుచుంటి నీదుచేవ యలతియే.

ఆహా! కరుణాశాలి యగు నష్టునుఁడు శరప్రయోగమ్ము చాలించి యితని వెనువెంట వచ్చుచున్నాడు.

(ఇరువురును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

అర్జు — (గౌరవముతో) కుమారా! నీసాహసము శ్లాఘ్యమైనది.

క. చనుదేవలెఁ జుమ్మీ! నీ | యనుగులుఁ జుట్టములు నీవు నందఱు సవనం
బునకున్; వచ్చెడి పున్నమ | దినమున కటనుండవలె విధిగ రాజమణీ!

వజ్ర— (సిగ్గుతో) మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాఁడను.

గంధ— (తనలో) మరల నేదేవిఁ దగినయుద్ధము దటస్థించినప్పుడు రావచ్చును. ఇఁక నెందుకు? (నిష్క్రమించును.)

అర్జు— (చూచి) అప్పుడే యశ్వము ముందరుగుచున్నది. ఇఁక సింధుదేశము సమీపమగును. అచ్చట నా తోఁబుట్టువు దుస్సలకొడు కుండును. అతఁడుఁ గూడ నశ్వము నడ్డుపెట్టునా? దుస్సల యట్టిపని కొప్పికొనఁ గూడదు. (పరిక్రమించును) అప్పుడే వచ్చితిమి. అదిగో! సింధునది.

(తెరలో)

క. పోనీకుఁ డశ్వమును రా! ట్సూనుఁడు లేకున్న కొడువ చొప్పడకుండం
గా నేగి పట్టు, డమరే! శానతనూజుండు మనకు శత్రుండు కదా!

అర్జు— (సంశయముతో) రాజపుత్రుఁడు లేకపోవుట యెందుచేతనో? వీర లెవరై యుందురో? రాజబంధువులై యుండ నోపుదురు. అక్కటా! దుస్సల కింతటిలో నీదుఃఖ మెట్లు దటస్థించెనో?

(దుస్సల మనుమని నెత్తుకొని (ప్రవేశించును.)

దుస్స— అన్నా. యర్జునా! యీపసిబాలుని రక్షింపుము. రక్షింపుము.

అర్జు— (కౌఁగిలించుకొని) అక్కా! నీకొడుకేమాయె?

దుస్స— (దుఃఖముతో) ఏమి చెప్పుదును. నీ వశ్వమువెంట వచ్చుచుంటి వనువార్త యింతకుఁ బూర్వమే చారులవలన విని బెంగఁబెట్టుకొని నే నెంత బోధించి నను నమ్మఁజాలక తుదకు మరణించెను.

అర్జు— (విచారముతో)

చ. కటకట! రాచపుట్టు విడి కాల్పనె? షేర్వినుమాత్రఁ బ్రాణ మూ
డ్చుట ఘటియించు పాతకునిఁ జూచుట కెవ్వఁడు రోయకుండు! న

క్కటికము లేని పుట్టువులకన్నఁ బిశాచము మేలుగాదె? యే
మిటికి భయంబుఁ జెందెదే? దనమీఁదికి నే నని కుత్సహింతునే!

ఒక్క తనమీఁదికే గాదు, "రాచవిసుపుల జోలి కించుకయుఁ బోకయే యశ్వమును ద్రిప్పుకొనిర" మ్మనికదా! యన్న యాజ్ఞాపించినాఁడు. నా రాకఁజెప్పినవారలీమాటఁ గూడ నెందుకుఁ జెప్పరైరో?

దుస్స— ఒకరెందుకుఁ జెప్పవలెను? నేను "ఏకించుకయు భయము లే"దని చెప్పితిని. కాని, తండ్రియవస్థ దలఁచుకొని భీతిల్లి తుట్టతుదకు నన్నుఁ బుత్రశోకార్తిలో ముంచినాఁడు.

అర్జు— అక్కా! విచారింపకుము. గతించినదానికేమి చేయఁగలము? (పిల్లవాని నెత్తికొని) తండ్రీ! నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము. (దుస్సల నుద్దేశించి)

తే. గీ. అన్న కావింపనున్నాఁడు యాగ మొకటి; రమ్ము మనుమనితోడ నీరాక కెదురు
చూచుచుందుము మానెదుసుమ్ము మాకు; లేరు నీకన్న నక్క నెల్లెండ్రు వేఱు.

దుస్స—తప్పక వచ్చెదను. అన్నా! తల్లిదండ్రులకుఁ గుశలమకద!

అర్జు—ఆ! క్షేమముగా నున్నారు. నీరాకకు వారును నెదురు చూచుచుందురు. ఇఁక నీవింటికి నరుగుము. (దుస్సల మనుమనితో నిష్క్రమించును.)

అర్జు—(చూచి) అప్పుడే యశ్వము ముందుఁ బోవుచున్నది. ఇటుపైని గొన్ని దేశములు తిరిగినపిదపఁ బాండ్యదేశము తటస్థించును. అచ్చటి మణిపూరపురము నాప్రియురాలగు చిత్రాంగద పుట్టినిల్లు.

తే. గీ. పెండ్లియాడితి నప్పుడు పేర్మి కొలఁది
మరల నొకపరి యేనియు నరయ నైతిఁ
దరుణి నన్నెంత దూఱునో! తనయుఁ డేమి
యయ్యెనో? యెటులుండెనో? యరయఁబడదు.

కానిమ్ము. అశ్వముం గలిసి కొనియెద.

(నిష్క్రమించును.)

గద్య. ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ బంచమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

షష్ఠాంకము

(అంతర్నాటకము)

(నాంది)

తే. గీ. ఆప్తుల కెవండు సంజీవనౌషధంబు ౹ గల్పపాదప మెవఁడు భక్తగణములకు
నెవనిమాయ దురూహ మా యీశ్వరుండు౹శుభములిడు జగన్నాటకసూత్రధారి.

సూత్ర— (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి) మారిష ! ఇటు రమ్ము.

మారి— ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర— నాటక మాడుఁ డని యాజ్ఞాపించియు ధర్మరాజుగా రిప్పటికిని సభకు విచ్చేయని హేతువేమో ?

మారి— తమ్మునియొద్దనుండి వార్తాహరులేని రాలే దని యోజించుచున్నారఁట. అక్కతననేకదా కాలయాపనకై మనలం బిలిపించుట !

సూత్ర— (దృష్టినిగుడ్చి) అదిగో ! రాజుగారు దయచేసినారు. మన మిఁక నాటక మారంభింతము.

(అంత ముగ్గురు తమ్ములతో ద్రౌపదీసమేతముగ దర్మరాజు ప్రవేశించును.)

మారి— ఈనాఁడు మన మేనాటకము ప్రదర్శింపుదము ?

సూత్ర— ప్రకృతోచితమగు బభ్రువాహనవిజయము.

మారి— చక్కఁగా యోజించినావు. కాని యీ కతమున వారి మనస్సునకు నొప్పి కలుగునేమో ?

సూత్ర— "పుత్త్రాదిచ్ఛే త్పరాజయమ్" కనుక బభ్రువాహనునిచే నర్జునుఁడు జయింపఁ బడుటకు వా రానందమునే పొందుదురు.

(తెరలో)

నిటలఘటితాంజలిపుటుండనై యేను మాతండ్రి దర్శనమునకుఁ బోవుచుండ నసంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నారేమి ?

మారి— (విని) అర్జునుని దర్శనమునకు బభ్రువాహనుండు వచ్చుచున్నాఁడు నాన మనమిఁక బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

ప్రస్తావన.

(అంత నర్జునుఁడును బభ్రువాహనుఁడును వేఱువేఱు మైపులను బ్రవేశింతురు)

బభ్రు— మా పెద్దతండ్రిగా రశ్వమేధయాగదీక్షితులై యశ్వము వెంట మాతండ్రి

గారి ననిపిరనియు, వారు మాపురము సమీపమునకు వచ్చి రనియు వింటిఁ గావున నెదురేగి వారిని బురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి సన్మానించి జన్మ మును గృతార్థముగాఁ జేసికొనియెద. (పరిక్రమించి) అదుగో, తండ్రిగారు! (సమీపించి)

చ. తనయుఁడ బభ్రువాహనుఁడఁ దండ్రి! భవచ్చరణాబ్జ దర్శనం
బునఁ గృతినైతి, మజ్జననమున్ గడు మాన్యత గాంచెఁ, బట్టణం
బున కొకసారి వచ్చి పరిపూత మొనర్పఁగ వేఁడుకొందు, మ
జ్జనని యిటుల్ ననుం బనిచె, సర్వము విన్నప మాచరించితిన్.

అల్లదె, యమాత్యపురోహితసామంతాదు లందఱును దమ రాకకై యెదురు చూచుచున్నారు. కృపావలోకనంబుల వారలనెల్ల వీక్షింపఁగోరెద.

ద్రౌప— (తనలో) మూఁడుమూ ఁల నితఁడు నిజముగాఁ బాండవమధ్యమునివలెనె యున్నాఁడు. నాటకమైనను వేషము లిట్లుండిన నదిరమణీయముగ నుండును.

ధర్మ— (తనలో) ఓహో, తమ్ముఁడా! నిన్నుఁజూచి యెంతకాల మైనదోయి! నేఁటి కీ నాటకములకతన మరల నినుఁ జూడగల్గెను.

భీమ— (తనలో) ఇతఁడా, బభ్రువాహనుఁడు! తమ్మునికి నితనికిని భేదమే కను పట్టదు.

నకు—(తనలో) ఇందుల కన్న యేమని యుత్తర మిచ్చునో?

సహ—(తనలో) కొమరుఁడు వచ్చి నమస్కరించినఁ గౌఁగిలించుకొని గౌరవిం పక యేమో కోపముగా నుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు.

అర్జు—(అనాదరముతో)

ఉ. "నా కొమరుండ" వంచు నెటు నమ్ముదు? నశ్వముఁ గట్టిపెట్టితో?
వీఁక నెదిర్చితో? యిదియు విం దగునే నరపాలసూతి? కీ
రాక గనుంగొనంగ నిను "రా కొమరుండ" వటన్న మాటకే
లోకము విశ్వసింప దెటులో యిఁక "నాకొమరుండ" వన్నచోన్.

ధర్మ— దేవీ! చూచితివా తమ్ముని యవివేకము! నేను జెప్పిన సంగతులు మఱచి నట్లున్నాఁడు. తనంతటఁ దానే కయ్యమునకు దిగుచున్నాఁడు.

ద్రౌప— నాథా! యిది నాటకము గదా! కవులు వారి వారి యిష్టానుసారముగాఁ గల్పింతురు.

భీమ— అవును. పీవనినట్లే, లేనిచో నిట్టు విరుద్ధముగా నతఁ డెన్నఁడును మాట లాడఁడు.

బభ్రు— (చిన్నవోయి తనలో) అక్కటా! లోకోత్తరుఁడైన వివేకి తండ్రి యేమి కతమున నిట్లాడి యుండునో? నే నెంత సంతోషమ్మున నిక్కడికి వచ్చితినో యంత విచారముగాఁ బోవలసిన వాఁడ నైతిని. కానిమ్ము. ఏమైనను జనకునితో వివాదము సమంజసము గాదు.

క. "జనకునికి విరోధించిన। తనయుఁడు తనయుండు గాఁడు తల్లికిఁ దప్పు
ద్రుని కతన సతీమణి గా। దను నపయశ మబ్బు" నందు రమలమనీషుల్.

ఇంతకు నన్ని యనఘుఁడు మాతామహ కుటుంబమున కిచ్చివేయుటం బట్టియుఁ బుట్టినది మొదలిందనుకఁ జూడకుంటం బట్టియుఁ బ్రేమబంధము తెగి యుండును. "స్నేహము ప్రవాసాశ్రయమున నశించు" నని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు! (మరలి పోవుచు) తల్లికడ కరిగి ఆమె యేమనునో చూచి కావి యెందులకును స్వతంత్రింపఁగూడదు.

సీ. గర్భమునఁ బదిమాసములు కష్ట మనక। తన్ను ధరియించి మోసి యంతటనఖండ
మైన వేదనఁ బ్రసవించినట్టి తల్లి। జనకునన్నను హెచ్చుగు శతగుణంబు.

ధర్మ— పాపము! తలవంచుకొని మరలిపోవుచున్నాఁడు. (అతని నుద్దేశించి) తండ్రీ! కురుకులోద్భవుండ వగు నీ కిదియే యుచితము. ఎవ్వరో యొక్కరు దక్క మన వంశంబున నవినీతు లిప్పటికి జనింపలేదు.

ద్రౌప— ఇది నాటకము. అటు చూడుఁడు, ఒక నాగకన్యక ప్రవేశించుచున్నది.

(అంత నులూపి పాతాళము నుండి ప్రవేశించును)

భీమ— ఈమె యెవరో?

నకు— చిత్రాంగద యేమో?

సహ— చిత్రాంగద నాగకన్య గాదు గదా! లిసఁబోవుచు రదు లెందుకు? ముందు తేలవచ్చును.

ఉలూ—కుమారా! యిట్లు నిర్విణ్ణమానసుండవై యేగుచుంటివేమి? మీతల్లి మాత్రము విన్న "రణము మాను" మను ననుకొంటివా? తండ్రి మనోరథమ్ము నెఱవేర్పుము. కూరులకుఁ దండ్రియుఁ గొడుకును నన్నయుఁ దమ్ముఁడు నను భేద ముండదు. అందులోఁ బాండువంశసంజాతులకు బొత్తిగా బాంధవ్య మవిచార్యము.

ధర్మ— ఈమె యెవరో గాని మంచినీతియే బోధించుచున్నదే, అకటా! నా కతన వంశమున కెట్టి దుష్కీర్తి వచ్చినది. దేవీ! చిగురుమాట నీవు వింటివికదా?

ద్రౌప— నాటకము గదా, దీనిని మన మంత లెక్కగాఁ జూచుకోరాదు.

ధర్మ— ఎందుకుఁ జూచుకోఁ గూడదు? ఇం దసత్య మేమున్నది? నేను బంధు ఘాతుకుఁడను గానా యేమి?

ద్రౌప— అగుదురు, కారు; దాని కేమి? అటు చూడుఁడు.

బభ్రు— (తనలో) ఎవరీమె! ఇంతకును నాలో నే ననుకొన్న సంగతు లెట్లు గుఱుతించినది. (ప్రకాశము) తల్లీ! ముందు నీ వెవ్వరవో నా కానతీయవలయు.

తే. గీ. కార్తికేయుని జననివో? కాక మన్మథాంబవో? జయంతు తల్లివో? యల్లసప్త ఋషులమాతవో? త్రిజగమ్ములెల్లఁ గనిన యాదిశక్తివో? వచియింపుమమ్మనాకు.

భీము— అడుగఁ దగిన సంగతి నడిగినాఁడు.

నకు— ఇంతకు నీమె "యితనితల్లి మాత్రము గా"దని తెలినది.

సహ—అంతయు నిప్పుడు విస్పష్టమగును.

ఉలూ— తండ్రీ! నీకు నేను బెద్దతల్లి నగుదును. మీ యమ్మకన్న మున్న మీతండ్రి నన్ను గాంధర్వవివాహమున పరియించె. నా పే రులూపి. పాతాళము నివాసము, నాగకన్యకను. నీ వియ్యెడఁ దల్లివెనుక దల్లినగు నామాట విశ్వసింపుము. తండ్రి మనోరథం బీడేర్పుము.

సహ— ఇక్కడికిఁ దేలినది కదా!

నకు— వధూనికా! నమస్కారము.

భీము— ఇది నాటకము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) నాథా! మీతమ్మునికిఁ దీర్ఘయాత్ర బహూనిష్ఠతో జరిగినదిసుఁడీ!

ధర్మ— (అనాకర్ణితముగా) ఈమె యాకారము జూచినఁ బరమపతివ్రతవలెఁ బొడకట్టుచున్నది. ఇంతకు మున్న వినికియు నిందుకు భిన్నముగా లేదు. అట్టి యీమె యేలొకో, యిప్పట్ల నిట్టి దురుపదేశం బొనరించి కుమారుని మనముఁ ద్రిప్పుచున్నది!

ద్రౌప— దురుపదేశమేమి? "తండ్రియాజ్ఞను శిరసా వహింపు" మని బోధించుచున్నది.

ధర్మ— నీవు పక్షపాతముగాఁ జెప్పుచున్నావు. "చెల్లెలుగదా!" యని చెల్లెలిమాట సాధించుట నిష్పక్షపాతము గలవారల కుచితమా?

ద్రౌప— (నవ్వి) ఇంతకు నిది నాటకము గదా!

ధర్మ— నా మనమునకు నిది నాటక మనిపింప కున్నయది.

ద్రౌప— కా కేమి, యటు చూడుఁడు.

బభ్రు— (తనలో) ఈ సంగతి తల్లికతన మున్న విని యున్నదే. ఇంతకు మా యిరువురకును రణము దైవచోదితమై యున్నది. లేనిచో నీపె కాకతాళీయ

ముగా నియ్యెడకు వచ్చి యిష్టేల బోధించును. (ప్రకాశము) తప్పక నీయాజ్ఞ నిర్వర్తింతును.

ఉలూ— నాయాజ్ఞగాదు, తండ్రియాజ్ఞ.

బభ్రు— ఉభయులును మాన్యులే కదా, ఇదిగో, యుద్ధసన్నద్ధుండనై యరుదెంచె దను. (నిష్క్రమించును)

ధర్మ— (తనలో) "ఇది యుచితము గా"దని తమ్మునితో బోధింపుదునా? లేనిచో నేమిచిక్కువచ్చునో? అయినను గొంతసేపు చూచి యుపాయాలోచింప వచ్చును.

ఉలూ— (తనలో) అకృత్యమైనను నవసరమునం బట్టి చేయఁబూనినందుల కిక్కా-మరుం డంగీకరించెను. లేనిచో నిష్టహోనుభావునికి భీష్మవధజనితదోషంబు వేయి జన్మంబు లనుభవించినను దీఱదు. ఇంతకు వసువు లనుగ్రహించి యిట్టి యుపాయ మొనరించినారు. (పరిక్రమించి) అడుగో, నాప్రియుఁడు! తిరిగియు నెన్నాళ్ళ కీతని దర్శనమునకు నోఁచికొంటిని! ఇంతకు నాచెట్ట వట్టినదిమొద లేదియో యొక చిక్కుమ్మహామహానికిఁ దటస్థించుచునే యున్నది. నేను దురదృష్టవంతురాలను. అంతియ కా దిప్పుడు పరమ దుర్మార్గురాలనుగూడ నగుచున్నాను. కానిచోఁ దండ్రికిని గొమరునకును వైరము పెట్టుదునా? చిత్తమా! యొక్కింతసేపు కాఠిన్య మవలంబింపుము. లేనిచోఁ గార్యము నెఱవేఱదు.

భీము— అడుగో! కుమారుఁడు సన్నద్ధుండై వచ్చినాఁడు.

(బభ్రువాహనుఁడు ప్రవేశించును.)

నకు— ఇతఁడు రెండవ యభిమన్యుఁడే.

నహ— ఏమో? వినయముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

బభ్రు—చ. కనుఁగొను మయ్య తండ్రి! యిఁక గాండివమున్ సగుణం బొనర్చు "నీ
యనుమతియే ప్రధాన" మని యూహవమున్ బొనరింప వచ్చినాఁ
డను; దనయుండు వీఁ" డను కటాక్షము చూపఁగఁ బోకు; మేనునున్
గనికర మూనఁ "దండ్రి" వని; కాఁదగు నెయ్యదియో రయమ్మునన్.

ధర్మ— ఓహో! చిలికి చిలికి గాలివాన యగుచున్నదే!

ద్రౌప— మీతమ్ముఁ డేమో యానందముతో ననుచున్నాఁడు, వినుఁడు.

అర్జు— (సంతోషముతో) కుమార! నీ ప్రెమ క్కుప్పుడు నై కొంటిని. ఇదిగో! ఆశీర్వచనము.

గీ. మనుమచిత్రాంగదను వీరమాతఁ జేయు। మెలమి మాకు యశమ్మునుగలుగఁజేయు
మస్థిర శరీరమున కేమి. యశము మనకు। ముఖ్య మద్దాన నీమది మునుఁగుఁగాక.
ధర్మ— (తత్తఱపాటుతో) దేవీ, వింటివా ! తమ్ముని నోట నెప్పుడును రాని
మాటలు వచ్చుచున్నవి. శరీర మస్థిర మట! ఇ క్లైందు కనవలెను ?
ద్రౌప— అస్థిరము కాక సుస్థిరమా! అం దేమి తప్పున్నది ? శేషము వినుఁడు.
అర్జు— రణభూమి నలంకరింపుము. ఇదె నేను వచ్చుచున్నాఁడను.
(నిష్క్రమించును.)
ధర్మ— వినుట కేమున్నది. రణమునకుఁ బ్రారంభించినారు. ఇదుగో, నేను బోయి
వారించెదను. (లేవఁబోవును)
ద్రౌప— (చేయి పట్టుకొని) నాథా ! యేమి మీవెఱ్ఱి ! యిది నాటకముగదా !
ఉలూ— ఇక్కడికి నేను సగము కృతార్థురాలను. తక్కిన కొదువ శీఘ్రముగనే
తీఱవచ్చును. (పరికించి) కుమారుఁడు వింట నమ్ములు సంధించియును
నెందులకో జాల మొనర్చుచున్నాఁడు. అవును, ముందు తండ్రి విడిచినం
గాని విడువఁడు. పరమపతివ్రత యగు చిత్రాంగదకును నఖండ నీతిధురం
ధరుం డగు విజయునకును బొడమి కుమార్గమున నీతఁ డడుగువెట్టునా?
అదిగో, నాదయితుఁడే ముందుగా నమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు. అక్కటా!
కన్నకొమరునిపైఁ గఱకుటమ్ములను విడుచుటకు నాథా, నీకుఁ జేతు లెట్లు
వచ్చినవి ! బలే ! యొకరికన్న నొకరు ! తండ్రి శరములలో నొక్కటియుఁ
దక్కకుండఁగ నన్నిటిని నొక్క యమ్మునసే చూర్ణము చేసినాఁడు. (విని)
నాథుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

క. మెచ్చితిఁగదోయి ! మదికిఁజా । వచ్చెను నీచర్య; "పాండువంశమ్మున ను
వ్వచ్చరితు లెందుఁ గల" రను । నచ్చెరు విది యొదవుఁగాత యఖిల జగతికిన్.
ధర్మ— దేవీ ! నన్నెందుకు వారించెదవు ? సుతి మించుచున్నది. ఎవరో యొకరు
తెగక తీరదని యూహించెదను.
ద్రౌప— నాథా ! "యిది నాటక" మని యెన్నిసార్లు మనవి చేసినను మీ మన
మిట్లు పరాయత్త మగుచున్న దేమి ?
ధర్మ— కొలఁది దినములక్రిందట నాకొక దుస్వప్నము వచ్చినది. అప్పటినుం
డియు నామనము మనముగా లేదు.
ద్రౌప— ఇన్నాళ్ళనుండియుఁ జెప్పరై తిరేమి ? దాని పర్యవసాన మెట్టిది ?

ధర్మ— పర్యవసానము శుభముగా నుండఁ బట్టియే యింతవఱకు జీవింపఁ గలిగితివి.

ద్రౌప— అట్లయిన నీకుఁ బరితాప మెందులకు? స్వస్థచిత్తులరై కనుఁగొనుఁడు.

ఉలూ— (తనలో) ఈ యుద్ధ మొకలాగు జరిగినచోఁ గడు నెన్నదగి యుండును. వీరలకుఁ బరస్పరజ్ఞాన మించుక ప్రతిబంధించుచున్నది. (చూచి) ఓహో! తుదకుఁ జూడశక్యము గాకున్నదే? ఒకరి నొకరెట్లు కొట్టుకొనుచున్నారో! ఇట్టు లింక నొక క్షణకాల మున్న నొక్కరే కాదు. ఇరువురును ద్రెళ్ళవల సినవారే. వల దని వారింతునా! (యోజించి) అయ్యో! మరల నజ్ఞానమునఁ బడుచున్నాను. వారించినచో ఘటించిన లాభమేమి? సంజీవమణి దగ్గఱనే యున్నది. భయ మెందుకు? పాపము! ఈసంగతి విని చిత్రాంగద నన్నే మని నిందించునో!

(అంతఁ దత్తఱపాటుతోఁ జిత్రాంగద ప్రవేశించును)

ధర్మ— (చూచి) దేవి! యిది నాటకమే యైనను నేను జూడఁజాలను. "ఇంతటితోఁ జాలింపు" మని భీమునికిఁ దెలియఁ జేయుము.

(కన్నులు మూసికొనును)

ద్రౌప— నాథా! మధ్య మానిపించినచో రసాభాసముగ నుండును. అటు చూడుఁడు. మఱియొక దివ్యసుందరవిగ్రహముగల యెలనాగ విచారించుచు వచ్చు చున్నది.

చిత్రా— (ఆత్రముతో) తండ్రీ, తండ్రీ! యెంతటి యకృత్యము నొనరించుచున్నావు. ఉడుగు ముడుగుము. (రంగమునకుఁ బోవుచుండఁగా)

ఉలూ— (తనలో) ఇది గొప్పయంతరాయముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఈమె నెట్లు వారింతును? ఇట్లగుంగాక. (చేయి పట్టుకొని) అక్కా! ఇటు చూడుము.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా! నీవిక్కడ నుండియే కొమరుని దుష్కృత్యమును వారింపకుంటివా?

భీము— తమ్ముఁడా! ఈమె చిత్రాంగద కాఁబోలును.

నకు— కావచ్చును, కొమరుని వారింపుటకై పోవుచున్నది.

సహ— వధూనికా! నమస్కారము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) ఇది నాటకము.

ఉలూ—(తనలో) ఇప్పట్లు వసత్యమాడక తీరదు. (ప్రకాశము) నాయావచ్ఛక్తిని జెప్పి చూచితిని, విన్నాడుకారు. అయిన నేమిలే, కొంతసేపటికి వారే యూరకొందురు.

ధర్మ— (కోపముతో) ఛీ! జాతిలక్షణము బోఁగొట్టుకొన్నావు కావు. లోపల విషము పెట్టుకొని పైకిఁ దేనెమాటలు చెప్పెద వేమి? ఇదియంతయు నీవు చేసిన పన్నుగడకాదా! ఆఁడుదానవై పోతివి లేనిచో నీబ్రదు కేమియగునో!

ద్రౌప— నాథా! వృథాగా నీదీనురాలిపై నెందుకుఁ గోపించెదరు?

చిత్రా—(తనలో) ఏమి, యీమె యిట్లనుచున్నది! ఇంచేమైనఁ గపటములేదు కదా! (ప్రకాశము) నన్నుఁ బోనిమ్ము. నేను వారించెదను.

ఉలూ— నీవు వృథా పరిశ్రమము పడుటయ కాని, లాభములేదు, వినుము. ఇంతకు నియ్యది వినోదముగా నొకరి శక్తి యొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన కయ్యమే గాని మఱియొకటి కాదు, "కొమరుఁడు తనయంతవాఁడగునో కాఁడో" యని నాథునకు సందియము గల్గినది. అది తీఱుచున్నది.

ద్రౌప—(తనలో) ఈమె మొదట నుండియుఁ గుటిలముగానే వర్తించుచున్నది. నిజముగా నిట్లు జరిగెనేని యీమె యట్లాచరించుటకుఁ గారణమేమో?

చిత్రా— (చూచి) అయ్యో, అయ్యో! ఇట్టి విపరీత మెచ్చటనేనిఁ గలదా? ఇది పరీక్షకే యైనచో నింత ఘోరముగా నుండునా? నీవెఱిఁగియే దాఁచుచున్నావు. నన్ను నిర్బంధింపకుము. పోనీ, వినకుందురుగాక, నామనోభిప్రాయ మెఱిఁగించి నాథునియెడల నిరపరాధిని నయ్యెదను నన్నుఁ బోనిమ్ము.

ధర్మ— (తనలో) ఈమె పోయి మధ్య నిలిచెనచోఁ దప్పక వీరు రణ ముడుగుదురు.

ఉలూ— (తనలో) ఓహో! యీమె నాఁగుట దుర్ఘటముగా నున్నదే! (ప్రకాశము) స్త్రీలు సంగరభూమికిఁ బోవు టుచితముగాదు, నామాట వినుము. (గట్టిగాఁ బట్టుకొని యాఁపును.)

ధర్మ— (తనలో) ఔరా! యీభుజంగి దౌర్మార్గ్యము! ఏదో యొక యడ్డు వెట్టి యామె నాఁగుచున్నది. (ప్రకాశము) సాధ్వీమణీ! యా వామగామినితో నేమి? నీవు పోయి వారింపుము.

ద్రౌప— నాథా! నాటక మాడునపుడు సభ్యులు మాట్లాడుట పరిహాస్యము కాదా!

చిత్రా— (చూచి) అయ్యో! అయ్యో! కొమరున కెట్టినారసము వెన్నుచ్చి పోయినదో! అక్కటా! ఆకోపముచేఁ గొమరుఁ డర్ధచంద్రాస్త్రమును బ్రయోగించుచున్నాఁడు. దైవమా! యేమి చేయుదును? కడుపు, పీపు, నిందెవరి యాపదఁ జూడఁగలను.

ద్రౌప—(తనలో) పాపము! ఇప్పుడీమె యవస్థ యెట్లున్నదో?

ఉలూ— ఎవరికి భయములేదు. కొంచెము సేపు తాళుము.

ద్రౌప— (తనలో) ఈమె ధైర్యమేమో? నిశ్చింతగా మాటలాడుచున్నది.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా! అక్కా! యెంతదుర్మార్గురాలవైతివి! అదిగో! నాథుని శిరము త్రెళ్ళినది. అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

ధర్మ— (కోపశోకముతో) దేవీ! అదిగో! నన్నువారింప నిచ్చితివికావు. తమ్ముని శిరము దెగినది అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప— అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

నకు— (మూర్ఛిల్లును)

సహ— (మూర్ఛిల్లును)

భీము— (దుఃఖముతో) అక్కటా! యిది యేమి విరుద్ధము? భీష్మద్రోణాదులతోఁ బోరునప్పుడేని నాతమ్మున కిట్టి దురవస్థ యెన్నఁడులేదే! ఇయ్యది నిజమై యుండునా? (ధైర్యము దెచ్చుకొని) కల్పితమై యుండును. (నలుదెసలు పరికించి) ఇది యేమి వీరందఱును మూర్ఛిల్లిరే! (అటు చూచి) ఓహో! కుమారుఁడును ద్రెళ్ళినట్లున్నదే. రథముపైఁ బడియున్నాఁడు. (యోచించి) ఇది కేవల మసత్యము. తుట్టతుదకిట్లు నాటక మెప్పుడు సమాప్తినొందఁ గూడదు. వీర శిరవులును దిరిగియు బ్రదుకుట యుండవలెను. (సంశయ ముతో) తలదెగిన తమ్ముఁ డెట్లు బ్రదుకును? (కోపముతో) ఓరీ! పండిత మ్మన్యా, సూత్రధారా! యిట్టి దుష్టనాటక మెట్లు ప్రదర్శించుచుంటివిరా? ఇదిగో! నీతల పగిలినది. చచ్చితివిరా, లక్షణజ్ఞానవిహీనమైన శుంఠలు చెప్పిన నాటకముల నాడి జగమును మోసము చేసెదవురా? దురాత్మా!

సూత్ర— (భయముతోఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! నైపుఁడు. వీర శిరవులు విప్పుచే జీవింతురు. ఇది మహాలక్షణవేత్తలనుఁ ద్రికాలజ్ఞులుననగు శైలాసశిరో మణి భట్టాచార్యుల వారిచే రచింపఁ బడినది. దేవరకోపముచే మధ్యనాట కము విరస మగుచున్నది. అనుగ్రహింపవలయును.

ధర్మ— (మూర్ఛదెలిసి) అదిగో! "త్రికాలజ్ఞుఁ" డనుచున్నాఁడు. ఇది యిట్లు జరుగఁ బోవునని యెఱిఁగి ముందే వాల్మీకివలె వ్రాసియుండును. ఇంతకు నిది నిక్కమే. అయ్యో! అయ్యో! (స్మృతి నభినయించి) గంగాశాపము వలన నిట్లు జరిగినను దిరిగియు జీవింపవచ్చును. (సూత్రధారు నుద్దేశించి) ఓయీ! త్వరగా నెఱవేర్పుము. చూడఁజాల కున్నారము.

సూత్ర— చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

భీము— (ద్రౌపదిని దమ్ములను లేపఁ బోవును.)

ధర్మ— (వారించి తమ్ముఁడా! వీరు తిరిగియు జీవించువఱకును వీరలను లేపకుము. వీరు చూడఁజాలరు. ఇంతదనుక నాటకమని యెఱిఁగియు నిప్పుడు వీరు తన్మయులై యుందురు.

ఉలూ— అయ్యో! దైవమా! యెంత పని జరిగినది! కుమారుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు. నాథుఁడు త్రెళ్ళినాఁడు. అక్కటా, అక్కటా! యెంత మందభాగ్యురాలను! (స్మృతి నభినయించి) నేనుగూడఁ దన్మయురాలనై విచారించుచుంటి నేమి? ఇది సంతసింపఁదగిన యవసరమేకాని విచారింపఁదగు నవసరము కాదు. ఈ రూపముగా నితని పాపము శాంతించినది. (చిత్రాంగదం జూచి) అయ్యో! ఈమె యిప్పటికిని మూర్ఛ దెలియలేదు. (ఆలోచించి) ఇది యీమె కీసమయమున నుపకారమే. వారలం బ్రతికించి పిదప నీమెకు శీతోపచారము లొనరించెద. కానిచోఁ బతిసుతమరణమ్ము లొక్కటఁ జూచి యీమె భరింపనేరదు. హృదయమా! ధైర్య మవలంబింపుము. నన్నిక్కడికి రయమునఁ గొనిపొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

చిత్రా— (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో! అయ్యో! పితృఘాతుకుఁడగు కొమరునిం గన్న నాకెట్టి యాపదయైనను రావచ్చును. (కన్నులువిచ్చి) అక్కటా! కొమరుఁడు గూడఁ ద్రెళ్ళినాఁడు. శివ శివా! పరమేశ్వరా! యెట్టియాపద దెచ్చి పెట్టితివి! (లేచి శవములదరికిఁ బోవుచు మధ్య మూర్ఛిల్లును.)

(ఆకాశమునఁ బుష్పవృష్టి, సతీసుతసమేతముగ నర్జునుఁడు ప్రవేశించును.)

ధర్మ— (సంతోషముతో) దేవీ! (ద్రౌపదిని లేపును.)

భీము— (సంతోషముతోఁ దమ్ములను లేపును.)

అర్జు— (ఉలూపింజూచి తనలో) ఇట్టియుపకృతి నాచరించిన యీమె యెవరై యుండునో? (స్మృతి నభినయించి) ఉలూపి కాదుగదా?

ద్రౌప— నాథా! వీరు మరల నెట్లు బ్రతికినారు.

ధర్మ— అనాగకన్యక యెట్లో బ్రదికించినది యని యూహించెదను.

నకు— మొదలఁగయ్య మెందుకుఁ బెట్టవలయునో!

సహ— పాపము! ఆమె యే మెఱుఁగును? అన్నయే కదా ప్రథమకారణము!

ధర్మ— దీని కేదో యొకకారణ ముండితీరవలెను. ఆమె మాత్రము పరమ యోగ్యురాలు.

ద్రౌప— మీరిందాఁక నామెను. దూఱితిరి కదా?

ఉలూ— అక్కా, చిత్రాంగదా! లెమ్ము!

అర్జు— (తనలో) సంశయమేమి ? ఈమె నిక్కముగా నులూపియే ! ఇప్పటికి విస్పష్టమైనది. కానిచో "అక్కా !" యని యేల పిల్చును ? ఐనను ముందుఁ దేలకుండునా ? కాని యిక్కడి కెందులకు వచ్చినదో !

చిత్రా— అయ్యో, అక్కా, యెంతపనిఁ జేసితివి ! నన్నుఁ బోనీయవైతివి. దైవమా నీకు నే నేమి యపకృతి చేసితిని.

ఉలూ— కన్నులు తెఱువుము. అదుగో ! కొమరుఁడు, ఇదుగో ! నాధుఁడు.

చిత్రా— తల్లీ ! నేను చూడఁజాల, నన్ను నిర్బంధింపకుము. నాకుఁ జితిఁ బేర్పింపుము ! నాధునిఁగూడఁ బోయెద !

ద్రౌప— పాప మీమె యింకను వారు జీవింపలేదనియే యనుకొనుచున్నది ! అక్కటా, యిట్టికష్టము శత్రువులకైన వలదు.

ఉలూ— అట్లు దటస్థించినచో నీవు పోవుదానవును నేను నిల్చుదాననునా ! అదుగో ! సజీవులై నీయెదుట నున్నవారు విలోకింపుము !

అర్జు—(తనలో) నిక్కముగా నీమె యులూపియే !

చిత్రా— (చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీవిచిత్రము ? ఇది కలయేమో ?
(సిగ్గుతో నర్జునికి నమస్కరించును)

ద్రౌప— ఓహో ! యీమె సౌందర్య మనుపమానము గదా !

అర్జు— దేవీ !

తే. గీ. వీరమాతపై యెక్కుడు పేరుదెచ్చి ! నట్టి నీకేమి దీవన యాచరింతు
నిన్నుఁ బెండ్లాడు ఫలము నందితిని నేను! సతికతనఁ గాదె యశ మయశ
మును బతికి !

ఉలూ— (సిగ్గుతో నమస్కరించి) నాధా ! ఈతప్పంతయు నాది. నన్నుక్షమింపుము.

అర్జు— (తనలో) ఏలొకో ! యీమె పరమోపకారిణి యయ్యు నిట్లు నొడువు చున్నది. (ప్రకాశము) ఇందు నీయపరాధ మే మున్నది ? అంతయునాదే !

బభ్రు— (తనలో) ఈమె నన్నుఁ బ్రేరేపుట కేదో హేతు వుండవలెను.

చిత్రా— మిమ్ము నిరువుర వారింపఁ బోయెడి నన్ను "నియ్యది కలహముగాదు వినోద" మని చెప్పి యాఁపినది.

అర్జు— (ఉలూపిం జూచి) చెలీ ! అందుకా, నీ విట్లు సంశయించుట ! అట్టియెడ నెవ రడ్డమైనను లాభములేదు. అది గాక వీరపత్నులకును, వీరమాతలకును నది సమంజసము గాదు.

ఉలూ— నాయపరాధ మంతమాత్రమే గాదు. ఇతఁడు "తండ్రితో సంగరమొన ర్చుట బొత్తిగాఁ బాడి గా"దని మరలిపోవుచుండ నేఁ బురికొల్పితి.

ద్రౌప— ఎందులకుఁ బురికొల్పితివో యదియే తేలవలసి యున్నది.
అర్జు— మంచిపని చేసితివి. వీరమాతలలో నగ్రగణ్యురాల వైతివి. కావుననే.
క. నీకొమరుఁ డిరావంతుఁ డ । నేకానీకముల నని జయించి తుదకు వె
న్నీక సమరాంగణమ్మున । నే కాయము విడిచి స్వర్గ మేగె మృగాక్షీ ॥
ధర్మ— అయ్యో, వెఱ్ఱి తమ్ముఁడా ॥ ఇప్పు డీమెకు మరల నాసంగతి యెందులకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి.
ఉలూ— (కన్నీరు వించును.)
చిత్రా— అక్కా ॥ ఊఱడిల్లుము. రాచకొడుకుల కిది యుచితమేకదా ॥
అర్జు— దేవీ ॥ నాగరాజనందని ॥
క. ఏరికవివిచారింపుద । మోరాజీవాక్షి ॥ కొమరు లొక్కటఁ దెగి రీ
భారతరణమున విది భూ । ధర తరణమగుట నట్లు పనుపడె నబలా ॥
ద్రౌప— అక్కా ॥ ఐదుగురుకొమరులను నేను భ్రమింగితిని. ఏమిచేయుదము ? ఊఱడిల్లుము. (కన్నీరువిడుచును)
ధర్మ— దేవీ ॥ ఊరడిల్లుము.
చిత్రా— ఆయనకుమాత్రము కొమరుఁడు గాఁడా ? విచారము లేకపోవునా ? శోకించిన ఫలితమేమి ? ఊఱడిల్లుము (కన్నీరు దుడుచును)
ఉలూ— అక్కా ॥ తండ్రికిని గొడుకునకును గలహము పెంచెడి పాపజాతికి నాకట్టి కొడు కెందుకు దక్కును.
చిత్రా— పరమ యోగ్యురాలవగు నీవు మిన్నక యిట్టిపని నాచరింతువనిన నామది నమ్మకున్నయది. యిందేదేనిఁ గారణ ముండి తీరవలెను.
ద్రౌప— (తనలో) ఈమె వితర్కము కడు శ్లాఘనీయము.
ఉలూ— కారణము లేకేమి ? "భీష్మునిఁ గపటోపాయమునఁ జంపినందులకై నాధునికి నరకబాధ తప్పక తటస్థించు" నని యొకనాఁడు వింటిని.
అర్జు— (తనలో) ఓహో, యెట్టి దుష్కీర్తి సంపాదించుకొంటిని ॥
క. హరి చెప్పఁ గాక యగ్రజుఁ । డఱ లే కటు లొప్పుగాఁక యక్కట ॥ నేనీ
దురిత మ్మొనర్ప నగునే ? । శరీరములు వోవుఁగాని చన వపకీర్తుల్.
ధర్మ— (విచారముతో) అవును, తమ్ముఁడా ॥ దేహములు క్షణభంగురములుకాని కీర్త్యపకీర్తు లు కల్పాంతస్థాయులు.
చిత్రా— ఎవరివలన వింటివి ?
ఉలూ— వసువులవలనను, భాగీరథివలనను.

ధర్మ— దేవీ! ఇక్కడికిఁ గొంత దేలినది.

ద్రౌప— తక్కినది గూడ విని కాని చెప్పఁజాలను.

చిత్రా— ఎక్కడ?

ఉలూ— గంగయొడ్డున.

చిత్రా— తరువాత వారిని నీవేమి కోరితివి?

ఉలూ— పాదములపైఁ బడి యీ నరకమునకు నిష్కృతి యేదేని యనుగ్ర హింపక తప్పదని వేఁడు కొంటిని.

ధర్మ— సాధ్వీమణీ! మంచి యుపకారము నాచరించితివి.

చిత్రా— వార లేమనిరి?

ఉలూ— ఇది తప్పక యనుభవించియే తీఱ వలసిన దని నొడివిరి.

ధర్మ— సుకృతదుష్కృతము లూరక యెట్లు తీఱును?

చిత్రా— పర్యవసానమును జెప్పుము.

ఉలూ— తుట్టతుదకు నీతని కొమరుఁడు బభ్రువాహనుని చేతిలో నితఁ డొక పరి మృతుం డయ్యేనేని యితని కీపాపము తీఱు" ననిరి.

చిత్రా— తరువాత?

ఉలూ— మాతండ్రి యనుగ్రహమున నాకెట్టులేని సంజీవనమణి యంత దుర్లభము కాదని యెంచి, యట్లనే జరుగున ట్లనుగ్రహింపుఁ డని కోరితిని.

ధర్మ— ఇక్కడికిఁ దేలినది. చచ్చినవాని నీమె సంజీవనమణిచే బ్రతికించినది. ఇంతకును నాతమ్మునికి గండము దాఁటి పోయినది. ఇఁక గంగ యిచ్చిన శాపము మఱొక్కపై యుండదు.

ద్రౌప— నాథా, అట్లనే యగుఁగాక! కాని యిది నాటకము. ఎంతవఱకు సత్యమో!

బభ్రు— (తనలో) అట్టి యుజ్జీవనౌషధ ముండుటం బట్టియే యీమె మా కలహ మునకు సమ్మతించినది.

అర్జు— (తనలో) ఓహో, దీని ముఖ్యాంశ మిది!

క. వసువులు గంగయు నొక్కట। గుసగుసలాడంగ విని యిగురుఁబోడి తవీ యసమాచార మెఱిఁగి య। వ్వసువులఁ బ్రార్థించి యిట్టి వల నార్జించెన్.

చిత్రా— అక్కా! నివ్నొకటి యడుగుచున్నాను. జగదేక వీరుఁడగు నాథుని నీ శిశువెట్లు జయింపఁగలిగెనో? యని సందేహించుచున్నాను.

భీము—నాకును నిదియే గొప్ప సంశయము.

ఉలూ— నేనప్పుడే వసువులను బ్రార్థించితిని.

చిత్రా— ఏమని ?

ఉలూ— మీ రమ్మహామహుని జయింపఁ దగు సామర్థ్యముఁ గొమరునకుఁ గలుగఁ జేయవలయు నని.

బభ్రు— (తనలో) ఇప్పటికి నేను నిరపరాధిని.

సహ— తగినంత తృప్తిగా లేదు. వసువులు రుద్రునికన్న నెక్కువవారా ?

నకు— మహాదేవుఁడు భక్తపరాధీనుఁడు గదా ! అయ్యనఘుని జయించుట మన యొక గొప్పగాఁ జూచుకొనఁ దగదు.

ధర్మ— తమ్ముఁడా ! నీవు చెప్పినదే సదుత్తరము. వసువులకు మనపై ననుగ్రహ ముండదు కదా ?

గీ. ఒక్క వసు నంశ మగు భీష్ము నోర్చుటకుఁ ద
రంబు గాదయ్యె మును సమరమున మనకు ;
నట్టి వా రేడ్గురఁట ! పయి ననుజ మరణ
రోషరూషితు లఁట ! యిందు దోష మేమి ?

చిత్రా— అక్కా ! యింత పరిశ్రమము చేసి నాథునికి నరకముఁ బాపిన నీ మేలు నే నేమని కొనియాడఁగలను.

ఉలూ— స్వకార్యమునకై యేనింత శ్లాఘింపఁ దగను.

చిత్రా— కుమారా ! జనకునకు నమస్కరించి క్షమాపణ కోరుకొనుము.

బభ్రు— (నమస్కరించి)

క. ఎఱిఁగియు నెఱుఁగక చేసిన । పొరపాటు క్షమించి నన్నుఁ బుత్రుని బరమా
దర మొలుకు కటాక్షమ్ముల । నరయుము నీయాజ్ఞ యేదియైన నొనర్తున్.

అర్జు— (కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ ! నీవెందుకు క్షమింపఁబడవలయును ?

గీ. నరకముఁ దరించుటకుఁ గదా ! నరులు కొమరు
లం గనుట! నీకతన నా ఫలమ్ముఁ గంటి.
నాత్మజుఁడు తండ్రికన్నను నధికుఁడైన
యప్పుడే కద తండ్రికి నబ్బు ముదము !

అనేకులఁ గొమరులఁ గన్నను నేను నీకతన ధన్యుండ. నీమనమ్మున నిందులకు లేశమ్మును సంశయము వలదు. వచ్చు చైత్ర పూర్ణిమ నాఁటికి నీతల్లు లిద్దఱి తోడను నశ్వమేధమ్మున కరుదెమ్ము.

బభ్రు— (వినయముతో) జనకుని యాజ్ఞ శిరసా వహించితిని. తండ్రీ ! ఒక సారి పురమ్మునకు విచ్చేసి పిదప దయచేయవలయు నని ప్రార్థించెదను.

అర్జు— కుమారా ! నేను దీక్షఁ బూనిన కతన నిప్పటికి రా వలనుపడదు. కావున న న్నుపరోధింపకుము. నీవు నీతల్లులతోఁ బురమ్మునకుఁ జనుము. న న్నను పుము. నేవింకను గాంధారాది దేశమ్ముల యశ్వమ్ముతోఁ జరింపవల యును. ఇప్పటికే యన్న నాకై యెదురు చూచుచుండును.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది అంతర్నాటకము.)

ధర్మ— (దెసలు పరికించి) తమ్ముఁడా ! యింతలో నెక్కడి కేగితివి ?

ద్రౌప— ఇప్పటికి నాటకము పరిసమాప్తమైనది. పాత్రము లన్నియు నిష్క్ర మించినవి.

ధర్మ—చ. అరిగెఁ దురంగమమ్ము వెను కర్జునుఁ డెంతయొ కాలమయ్యె; నం
గరములె తారసించెనొ? సుఖమ్ముగ దేశమె చూచుచుండెనో ?
యెఱుఁగఁగ రాదు. వార్తయును నిప్పటి కియ్యెడ కంపఁ డయ్యెఁ; ద
త్తఱపడు మానసం బకట ! తమ్మునిఁ జూడక యెట్లు లోర్చెదన్.

భీము— అన్నా ! సకల భూచక్రముం గ్రుమ్మరి కాని రా వలను పడదు కదా ! అది గాక మధ్యమధ్య యుద్ధములు దటస్థించుచున్న ట్లిప్పటి నాటకము వల ననే మనకు విస్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రౌప— నాటకముమాట కేమి గాని తగిన సహాయు లెవ్వరును లేకుంటచే నా మనము కొంచల మందుచున్నయది

ధర్మ— అట్లనకుము. ఇదియును సత్యమే యై యుండును. "త్రికాలజ్ఞుఁ" డని కదా యక్కవినిఁ బేర్కొనిరి.

నకు— దేవీ ! అసహాయశూరునకు సహాయ మెందులకు ?

క. ఖాండవ మేర్చెడు తఱి గో । మండలి మరలించినపుడు మఱి యెవ్వరు తో
డుండిరి? కోరం డాతం । డొం డెద్దియు గాండివమ్ము నొక్కఁడు దక్కన్.

సహ— దేవీ, పాంచాలి !

గీ. శూలికన్నను జగముల శూరు లొరులు। లేరు గదః యమ్మహాత్ముతోఁ బోరు నపుడె
అన్న యసహాయుఁ డితరుల నెన్న నేల। యతని లావు నెఱింగియు వెతలు దగునె.

భీము— తమ్ముఁడా ! చక్కఁగ నొడివితివి.

క. అన్న యిటు లాచరించిన । వెన్నేనియుఁ గలవు దురము, లివి యొక లెక్కా !
మొన్నటి బవరం బింతయు । నన్న పయిం జెల్లె నమట కబ్బెంతరమే ?

ధర్మ— అది యట్టిదియ, యైనను నెవరికిఁ దగినట్టు వారు పాటు పడుటం బట్టియే జయింపఁగలిగితిమి. ఇందులో నొకరి కొకరు దీసిపోవు వా రెవరునుగాదు.

ఉ. అలఁతులె ద్రౌపదేయులు ? మహా బలశాలి ఘటోత్కచుండు దాఁ
గొలఁదియె ? శౌరి యల్లున కొకొం డిల సాటియె ? సాత్యకిన్ దగం
బలికిన నోట నింకొకనిఁ బల్కఁ దరంబె ? కిరల్ విరస్యులే ?
బలమున నీకు సాటియగు పార్థివు నొక్కని నేనిఁ గంటిమే.

ద్రౌప— నాఁడు సౌగంధికకుసుమానయనమ్మున కి య్యనఘు నంపినయది మొదలు నా కొంటిగా నిం దెవ రెయ్యెడ కరిగినను మన సొప్పదు.

ధర్మ—అవును. అప్పటి యలజడి కితఁడు గనుకనే కాని మఱియొక్కని కా ద్రుమ్మక్కడి రక్కసుల బారిఁ జిక్కకుంట హుళిక్కి. ఐనను గార్యావసర ముం బట్టి యొంటరిగా నితని నంప వలసి వచ్చినది.

నకు— అవసరము లేదని యూరకొనిరి గాని బావ నంపినచో పెళ్ళనే పెళ్లును.

సహ— అవును. అట్లొనర్పవలసినది. వా రిరువురకు సఖ్య మసామాన్యము.

ధర్మ— నిజమే కాని, కొంచెము సంశయించితిని.

క. మనకున్ సంధి యొనర్పఁగఁ । జనుదెంచిన నాఁటఁగోలె శ్రాంతి యనుట యొ
క్క నిమేషమ్మును నెఱుఁగఁ డి । లని నిఁక మోమోట పెట్ట ధర్మం బగునే ?

ద్రౌప— ద్వారకనుండి యెవరేని శ్రీకృష్ణుని యనుచరులు వచ్చిరేమో ? ఆ సమీప మున నున్నయెడ జాడఁ దెలియ నయ్యెడిని.

(అంతఁ గృష్ణుఁ డొక వార్తాపహునితోఁ బ్రవేశించును.)

కృష్ణు— (తనలో) పాండవాగ్రజుండు తమ్ముని జాడఁ దెలియమిని జింతిల్లు చుండం బోలు. పార్థవియుదంతమును జేకొనివచ్చిన యీ పశుపాలునిచే నతని మనోవ్యాకులతను బోఁగొట్టెదను. (సమీపించును.)

ద్రౌప— అన్నా! యిప్పుడే నీమాట చెప్పుకొను చున్నారము. మాటలోనే నీవు వచ్చితివి.

ధర్మ— (పశుపాలు నుద్దేశించి) ఇతఁడు ద్వారకనుండి వచ్చెనా యేమి ?

కృష్ణు— అవును. మీ తమ్ముఁ డితనిచేఁ డన కుశలవార్త నంపించినాఁడు.

భీము— (ఆదరముతో) అతఁ డప్పుడే ద్వారకకు వచ్చి యట నుండి వెడలెనా యేమి ? అట్లయినఁ గొలఁది దినమ్ములన యిటకు రావచ్చును.

ధర్మ— ఓయీ ! మాతమ్ముఁడు కుశలముగ నున్నాఁడు గద ? నీపే రెవరు ?

పశు— క్షేమముగనే యున్నారు. నాపేరు పశుపాలుఁడు.

ద్రౌప— (తనలో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిమి.

నకు— పశుపాలా! ఏమేమి సంగతులు చెప్పి పంపెను?

సహ— త్రోవలో నెక్కడెక్కడ యుద్ధములు జరిగినవో?

భీము— జరాసంధ పౌత్రుఁడు మేఘసంధి తప్పక యశ్వము నడ్డగించు నని యోజించెదను.

కృష్ణు— (నవ్వుచు) మీరందఱును నన్ని ప్రశ్నలను వేసిన దేనికని యతఁ డుత్తరము చెప్పును?

ధర్మ— ఓయీ! తక్కినసంగతులు పిమ్మటఁ జెప్పవచ్చును, గాని యతని కొమరుఁ డగు బభ్రువాహనునికి నతనికిని సంగరము జరిగినమాట నిక్కమేనా?

పశు— ఆవిషయము నాతోఁ జెప్పలేదుగాని యాకుమారునిం గుఱించి మీతో నిట్లు మనవి చేయుమన్నారు.

ధర్మ— ఎట్లు?

పశు—క. అరుదేరఁగ మన్నాఁ డం। బరచరులకు నేవి నోరువన్ రాని దురు
ద్ధరశక్తి బభ్రువాహనుఁ। డెటిఁగి యతని గారవించు టెంతయు నొప్పున్.

భీము— నిక్కముగా జరిగియే యుండును. లేనిచో నతని నంతగాఁ గొనియాడఁడు.

నకు— కొనియాడకేమి? అతఁ డతని పుత్త్రుఁడు గదా!

సహ— అందుచేతనే నుతికిం దగ కుండుట.

ధర్మ— ప్రధానమైన యంశమునే తెలిసికొన్నావు కావు. కానిమ్ము, ఇఁక నేమేమి సంగతులు చెప్పెను?

పశు— ఇదిగో, మనవి చేయుచున్నాఁడను.

తే. గీ. ధరణియెల్లను దురగమ్ము దిరిగె నచ్చుఁటచ్చట నృపాలతనుజాతు లడ్డువడియు
సంధియొనరించుకొని రొక్క సమరమునము।రాచకొమరులు చాలేదు రాజచంద్ర.

భీము— సంధి యొనరించుకొన్నప్పుడు చచ్చుట యేల తటస్థించును?

ధర్మ— తరువాత, తరువాత?

పశు—

క. బలములఁ జంపియొ రథములఁ। విలఁ గూల్చియొ సారథులను హింసించియొ భీ
తిలఁజేసి సంధికిన్ మదిఁ। గలిగించితి నెల్ల రాచకాన్పుల కినఘా!

ధర్మ— తండ్రీ! మంచిపని చేసితివి. అంతమాత్రమును హింస జరుగకుండ సెలవేఱినది కాదేమి!

భీము— పశుపాలా! మేఘసంధి సంగతిని గుఱించి చెప్పవైతివి.

పశు— పూర్వవైరమును మదిఁ బెట్టుకొని మేఘసంధి యశ్వము నడ్డగించినప్పుడాయన యిట్లనియె నఁట.

ధర్మ— ఎట్లు ?

పశు—క. మాయన్న యేరినింజా | నేయకు మని యాజ్ఞ యిచ్చె నెందుల కని నన్ డాయంగ వచ్చెదవు పొ|మ్మా! యసువులు నీకు భరమె! మముఁబోషిష్టా.

నకు— ఇంతమాత్రమున కతఁడు మరలువాఁడు గాఁడే !

పశు—క. మాటలు చెవిఁబెట్టక | నను నారాచములఁ గొట్టినన్ నడుమనె వానినిఁ ద్రుంచి యతని రణసా|ధనములఁ దునుమాడితిని బ్రదరములమూఁటన్.

సహ— పాపము ! విరథుఁడైనాఁడు, ఇఁక సంధి సేయక చేసెడి దేమి ?

పశు— ఆ. వె. అంత నీడఁబోక యాతఁడు గదగొని
ప్రళయకాలశమను పగిదిఁ గదియ
మెచ్చి యొక్క యమ్ము వుచ్చి యగ్గద భగ్న
ముగ నొనర్చి వాని కొగి విటంటి.

భీమ— చిన్నవాఁడైనను దాతతండ్రులపేరు నిలుపక పోలేదు; తరువాత?

పశు—క. నిలిపితివి తాతతండ్రుల | బలము పరాక్రమము యశము బాపురె ! నీకుం దలఁకఁ బనిలేదు ప్రాణ|మ్ములకుం దెగ; రమ్ము జన్నమును గనుగొనఁగన్.

నకు— పాపము, సిగ్గిలుచు "మంచిదే" యని తల యూఁపెను గాఁబోలును.

సహ— శకునికొమరుఁ డేమైన నడ్డువచ్చెనేమో ?

ధర్మ— అవును. అది ముఖ్యముగా వినఁ దగినదియే ?

పశు— శకుని కొమరుఁడు తన బలములతో నడ్డువచ్చినప్పుడు మీతమ్ము లిట్లనిరఁట.

ధర్మ— ఎట్లు ?

పశు—క. చిన్నతనము మానుము? మా|యన్న నినున్ జన్నమునకు నరుదెమ్మనె? బిడ్డ న్నేమ వచ్చితివి, రా | వన్నా! బందుగులు కయ్య మాడుట లెన్నా?

సహ— అది యతఁ డసమర్థతగాఁ బరిగణింపం బోలు !

పశు— ఆ, మీరనినట్లే జరిగినది. అంత నతం డది పెడచెవినిఁ బెట్టి మీయన్నగారిపై. శరపరంపరలు నిగుడ్చుచుం గవియుటయు నా నృపనందను శరమ్ముల వారించి కిరీటమ్ము మాత్ర మొక్కయమ్మునఁ గూలనేసిరఁట.

ధర్మ— అంత నైన నతఁడు మరల లే దేమి ?

పశు— అటుపై నేమి జరుగునో యని, మంత్రు లడ్డమై యారాకొమరుని యరధమ్ము వెమకకుఁ బట్టించుటయు కాక శరణమ్ము వేఁడికొనిరఁట.

భీము— మంత్రులు దెలివికలవారుగాఁ దోఁచుచున్నారు.

పశు— పిమ్మట మీసోదరు లిట్లు పలికిరఁట.

ధర్మ— ఎట్లు?

పశు—ఆ. వె. అన్న నెలవు లేమి యట్లుండ మాయమ్మ । వంకఁబుట్టినింటివారు వీరు
కాన నితని నేను గాంధారనృపపుత్రిఁ। దలఁచి విడుచు టెట్లుఁ దప్పదుసుఁడీ।

ద్రౌప— అవును. ఆయము నిట్లు గారవింప వలసినదే.

ధర్మ— ఇంతకును "గుశలముగా నున్నాఁ" డని చెప్పితివి, అంతే చాలును.

భీము— అన్నా! నాటకులవలనఁ జూచినయంశము నిక్కమే యగునా?

ధర్మ— నిక్కమే. కానిచో నతఁ డితని నంత "గౌరవముగాఁ" జూడుమని నొక్కి-
వక్కాణింపవలని యుండదు.

నకు— ఇప్పుడో, యిఁకనో అన్న రానే వచ్చుచున్నాఁడు. అన్నియును నతనివల
ననే తెలియఁగలవు.

(అంత నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణు— (చూచి) అదుగో! మీతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు.

ధర్మ— (తత్తఱపాటుతో లేచి కవుఁగలించుకొని)

క. తమ్ముఁడ! నేమమె గద దే । నమ్మకు స్నీకుఁ? ద్రోవ సంగ్రామములే
యెమ్మెయి నడిచెను? నశ్వము । నెమ్మెయి మరలించితి? వచియింపుము నెమ్మిన్.

సహ— అన్నా! నీ వితనిని ముందుగాఁ బుచ్చుటచే నింకను నెన్నాళ్ళకో కాని
రావనుకొన్నారము.

అర్జు— ఇతనితోడనే నేనును ద్వారకనుండి బయలుదేఱితిని. పిదప యుద్ధము
లెక్కడను లేమింజేసి యితఁడు వచ్చునప్పటికే రాఁ గలిగితిని.

ధర్మ— అంతకు మున్ను విశేషించి సంగరములు జరిగిన వేమి?

అర్జు—జరిగినవి కాని,

క. నీయాజ్ఞం దల నిడికొని । యాయా దేశములనెల్ల నశ్వమువెంటన్
బోయి యిట కేగుదెంచితి । నేయెడలను రాకొమరుల హింస యొనర్పన్.

నకు— అన్నా! బభ్రువాహనుంగుఱించి యంతగాఁ జెప్పి పుచ్చితివేమి?

అర్జు—అతని పరాక్రమం "బిద మిత్థ" మని చెప్ప నాతరము గాదు.

ధర్మ— అట్లయిన మేము విన్నసంగతి యథార్థమే కావచ్చును.

అర్జు— ఎట్లు వింటిరి? నే నితనితో నాసంగతి విస్తరించి చెప్పలేదే!

ధర్మ— త్రికాలజ్ఞుఁడగు నొక కవి వ్రాసిన దృశ్య ప్రబంధమువలన నీశిరము నతఁడు దెగవేసినట్లును మరల సంజీవనమణిచే బ్రతికినట్లును గననయ్యె.

అర్జు— ఇంతయును జరిగినమాట సత్యమే.

ద్రౌప— నాథా! ముందుగా మీరతని నేమంటిరి?

అర్జు— (సంశయించును)

కృష్ణ— బావా! సంశయ మెందుకు? వీ రంతయు నెఱిఁగినదే, దానిని ఋజావు చేసికొనుటకుఁ గాఁబోలును, అడుగుచున్నది.

అర్జు— మొదల నతఁడు తండ్రియెడం జూపవలసిన యాచారమును వినయమును జూప నే నిట్లంటి.

తే. గీ. అడ్డఁ గలిగిన నశ్వమ్ము నడ్డవలయు
నంతియే కాని "కొమరుఁడ" నంచు వచ్చు
టిదియు నొక రాచపాడియే యెఱుఁగఁ జెపుమ
"నామకొమరుండ" వనుటకు నమ్మనంటి

ధర్మ— తమ్ముఁడా! యిప్పట్లమాత్రము నీవు తొందరపడితివి సుమీ!

క. "జనకుఁడ" వని నిను బేర్మిన్। గనవచ్చిన పుత్రుఁగాంచి కౌఁగిలియిడుచె
ల్లను బోయె నట్టులుంచుము। "తనయుఁడుగా" వనుట గొప్ప తప్పిదము సుమీ!

అర్జు— (తలవంచుకొని యూరకొనును)

కృష్ణ— (నవ్వుచు) ఇం చితని తప్పే మున్నది? కురువంశజుల కిదియొక యపూర్వముగాదు.

క. భరతుని దుష్యంతుఁడు కొ। మరుఁడని యెఱిఁగియును బేర్మి మన్నింపక పె
ద్దఱు గల సభ నవమానముఁబఱుపఁడె తన జనని వెంట వచ్చినవానిన్?

ద్రౌప—(చిఱునవ్వుతో) అనుట కవకాశము గలుగుటంబట్టి కదా యనుచున్నావు?

ధర్మ— ఇంతకును నియ్యది నీలోపము కాదు. శాపవశమున నీకట్టిబుద్ధి యని వార్యమై కలిగియుండును. (కృష్ణు నుద్దేశించి) బావా! నాతమ్ముని కెప్పుడును నాకతన దుఃఖమే గాని సుఖము లేక పోయెఁ గదా!

కృష్ణ— ధర్మనందనా! ఎందుల కీయసమయపునిర్వేదము! ఇది యీతని లక్షణముల యందలి దోషమే కాని నీదోషముగాదు.

ధర్మ—గీ. అన్నియును మహారాజ చిహ్నములె కాని
యేదెసను నీతనికి దొసఁ గింత లేదు

కష్టమే తప్ప నకట సుఖ మ్మొఱుంగఁ
డిప్పటి కదేమి హేతువో ? యెఱుఁగఁ జెపుమ :

కృష్ణ— ఈతని కష్టమునకే కాదు. యావత్కుటుంబకష్టమునకును గారణమగు దోష మొక్కటి సర్వలక్షణలక్షితుండగు నితనియందుఁ జంద్రునకుఁ గళంకమువలె నున్నయది.

ధర్మ— అది యెయ్యది ?

కృష్ణ— ఆ. వె. అన్నియవయవమ్ము లనురూపములె యయ్యు
నూరు లించుకంతయురువు లితని
కక్కతమున నిట్టి యాపత్తు లబ్బె మీ
కెల్లరకును దీని నెఱుఁగు మధిప !

ధర్మ— ఇది సాముద్రికశాస్త్రదోషము. దీని కేదేని యుపశాంతి యుండదా ?

కృష్ణ— ఇది యిదివఱకే యనుభవముచేఁ దీఱిపోయినది. అయినను సర్వదోషహరంబగు నశ్వమేధమును గావించుచునే యుంటివి ఇఁక విచారమెందుకు ?

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును.)

ధౌమ్య—
క. ఋషు లెల్లరు విచ్చేసిరి ; జననాథతనూజులెల్లఁ జనుదెంచిరి యిం
దున కేర్పఱచిన యల దిన ; ము మదాఁపెయ్యె దీక్షఁ బూనుము సన్నుతి !
తే. గీ. వేదఘోషమ్ము పురమెల్ల విస్తరించె
రాజరథఘోషములు పురిఁ దేజరిల్లె
నందఱును నీదు నభివృద్ధి నాత్మఁ గోరి
యున్నవా రింతకును మోదముందు నొక్కొ !

ధర్మ— పరమసంతోషము. ఇది యంతయును దమ యాశీఃప్రభావమును, వియ్యనఘుని దయయును.

కృష్ణ — నీ యదృష్టమును నీతమ్ముల భాగ్యరేఖయును.

చ. అరుల జయించి రాజ్యరమ నందితి ; వంతియ కాక యన్వయాంకుర మది నిల్చెఁ దమ్ముఁడును గొప్పవిపత్తు తరించె ; ధారుణిం
దిరిగి తురంగమ మ్మరుగుదెంచె ; మునిప్రవరుల్ త్వదీయ మ
ధ్వరము తిరమ్ముగా జరుప వచ్చిరి నిచ్చలు మోద మందుచున్.

ధౌమ్య— రాజా ! నీ కింతకన్న నేమి ప్రియము గావలెను ? అయిన నిట్లగుఁగాక !

భరతవాక్యము

తే. గీ. వేదశాస్త్రమ్ములందును విప్రులందు
గోవులందును సజ్జన కోటియందుఁ
బ్రజల కత్యంతసద్భక్తి ప్రబలుఁ గాక!
క్షేమ మడుగంటుఁ గాక! సౌఖ్యమగుఁ గాక!

మఱియు,

క. మది ముదమున నెల్లజనులు
స్వదేశ రాజులను వారి వర్తనలును నె
మ్మది మెక్కఁ జేసికొని స
త్పదమున వర్తింత్రుగాక! పరమాత్మకృపన్.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకలానిధి
బాలసరస్వతీశతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబైన
పాండవాశ్వమేధమ్మునందు పర్వంబును షష్ఠాంకము.

అవంతీ ప్రెస్ - రాజమండ్రి. [ఈ-జ 91. 13-2-48. కా. 1000.]